

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ANADOLU YAYINCILIK

TÜRK VE DÜNYA ÜNLÜLERİ ANSİKLOPEDİSİ

KİŞİLER ● DÖNEMLER ● AKIMLAR ● YAPITLAR

BRECHT, Bertolt

20

BRAILLE, Louis
BRAITHWAITE
BRAMANTE, Donato
BRANCUSI
BRANDEIS, Louis
BRANDO, Marlon
BRANDT, Willy
BRANTING, Karl
BRAQUE, Georges
BRATIANU, Ionel
BRATTAIN, W. Hauser
BRAUDEL, Fernand
BRAUN, Hugo
BRAUN, Karl
BRAUN, Wernher
BREASTED, J. Henry
BRECHT, Bertolt
BREJNEV, Leonid
BREL, Jacques
BRENTANO, Clemens
BRENTANO, Franz
BRENTANO, Lujo
BRESSON, Robert
BRETON, André

BREUER, Joseph
BREUER, Marcel
BREUIL, Henri
BREWSTER, David
BRIAND, Aristide
BRIDGES, Cuthbert
BRIDGMAN, Percy

BRIDIE, James
BRIGHT, John
BRIGHT, Richard
BRIGHTMAN, Edgar
BRINTON, Daniel
BRINTON, Benjamin
BROAD, Charlie

BROCA, Pierre Paul
BROCH, Hermann
BRODMANN, Korbinian
BROEK, J.H. Van der
BROGLIE, Lois
BRONTE, Charlotte
BRONTE, Emily Jane
BRONZINO, Agnolo
BROOK, Peter
BROOKEE, Rupert
BROOKS, Cleanth
BROOKS, Louise
BROUSSAIS, François
BROUWER, Adriaen
BROUWER, Luitzen
BROWN, Robert
BROWN, Thomas
BROWNING, Robert
BROWN-SEQUARD
BRONSTED, Johannes
BRUBECK, Dave
BRUCKER, Johann
BRUCKNER, Anton
BRUEGEL, P. [Yash]

BRAILLE, Louis

(1809-1852)

Fransız mucit. Kendi adıyla anılan kabarık noktalı körler alfabesini geliştirmiştir.

4 Ocak 1809'da Paris yakınlarında Coupvray'de doğdu. 3 yaşındayken bir kaza sonucu kör olunca kendisini müziğe veren Braille, 1819'da kazandığı bir bursla Paris'te Ulusal Genç Körler Enstitüsü'ne girdi. Burada, enstitünün kurucusu Valentin Haüy'ün geliştirdiği kabarık harfler sistemiyle okumayı öğrendi. Bu sistemle okumak zor, yazmak ise olanaksızdı. Braille henüz 15 yaşındayken, Fransız ordusunda görevli Charles Barbier'nin savaşta kullanılmak üzere geliştirdiği kabarık noktalarla yazı yönteminden esinlenerek bir sistem geliştirdi. 1826'da öğretmenliğe başlayan Braille, öğrencilerine yazmayı da öğretebildiği bu yöntemi ilk kez 1829'da yayımladı. Harflerin ve rakamların yanı sıra, müzik notalarını da kapsayan bu sistem 1837'de geliştirilmiş haliyle yeniden yayımlandı. Yakalandığı tüberkülozdan kurtulamayan Braille 6 Ocak 1852'de Paris'te öldü.

"Braille" sistemi, başarıyla uygulanmasına karşın Fransa'da ancak 1854'te resmi olarak kullanılmaya başlandı. Günümüzde uluslararası körler alfabesi olarak benimsenmiş bu sistemde iki sütunda üçer tane olmak üzere 6 nokta kullanılır. Bir matris gibi kullanılan bu noktaların, ilişik noktaların kabartılmasıyla elde edilen 63 karakteri vardır. Örneğin "a" harfi sol üst noktasının kabartılmış halidir. Bu noktalar yukarıdan aşağı doğru, önce sol sonra sağ sütunlara dokunmak suretiyle okunur.

"Braille"i yazabilmek üzere geliştirilen sistem, aralarına kâğıt girebilecek şekilde menteşelenmiş iki metal plakadan oluşur. Üstteki plakada her biri 6'lık kümeler şeklinde delikler, alttakinde ise çukurlar vardır. İstenilen karakter sivri uçlu bir kalemle işaretlenince, kâğıt alt plakadaki çukurlar aracılığıyla kabartılmış olur. Bu yöntemle yazı sağdan sola doğru yazılır ve kâğıt tersine okunur.

İlk Braille yazı makinesi 1892'de ABD'de Illinois Körler Okulu'nda Frank Hall tarafından geliştirildi. Ayrıca Braille ile yazılmış metinlerin basılabilmesi için Hall 1893'te stereografik makine yöntemini geliştirerek, kabartılmış çinko levhalarla metinlerin çoğaltılmasına olanak sağladı. Günümüzde ise yazılar bilgisayarlar aracılığıyla kolayca Braille'e çevrilebilmektedir.

BRAITHWAITE, Richard

(1900)

İngiliz filozof. Bilimsel kuramlara, deney verilerine dayanarak, yeni yorumlar getirmiş, tümevarımın doğrulanması konusunda yeni görüşler ileri sürmüştür.

Richard Bevan Braithwaite Banbury'de doğdu. Cambridge'e giderek King's College'da önce fizik ve

matematik, sonra da felsefe okudu. Cambridge Üniversitesi'nde ahlak felsefesi profesörü oldu. 1946-47 arasında Mind Association ve Aristotelan Society'nin başkanlığını yaptı. Bilim felsefesinde bilimsel açıklama ve kuramların doğası, kuramsal terminoloji, istatistik ve olasılığın temelleri ve tümevarımın doğrulanması konularında önemli makaleleri vardır.

Braithwaite, bilimsel kuramların belit konumundaki hipotezlerden türetilen ve deneysel olarak doğrulanabilir genellemelerden oluştuğunu düşünen filozoflara katılır. Buna göre bir genellemeyi açıklamak, onun kuram içindeki daha genel önermelerce içerildiğini göstermektedir. Doğa bilimlerinde yer alan, örneğin "elektron" gibi, karşılığı gözlemlenemeyen terimlerin anlamları üzerine şu görüşü ileri sürer: Kuramların mantıksal yapısı açısından, bu gibi terimler, matematiksel dizgilerdeki yorumlanmamış formlere koşut bir biçimde ele alınmalıdır. Doğrudan anlamlılık taşıyan formler, daha alt düzeydeki deneysel genellemelerdir. Söz konusu terimleri içeriğine alan üst düzey genellemelerin anlamları, ancak dolaylı olarak, yani daha alt-düzyen genellemelerin anlamları yoluyla verilebilir. Böyle "kuramsal terimler" bulunduran kuramların yalnızca gözleme dayanan önermelerden oluşmaları üstünlüğü, yeni bulgulara daha kolay uyarlabilir oluşlarıdır.

Braithwaite sonlu-frekanslara dayanan bir olasılık kuramı öne sürmüş, ayrıca C.S.Peirce'in tümevarımın doğrulanması ile ilgili olarak ortaya attığı çözümün özgün bir yöntemle savunmuştur.

Bilim felsefesinin kimi yöntemlerini ahlaka uygulayan Braithwaite, davranışların doğrulanmasını, bilimsel savların kuramlar çerçevesinde doğrulanışlarına koşut olarak, bu davranışların, ahlak formlerine uygunluklarına bağlar.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Scientific Explanation*, 1953, ("Bilimsel Açıklama"); *An Empiricist's View of the Nature of Religious Belief*, 1955, ("Dinin Doğası Üstüne Bir Deneycinin Görüşleri"); *Theory of Games as a Tool for the Moral Philosopher*, 1955, ("Ahlak Filozofu için Bir Araç Olarak Oyun Kuramı").

• **KAYNAKLAR**: E.Nagel, "A Budget of Problems in the Philosophy of Science", *Philosophical Review*, LXVI, 1954.

BRAMANTE, Donato

(1444-1514)

İtalyan mimar ve ressam. Görkemli ve anıtsal üslubuyla Yüksek Rönesans'ı oluşturan en önemli sanatçılardan biridir.

Kuzey İtalya'da Urbino yakınlarındaki Fermignano'da doğdu. Asıl adı Donato di Pascuccio d'Antonio'dur. Pek çok Rönesans mimarı gibi ilk kez ressam olarak sanat alanına girdi. Piero della Francesca ve Francesco di Giorgio gibi döneminin ünlü sanatçılarıyla tanışma olanağı elde etti. Perspektifin sorunlarıyla ilgililenmeye de di Giorgio'nun etkisiyle başladığı sanılmaktadır. Ressam olarak adını ilk kez 1477'de

Tempietto

"Tempietto"

Bergamoda'daki Podesta Sarayı'nın önyüzüne yaptığı perspektif dekorasyonla duyurdu. Bundan sonra da yaşamı boyunca perspektifle uğraşmayı sürdürdü. 1497'de Milano'ya geldi, ressam ve mimar olarak Lombardia Dükü Ludovico Sforza'nın hizmetine girdi. Burada yirmi yıl kadar kalarak ilk önemli yapılarını gerçekleştirdi. Kendinden sekiz yaş küçük olan Leonardo da Vinci'yle de Milano'da tanıştı ve dostluk kurdu.

1499'da Fransızlar Kuzey İtalya'yı işgal ettiler. Sforza ailesi yenik düştü. Bunun üzerine Leonardo Floransa'ya, Bramante ise zamanın sanat merkezi olan Roma'ya gittiler. Bramante Roma'da da önce ressam olarak çalıştı. 1502'de, daha sonra Yüksek Rönesans'ın ilk önemli yapıtı sayılacak olan *Tempietto Tapınağı*'ni yaptı. Buradaki başarısı, 1502'de papa seçilen II. Guilio'nun onu başta *San Pietro* olmak üzere birçok önemli yapının mimarlığına getirmesine yol açtı.

Bramante'nin meslek yaşamının ilk yarısını geçirdiği Milano kenti onun gelişimi üstünde iki yönden etkili olmuştur. Roma'ya gidene değin gerçekleştirdiği yapılarda Milano yöresinin mimarlık üslubunun izleri görülür. Yine buradayken tanıştığı Leonardo da Vinci'nin de Bramante'nin mesleki alandaki yönelmesinde büyük rolü olmuştur. Kendisi uygulamalı olarak mimarlıkla uğraşmamakla birlikte Leonardo, özellikle merkezi plan şeması üstünde çok düşünmüş, yapılmış örnekleri incelemiştir. Not defterlerinde pek çok merkezi plan taslağının yer alması rastlantı değildir. Bramante de Leonardo da Vinci'nin bu tür tasarımlarını görmüş, daha sonra Roma'da, özellikle *San Pietro*'nun yapımında bunlardan yararlanmıştır.

1479'da Milano'da yaptığı *Santa Maria presso San Satiro Kilisesi* Bramante'nin ilk önemli yapısıdır.

Latin haçı planlı kilisenin her iki kolu da beşik tonozla örtülüdür, kolların kesişme noktasında *Panteon*'unkini andıran bir kubbe yer almaktadır. Gerek beşik tonoz örtü, gerek nef duvarlarındaki gömme sütunlar (*pilastr*), gerekse Bramante'nin bitiremeyip yarım bıraktığı ön yüz, Alberti'nin üslubunu yansıtır. Yapının en ilginç yanı apsidedir. Bir beşik tonoz gibi görünen apsid, aslında derinliği olmayan, duvar üstüne çizilmiş bir resimdir. Bramante perspektifin olanaklarından yararlanarak burada gerçek olmayan, sadece görüntüsel bir mekân yaratmıştır. Bu apsid, sonraları barok mimarlığın çok severek kullanacağı aldatıcı görüntünün ilk örneklerinden biri sayılır.

Bramante'nin Roma'daki ilk yapıtı, *Santa Maria della Pace Kilisesi*'nin avlusu, bundan önceki yapılarındakinden daha değişik, oldukça sade bir üslubun ilk örneğidir. 1500-1504 arasında yaptığı bu avlu iki katlı dört galeriden oluşmaktadır. Alt katta bulunan ayaklar birbirlerine kemerlerle bağlanmıştır. Üst katta ise değişerek birbirini izleyen sütun ve ayak dizisinin üstünde düz bir arşitrav yer alır. Bu ağırbaşlı, yalın görünümüyle yapı Roma mimarlığından izler taşımaktadır.

Roma'ya geldikten sonra 1502'de, Aziz Petrus'un çarınca gerildiği sanılan yerde, *San Pietro in Montorio*'nun avlusunda yaptığı *Tempietto*, Bramante'nin hem en özgün yapıtlarından biri, hem de Yüksek Rönesans mimarlığının ilk önemli örneği sayılır. Bramante, *Tempietto*'da Antik Çağ'ın yuvarlak tapınak planına bir kubbe ekleyerek tam bir merkezi yapı ortaya koymuştur. Silindirik biçimindeki alt bölüm, daire planlı üç basamak üstünde yükselir. Yapı tam yarı yüksekliğine dek ulaşan Tuskan-Dor sütunlu bir galeriyle çevrelenir, bu galeri Antik örneklerle göre yapılmış düz ve sade bir saçaklıkla son bulur. Saçaklıktaki sütunların gerisinde, yapının dış duvarı üstünde nişler yer alır. Bu nişlerin tepesindeki süslerle saçaklıktaki metoplar dışında *Tempietto* oldukça yalın bir görünümdedir. Bramante'nin en dışta tasarladığı yine daire planlı ve sütunlu avlu gerçekleşmeden kalmıştır. Tapınak küçük boyutlarına karşın mekân içinde adeta bir Yunan tapınağına benzer biçimde, bir heykel gibi algılanır. Bu niteliğiyle de Rönesans'ın Antik Çağ'a yönelme eğiliminin en belirgin biçimde yansıdığı bir yapı örneğidir.

6.yy'ın ilk yarısında, İmparator Constantinus döneminde Roma'da Aziz Petrus'un mezarı üzerine yapılmış *Eski San Pietro*, 16.yy'ın başlarına değin Hristiyan dünyasının hem boyutları bakımından en büyük, hem de din açısından en kutsal ve önemli kilisesi olagelmisti. Vatikan'ın papaların yeni merkezi durumuna gelmesiyle bu yapıya da bazı ekler yapılmıştı. 1503'te papa olan II. Guilio onun yıktırılarak yerine Bramante'nin eliyle yeni bir kilise yapılmasını kararlaştırdı.

Birbirini izleyen yirmi papanın ve on dört mimarın yönetiminde pek çok kez değişikliğe uğrayarak ancak bir buçuk yüzyılda bitirilebilen *San Pietro*'nun günümüzdeki görüntüsü her ne kadar Bramante'nin uygulamayı düşündüğünden çok farklıysa da, eldeki taslak, çizim, gravür ve yazılı kaynaklardan, onun tasarımı oldukça ayrıntılı biçimde bilinmektedir. Bramante'nin planı, kollarının uçları yuvarlatılmış bir Yunan haçı idi. Kolların arası yine Yunan haçı

Sanatının
yönlenmesi

San Pietro

"Santa Maria presso San Satiro" Kilisesi

planlı dört şapelle dolduruluyor, bunların dış köşesine de sekizgen planlı daha küçük birer mekân gelerek hepsi birden kenarları 140 m uzunluğunda bir kare oluşturuyordu. Haçın kollarının kesişme noktasında çapı 42 m olan yarım küre biçiminde bir kubbe yer alıyordu. Köşe şapellerinin üzerindeki daha küçük kubbeler ve karenin dört köşesinden yükselen kulelerle, yapının merkezi görüntüsü daha da vurgulanıyordu. Bu tasarımın Leonardo'nun yaptığı merkezi plan taslaklarıyla benzerliği çok açıktır. Aslında ortaya konan şema, merkezi planın o güne değin gerek uygulanmış, gerekse kuramsal alandaki örneklerinin ustaca bir birleşimidir. Bramante'nin tasarıma kendinden kattığı, özellikle kubbeyi taşıyan dört ayağın ve duvarların adeta heykel gibi ele alınarak büyük nişlerle oyulması ve görkemli bir plastik etki sağlamasıdır. Bramante böylece Erken Rönesans'ın insan ölçeğine dayalı yumuşaklığını aşmış, Yüksek Rönesans'a masif duvarların plastik olanaklarını getirmiştir.

San Pietro'nun yapımı çok büyük harcamalara yol açmıştı. Kiliseye gelir sağlamak amacıyla para karşılığı günah bağışlama usulünün getirilmesi ise, ilerde Martin Luther'in Katolik Kilisesi'ne karşı yönelteceği en büyük suçlamalardan birini oluşturacaktı. Eleştirilerin artmasına yapının en güçlü destekleyicisi Papa II.Guilio'nun ölümü de eklenince *San Pietro*'nun yapımı 1513 yılında durmuştur.

Bramante *San Pietro*'dan başka Vatikan'ın tümünü kapsayacak bir düzenleme yapmakla da görevlendirilmişti. İlk olarak *San Damaso Avlusu*'nu oluşturacak üç katlı arkadların yapımına girişti. Ancak onun Vatikan'da gerçekleştirdiği en önemli düzenleme *Belvedere Avlusu*'dur. Burada amaç bir tepe üstündeki küçük *Belvedere Köşkü*'nü Vatikan Sarayı ile bir bütünlük içinde birleştirmekti. İki yapı arasında kalan aşağı yukarı 300 m boyunda ve 70 m enindeki bahçeyi Bramante tepeye doğru yükselen üç terasa bölmüş,

bunları merdivenler ve rampalarla bağlamıştır. Avlunun iki yanı arkadlı galerilerle sınırlanıyor, alt düzlükte bir tiyatro, üst düzlükte de papanın topladığı sanat yapıtlarının konacağı bir müze yapısı yer alıyordu. Yapıma bu müzeden başlandıysa da, Bramante'nin tasarımına göre ancak birinci katı bitirilebilmiştir. 16.yy'ın sonlarında da zamanın papasının iki yandaki arkadların ortasına yaptırttığı kitaplık ile avlunun bütünlüğü bozulmuştur. Bramante'nin bu tasarımından günümüze sadece terasları birleştiren merdivenler kalmıştır.

Bramante'nin Roma'daki başka önemli bir yapısı da 1505-1509 arasında gerçekleştirdiği *Santa Maria del Popolo Kilisesi*'dir. Yapı, küçük boyutlarına karşın çok etkileyici bir görünüme sahiptir. 1514'te yapımına başladığı *Caprini Sarayı* Bramante'nin son yapıtıdır. Alt katının rüstik duvar örgüsü, üst katında pencere alanlarını birbirinden ayıran çift gömme sütunlarıyla (*pilastr*) bu sarayın ön yüzü ilerde birçok yapıda örnek alınmıştır. Daha sonra Raffaello'nun satın aldığı *Caprini Sarayı* zaman içinde çok büyük değişikliklere uğrayarak özgün görünümünü yitirmiştir.

Bramante, Yüksek Rönesans'ın büyük mimarlarının ilkidir. Meslek yaşamının asıl önemli dönemi 1499-1514 arasında Roma'daki yıllarıdır. Bu dönemdeki çalışmalarına en güçlü desteği Papa II.Guilio'dan bulmuştur. Roma kentinin, zamanın sanat merkezi olmasının getirdiği havanın yanı sıra, Bramante'nin üslubunun gelişmesinde II.Guilio'nun kişiliğinin de çok etkili olduğu bir gerçektir. II.Guilio Vatikan'ı Hristiyanlık'a yakışacak görkemli bir merkez haline getirme çabası içinde Bramante'yi hep en önemli yapıların gerçekleştirilmesiyle görevlendirmiş, hümanizme yönelik kişiliğiyle de onun getirdiği yenilikleri benimsemiştir. Bramante'nin Roma'da geliştirdiği üslup, yalın ve görkemli bir anıtsallıkla belirir. Onun bu noktaya ulaşmasında kuşkusuz *San Pietro*'da uyguladığı alışılmışın üstündeki ölçüler de büyük rol oynamıştır. Duvar yüzeylerini bir heykel gibi oyarak yarattığı plastik etki, Barok mimarlık anlayışının ilk belirtileri olarak alınabilir.

Bramante'nin mimarlığa getirdiği başka bir yenilik de açık mekânların düzenlenmesinde merdivenleri kullanmasıdır. Aslında Rönesans, bir iç mekân ögesi olarak merdivene önem vermemiştir. Ama çeşitli kademelerdeki açık mekânları birbiriyle bağlayarak kent bütünü içinde yer verme çabası birçok Rönesans mimarında izlenir. Bramante'nin de Vatikan'daki *Belvedere Avlusu*'nda bir açık mekân oluşturma yolunda yepyeni bir biçimde ve başarıyla kullandığı merdivenler, bu alandaki gelişme çizgisinin başlangıç noktası olmuştur. Bu çizgi 18.yy'da yine Roma'daki ünlü *İspanyol Merdivenleri*'yle konunun en ünlü ve görkemli örneğine ulaşmıştır.

Bramante gerek yapıtları, gerek İtalyan mimarlığının kendinden sonraki gelişmesini etkileyen üslubuyla Rönesans'ın en önemli mimarları arasında sayılır.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Santa Maria presso San Satiro Kilisesi*, 1479, Milano; Pavia Katedrali kriptası, 1488, Milano; *Santa Maria delle Grazie Kilisesi* doğu kanadı, 1492, Milano; *Sant' Ambrogio Bazilikası* avlu galerisi, 1492, Milano; *Santa Maria della Pace Kilisesi* avlu galerisi, 1500-1504, Roma; *Tempietto*, 1502, Roma; *San Damaso*

Mimarlıktaki yeri

Belvedere Avlusu

Avlusu, 1503, Roma; *Belvedere Avlusu*, ykş.1505, Roma; *Santa Maria del Popolo Kilisesi*, 1505, Roma; *San Pietro Kilisesi*, 1506-1513, Roma; *Caprini Sarayı*, 1514, Roma.

- **KAYNAKLAR:** D.H.Förster, *Bramante*, 1956; D.Frey, *Architettura della Rinascenza*, 1924; A.Mari, *Della vita e delle opere di Bramante da Urbino*, 1878; F.V.Malagazzi, *Donato Bramante*, 1924; F.Raffaelli, *Bramante, Nota biografica*, 1894; M.Reymond, *Bramante et l'architecture italienne au XVe siècle*, 1911; J.Strzygowsky, *Leonardo, Bramante, Vigoula im Rahmen Vergleichender Kunstforschung*; G.Vasari, *Vita di Donato Bramante*, 1914; J.Vogel, *Bramante e Raffaello*, 1910.
- **BAKINIZ:** BORROMINI, BRUNELLESCHI, LEONARDO DA VINCI.

BRANCUSI, Constantin (1876-1957)

Romen asıllı Fransız heykeltci. Soyut heykel alanında çağdaş ve özgün bir üslup geliştirmiştir.

Romanya'da Pestisani'de doğdu. Varlıklı bir köylü ailenin çocuğu idi. Yedi yaşında evden kaçtı. On sekiz yaşında Craiova'da bir mobilyacının yanında çalışmaya başladı, aynı zamanda bir sanat okuluna yazıldı. 1891'de burs kazanarak Bükreş'te Güzel Sanatlar Akademisi'ne girdi. 1902'de Romanya'dan ayrıldı, önce Münih'e, bir süre sonra Fransa'ya geçti, 1904'te de Paris'e yerleşti. Burada Ecole des Beaux-Arts'a girdi. Daha sonra okuldan ayrılarak kendi bağımsız atölyesini kurdu. Modigliani ve Henri Rousseau gibi sanatçılarla tanıştı. I.Dünya Savaşı öncesi yıllarda, çeşitli ülkelerden sipariş alacak kadar tanındı. 1913'te New York'ta açılan Armory Show sergisine beş yapıtla katıldı. İlk kişisel sergisini de 1914'te New York'ta açtı. *Prences X* adlı yapıtının 1920'de açılan Fransız Sanatı Sergisi'ne kabul edilmesinden sonra, kendisine verilmek istenen her türlü ödülü geri çevirdi. Venedik ve Sao Paulo bienallerine Fransa adına katılmayı da reddetti. Yapıtlarını yalnız ABD'de sergiledi. Genellikle kendi içine kapalı bir yaşam sürdürdü, 1957'de Paris'te öldü. 1920'lerde yaptığı *Sonu Olmayan Sütun* adlı çelik heykeli 1937'de, doğduğu bölge olan Tirgu-Jiu'ye dikildi; 100. doğum yılı da Romanya'da Brancusi Yılı olarak kutlandı.

Brancusi, Paris'teki eğitimi sırasında Rodin'in doğalcı (natüralist) üslubunu başarıyla uygulamayı öğrenmiştir. 1906'da Société Nationale des Beaux-arts'da sergilediği yapıtlarında bu etki açıkça belli olur. Nitekim sergiyi gezen Rodin de bunu farkederek Brancusi'ye birlikte çalışmayı önermiştir. Brancusi'nin bu öneriyi kabul etmemesi, kendine özgü üslubunu daha o sıralarda belirlemiş olmasından ötürüdür. 1900'lerde sanatta temel kuralların yeniden gözden geçirilmesine neden olan Afrika sanatı Paris'te yeni yeni keşfediliyordu. Brancusi bu akımdan etkilenen ilk sanatçılardan biri olmuştur. *Savurgan Evlat*, *La Chimère* gibi 1910'larda yaptığı heykeller soyut, yalın, dışavurumcu ve hatta fantastik biçimleriyle ilkel Afrika heykellerini çağırıştırır. Soyutlama tutkusunu, onu "mutlak biçim" in ardında gizli tuttuğu söylenir.

"Matmazel Pogany"

değerleri aramaya yönelmiştir. Bu yapıtlar onun kendine özgü mistisizmini ve alaycılığını da yansıtır.

Brancusi'nin aşırı geometrikleştirilmiş soyut biçimlere büyük bir duygu katması, yapıtlarına vurucu bir anlatım gücü kazandırmıştır. *Horoz*, *Uçan Kaplumbağa* ve 1923-1949 arasında sürekli yinelediği bir konu olan *Boşluktaki Kuş* adlı yapıtlarında soyutlama düzeyi yükseldikçe mistisizm duygusu da yoğunlaşır. Brancusi'nin en önemli özelliği saf biçime, olağanüstü ve nesnel verilerle tanımlanmayan anlamlar yükleyerek etki uyandırabilmesidir. Soyutlama işlemi ile biçimi en temel öğelerine indirgemıştır. Ona göre biçim, tarihi olmayan, zaman dışı bir özün karşılığıdır. Amacı nesnenin özünü vermeye çalışan "saf sanat"a varmaktır.

Aralarında bir ayırım gözetmeden her türlü heykel malzemesini aynı yetkinlikte kullanabilen ender sanatçılardandır. Mermer ve bronz heykellerinde bir mücevherci kadar kesin ve titiz olan işçiliği, anıtlarında da aynı başarılı düzeye ulaşır.

Sanat yaşamı boyunca çok kesin ve sürekli bir gelişim çizgisi izlemiş, geçmişten kalan biçimsel mirasa fazla ilgi göstermemiştir. Klasizm ve Naturalizm'i (Doğalcılık) daha en başta reddettiği gibi, güncel sanat akımlarına da yakınlık duymamıştır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Öpüş*, 1908, Philadelphia Sanat Müzesi; *Uyuyan Peri*, 1911; *Matmazel Pogany*, 1913, P.Bliss Koleksiyonu, Lille ve Modern Sanatlar Müzesi, New York; *Savurgan Evlat*, 1914-1918; *La Chimère*, 1914-1918; *Prences X*, 1918; *Sonu Olmayan Sütun*, ykş. 1920, Tirgu-Jiu/Romanya; *Adem ile Havva*, 1921, Guggenheim Müzesi, New York; *İlk Adım*, 1920; *Buda'nın*, 1920, Guggenheim Müzesi, New York; *Horoz*,

1940, Ulusal Modern Sanatlar Müzesi, Paris; *Uçan Kaplumbağa*, 1943; *Boşlukdaki Kuş* dizisi, 1924-1949.

- **KAYNAKLAR:** S.Geist, *Brancusi; A Study of the Sculpture*, 1968; C.Giedion-Welcker, *Constantin Brancusi*, 1959; I.Jianou, *Brancusi*, 1963.

- **BAKINIZ:** MAILLOL, RODIN.

BRANDEIS, Louis Dembitz (1856-1941)

ABD'li hukukçu. ABD tekellerini incelemiş ve emekçiler lehine olan yasaların çıkmasında etkili olmuştur.

13 Kasım 1856'da Louisville'de doğdu. Avrupa'daki 1848 devrimci hareketlerinden sonra Amerika'ya yerleşen Yahudi asıllı Bohemyalı bir aileden gelmekteydi. 1875'te girdiği Harvard Hukuk Fakültesi'ni henüz 21 yaşını tamamlamamış olmasına karşın Harvard Korporasyonu'nun aldığı özel bir kararla, 1877'de çok iyi bir dereceyle bitirdi. Aynı fakültede bir yıl çalıştıktan sonra baroya girdi.

Harvard Hukuk Fakültesi'nden 1886'da yapılan öğretimlik teklifini kabul etmeyen Brandeis, Harvard mezunlarının oluşturduğu bir kurumun kurulmasına katkıda bulundu ve uzun yıllar boyunca bu kurumun başkanlığını yaptı. 1913'te ABD Başkanı Wilson'un danışmanı oldu. 1916-1939 arasında Yüksek Mahkeme üyeliği yapan Brandeis, ABD tarihinde bu mahkemeye seçilen ilk Yahudi asıllı üye idi. 5 Ekim 1941'de Washington D.C'de öldü.

1879'dan sonra Boston'da serbest çalışan Brandeis, tüketicilerin, sendikaların ve küçük tüccarların çıkarlarını, çoğu kez ücret almadan, savunduğu için "halkın avukatı" olarak ün kazandı.

Brandeis, aynı zamanda sanayi işçilerine hukuksal güvence getirilmesi konusunda da çaba gösterdi. 1907-1914 arasında çeşitli eyaletlerdeki "azami iş saati, asgari ücret" uygulamalarına karşı çıktı. 1908'de, kadın işçilerin iş saatlerini ve ücretlerini saptayan Oregon Yasası'nı savunurken ortaya attığı ve "Brandeis formülü" olarak anılan görüşe göre, yasaların hazırlanmasında iktisadi ve sosyolojik veriler, tarihsel deneyim ve uzmanların görüşleri dikkate alınmalıdır. Brandeis'in hayat sigortası şirketlerinin sömürsüne karşı önerdiği sistem 1907'den sonra Massachusetts, New York ve Connecticut'ta uygulanmaya başladı.

Brandeis, 1890'da S.Warren'le birlikte, hukuk tarihi açısından önemli olan "The Right To Privacy" (Mahremiyet Hakkı) adlı makalesini *Harvard Law Review*'de ("Harvard Hukuk Dergisi") yayımladı. Daha sonra, 1914'te yayımlanan *Other People's Money and How the Bankers Use It* ("Başkalarının Parası ve Bankerler Bu Parayı Nasıl Kullanıyor?") adlı kitabında, yatırımcı bankerlerin ABD sanayii üzerindeki etkinliğini ve denetimini inceledi. Tekelleri ve tekeli uygulamaları sorgileyen bu çalışma, 1914 tarihli Clayton Antitröst Yasası'nın ve Federal Ticaret Komisyonu Yasası'nın geçişini etkiledi.

Brandeis'e göre, federal sistemin korunulması

için, kanun koyucular, eyaletlerin değişen gereksinimlerine uygun yasalar yapmalıydılar. İfade özgürlüğüyle kişi hak ve özgürlüklerinin önemine inanan Brandeis, bu özgürlüklerin korunabilmesi için devletin iktidar alanını genişletmeyi savunmuş, ancak devletin bireylerin yaşamlarına aşırı müdahalesine de karşı çıkmıştır.

Brandeis, güçlenen merkeziyetçilik eğilimine karşı, yerel yönetimlerin güçlendirilmesini savunmuştur. Bu amaçla 1924'ten sonra Louisville Üniversitesi'nde bir hukuk okulunun ve genel bir kitaplığın oluşturulması çalışmalarını desteklemiştir. Ölümünden 7 yıl sonra, 1948'de Waltham/Massachusetts'de adına Brandeis Üniversitesi kurulmuştur. 1912'den sonra Siyonizm'in savunucularından olan Brandeis, Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması girişimlerini desteklemiştir.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Other People's Money, and How the Bankers Use It*, 1914, ("Başkalarının Parası ve Bankerler Bu Parayı Nasıl Kullanıyor?").

- **KAYNAKLAR:** A.M.Bickel, *The Unpublished Opinions of Mr. Justice Brandeis: The Supreme Court at Work*, 1957; A.T.Mason, *Brandeis: A Free Man's Life*, 1946.

BRANDO, Marlon (1924)

ABD'li sinema oyuncusu. Doğal oyun tarzı ile 1950'lerde geçerli olan kalıplaşmış tip anlayışını kökünden değiştirerek Amerikan ve dünya sinemasında benzersiz bir yer kazanmıştır.

3 Nisan 1924'te Nebraska'da, kültürlü bir orta sınıf ailesinin oğlu olarak dünyaya geldi. Minnesota Askeri Akademisi'nden atıldıktan sonra çeşitli tiyatro okullarında öğrenim gördü ve çeşitli topluluklarda oynadı. İlk büyük başarısını 1947'de, Tennessee Williams'ın *A Streetcar Named Desire* (Arzu Tramvayı) oyununun Broadway'daki sahnelenişinde kazandı. Üyesi bulunduğu Actor's Studio'nun oyunculuk anlayışını sinemaya ilk uyarlayan oyuncular arasına girdi. 1950'de ilk filmi *The Men*'i ("Erkekler") çevirdi. Bunu *Streetcar*'ın sinema uyarlaması izledi. Arka arkaya çevirdiği *Viva Zapata*, *Julius Caesar*, *On The Waterfront* (Rıhtımlar Üzerinde) ile ününü sağlamlaştırdı. Bu filmlerin sonuncusundaki oyunuyla çeşitli ödüllerin yanı sıra Oscar da kazandı.

Brando 1950'ler boyunca perdede ve özel yaşamında çocuksu ama güçlü kişiliği, toplumsal yaşamda ise her türlü kurumsallaşmaya karşı çıkmasıyla tanındı.

1959'da kendi film şirketini kurdu. 1961'de yönetmenlik yaptığı tek film olan *One-Eyed Jacks* (Aşk ve İntikam) piyasaya çıktı. Bu filmin kazanç sağlayamaması, Brando'nun geçinilmesi zor bir kişiliği olması, 1960'lardaki rollerinin yeteneğine uygun düşmeyen görece basit roller olması nedeniyle bir ara üzüldü. Ama 1972 yılında birbirinden çok değişik ve farklı karakterler canlandıran başarısı Brando'yu gene ilgi

odağı haline getirdi. Bunlardan *The Godfather*'da (Baba) yaşlı bir Mafia şefini, *Ultimo Tango a Parigi*'de (Paris'te Son Tango) ise orta yaşın sınırlarında bir erkeği, "Paris'te bir Amerikalı" tipinin çağdaş bir çeşitlemesini oynadı. Bir Oscar Ödülü daha kazandıysa da desteklediği Kızılderili davasına ilgiyi çekmek için bu ödülü almadı. Son yıllarda *Apocalypse Now* (Kıyamet) gibi büyük yapımlarda küçük ama etkileyici rollerde gözükmeyi yeğledi.

Uzlaşmaz, başkaldırıcı ve renkli kişiliğiyle yaşadıkları dönemin ruhunu yansıtan ve kültürel birer prototip olmayı başaran az sayıda oyuncudan biridir.

- **YAPITLAR (başlıca):** Oynadığı filmler: *The Men*, 1950; *A Streetcar Named Desire*, 1951, (Arzu Tramvayı); *Viva Zapata*, 1952; *Julius Caesar*, 1953; *The Wild One*, 1953; *Désirée*, 1954; *On the Waterfront*, 1954, (Rıhtımlar Üzerinde); *Guys and Dolls*, 1955; *The Teahouse of August Moon*, 1956; *The Young Lions*, 1958, (Genç Aslanlar); *The Fugitive Kind*, 1960; *Mutiny on the Bounty*, 1962, (Denizde İsyan); *The Chase*, 1966; *The Countess From Hong Kong*, 1966, (Hong Konglu Kontes); *Reflections In A Golden Eye*, 1967; *The Godfather*, 1971, (Baba); *Ultimo Tango a Parigi*, 1972, (Paris'te Son Tango); *The Missouri Breaks*, 1976; *Apocalypse Now*, 1979, (Kıyamet).

BRANDT, Willy (1913)

Alman (FAC) siyaset adamı. Nazizm'den sonraki dönemde sosyal demokrat hareketin önderlerinden ve ilk sosyal demokrat hükümetin başkanıdır.

18 Aralık 1913'te Kuzey Denizi kıyısında bir liman kenti olan Lübeck'de (bugün FAC'de) doğdu. Bir işçi ailesinin oğluydu. Asıl adı Karl Herbert Frahm'dı. Lübeck Lisesi'nde ve Oslo Üniversitesi'nde eğitim gördü. Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) Gençlik Örgütü'ne katıldı. Parti içinde, artan faşizm tehlikesine karşı en duyarlı olan kanatta yer aldı. 1933'te Hitler iktidara geldikten sonra Willy Brandt takma adıyla yurt dışına çıktı. 1940'a kadar Norveç'te kaldı, Naziler'in Norveç'i işgalinden sonra İsveç'e sığındı. Burada bulunduğu yıllarda gazetecilik yaptı. II.Dünya Savaşı bittikten sonra Almanya'ya döndü. Ağustos 1949'da yapılan ilk federal seçimlerde SPD adayı olarak Federal Alman Cumhuriyeti Meclisi'ne (Bundestag) girdi. 1950'de Batı Berlin kent meclisine seçildi. 1957'de Batı Berlin Belediye Başkanı oldu. 1958'de Berlin ile FAC arasındaki ulaşım engellerinin ortadan kaldırılması yolunda çaba gösterdi. 1959'da ikinci kez belediye başkanlığına seçildi.

1964'te SPD Genel Başkanı olan Brandt, 1961-1965 ve 1969 seçimlerinde partisinin başbakan adayıydı. 1966'da SPD, Hristiyan Demokrat Parti'yle (CDU) koalisyona girince Brandt, Kiesinger hükümetinde başbakan yardımcısı ve dışişleri bakanı oldu. 1969 seçimlerinde SPD, Hür Demokrat Parti'nin (FDP) desteğiyle mecliste çoğunluğu sağladı. Willy Brandt böylece Almanya'nın savaş sonrası ilk sosyal demokrat hükümetinde başbakan olmuştur. Brandt

ın başbakanlığı döneminde özellikle eğitim ve iktisadi konularda bazı düzenlemeler getiren yeni bir program yürürlüğe kondu.

Birleşik Avrupa düşüncesinden yana olan Brandt, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun genişletilmesine çalıştı ve İngiltere'nin topluluğa girmesine katkıda bulundu. Brandt, SSCB ve diğer sosyalist ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesine çalıştı. 1972'de Demokratik Alman Cumhuriyeti'yle bir ulaşım antlaşması imzaladı. Ailelerin birleştirilmesi, ziyaretlere izin verilmesi ve tutukluların serbest bırakılması karara bağlandı. Böylece iki Almanya arasında düzenli resmi ilişkiler başlamış oldu. Brandt 1971'de "Doğu-Batı" ilişkilerinin geliştirilmesi konusundaki çabaları nedeniyle Nobel Barış Ödülü'nü kazandı. Ama "Doğu Politikası" ülke içinde sağ partilerin yoğun muhalefetine yol açtı.

Yine de 1972 genel seçimlerinde SPD -FDP koalisyonu ikinci kez çoğunluğu elde etti ve Brandt yeniden başbakan oldu. 1973'ten sonra ortaya çıkan iktisadi güçlükler, özellikle enflasyon oranının savaş sonrası dönemde ilk kez % 7,5 gibi yüksek bir orana ulaşması hoşnutsuzluklara yol açtı. SPD, Mart 1974'te yerel seçimlerde bazı bölgelerde oy kaybetti. Birkaç ay sonra yardımcılardan birinin DAC ajanı olduğu iddia edilince, Brandt başbakanlıktan istifa etti. Maliye Bakanı Helmut Schmidt başbakan oldu. Brandt, halen (Şubat 1984) SPD başkanlığını sürdürmektedir.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Von Bonn nach Berlin*, 1957, ("Bonn'dan Berlin'e"); *The Ordeal of Co-existence*, 1963, ("Birarada Yaşamın Sorunları"); *A Peace Policy for Europe*, 1968, ("Avrupa İçin Bir Barış Yöntemi"); *Der Wille zum Frieden*, 1971, ("Barış İsteği").

BRANTING, Karl Hjalmar (1860-1925)

İsveçli devlet adamı. Sosyal Demokrat Parti'nin kurucularındandır.

23 Kasım 1860'ta Stockholm'da doğdu, 24 Şubat 1925'te aynı yerde öldü. Uppsala Üniversitesi'nde matematik öğrenimi gördü. Stockholm gözlemine astronom olarak girdi. 1883'te *Tiden* gazetesinde çalışmaya başladı, kısa sürede yayın yönetmeni oldu. 1886'da *Social-Demokraten* gazetesinin yöneticiliğini üstlendi. 1889'da Sosyal Demokrat Parti'nin kurucuları arasında yer aldı. Riksdag'a (İsveç meclisi) girdi, 6 yıl boyunca meclisin tek sosyal demokrat üyesiydi. 1905'te Norveç, İsveç'le aralarında kurulan birlikten tek yanlı olarak çekilince, sosyalist ve liberal kesimlerle birlikte Norveç'e karşı oluşan düşmanca duyguları yatıştırmaya çalıştı.

1907'de Sosyal Demokrat Parti'nin başkanı oldu. Çalışan sınıfları, herkese eşit oy hakkı talebi için harekete geçirdi. Bir yandan da ilerici, liberal kesimlerle yardımlaşma sağladı. Bunun sonucu 1917'de Liberal-Sosyalist koalisyon hükümeti kuruldu. Branting de bu hükümette maliye bakanı olarak görev aldı. 1918'de yapılan bir anayasa değişikliği, sosyal demokrasinin tüm İsveç'te yaygınlaşmasını kolaylaştırdı.

I.Dünya Savaşı'nda İsveç'in tarafsızlığını savundu. 1919'da toplanan Paris Barış Konferansı'nda ve 1920'de Finlandiya ile İsveç arasında sorun olan Åland Adaları'nın geleceğine ilişkin Londra görüşmelerinde İsveç'i temsil etti. Bundan başka Milletler Cemiyeti'nin ilk İsveç temsilcisi ve 1919'da toplanan İkinci (Sosyalist) Enternasyonal'in Bern Konferansı sekreteriydi. 20.yy'ın ilk yirmi yılındaki uluslararası uzlaştırma siyaseti nedeniyle 1921'de Nobel Barış Ödülü'nü aldı.

1920'de İsveç'in ilk Sosyal Demokrat hükümetini kurdu, ancak hükümet 1920 Eylülü'ne kadar ayakta kalabildi. Eylül 1921'de sosyal demokratlar yeniden işbaşına geldi. Branting Nisan 1923'e kadar başbakanlık görevini sürdürdü. 1924'te üçüncü kez Sosyal Demokrat Parti iktidara geldi. Ancak Branting hastalığı nedeniyle 25 Ocak 1925'te istifa etmek zorunda kaldı.

Branting iç ve dış siyasette uzlaşmacı bir politika izledi. Liberal ve Sosyalist partileri destekleyerek hazırlattığı anayasa değişikliği sonucu yönetime gelmeyi başardı. İktidarını liberallerin ya da radikallerin desteğiyle sürdürdü.

Georges Braque

BRAQUE, Georges (1882-1963)

Fransız ressam. Kübizm'in Picasso ile birlikte en güçlü temsilcisidir.

13 Mayıs 1882'de Argenteuil'de doğdu, Paris'te öldü. Babası badanacıydı. Sekiz yaşındayken ailesi Le Havre'a yerleşti. Braque önce bir boya tüccarının yanında çalışmaya başladı. İlk sanat bilgilerini Le Havre'daki Güzel Sanatlar Okulu'nda ve "Resimli Gil Blas"dan ressam Steinlen'in desenlerini kopya ederek öğrendi.

1900'de Paris'e geldi. 1902'de École des Beaux-Arts'da çalıştı. 1904'te Académie Humbert'e yazıldı. Sezgileriyle Akademi'den uzak duran Braque, 12-

nimciler'in yapıtlarını görünce kendinin de onlar gibi çalıştığını farketti. Daha sonra Fauvizm'in çekiciliğine kapıldı, arkadaşı Emile-Othon Friesz (1879-1949) ile birlikte Anvers'de bir atölye tuttu. İki arkadaş önce burada, sonra da Estaque ve La Ciotat'ta çalıştılar. Braque fauvist resimlerle Paris'e döndü. 1907'de Salon des Indépendants'da sergilediği yapıtlarının hepsi satıldı. Bu resimlerinde Cezanne'in etkileri görülmüyordu. Ertesi yıl gene La Ciotat'da resim yaparken sıcak renklerden vazgeçti, geometrik çizgilerin ağır bastığı düzenlemeler yaptı. 1908'de Salon d'Automne jürisi gönderdiği resimleri geri çevirdi. Braque'ın *Estaque Manzarası* adlı resminden söz ederken Matisse'in bu yapıtı "yığılmış küpler"e benzetmesi, eleştirmen Louis Vauxcelles'in de bu benzetmeyi bir yazısında kullanması daha ilerde "Kübizm" deyiminin yerleşmesine neden oldu.

Braque ilk kişisel sergisini 1908'de bütün resimlerini satın alan Kahnweiler Galerisi'nde açtı. Picasso ile birlikte çalışmaya başladı. Onunla Kübizm'in temellerini oluşturan ilkeleri geliştirdi. Bunlar her iki sanatçının da aradığı, ama daha önce açıkça kullanmadıkları bir resim diline dayanıyordu. 1907'de yaptığı büyük boyutlu *Çıplak* adlı yapıtı onun Fauvizm'den Kübizm'e geçişinde bir adım sayılabilir.

1909 sonlarında Braque hacimleri geometrik öğelerine ayırıyordu. Picasso ile yakın işbirliği içinde, deneylerini insan figürüne ve natürlara uyguladı. Kullandığı renkleri griler, bejler, siyahlar, yeşiller ve yağlı beyazlarla sınırlayarak elle dokunulabilen gerçeği, göz aldatmacasına başvurmadan, iki boyutlu bir alan içinde üç boyutlu olarak resmetmeye çalıştı. Bu çaba içinde köşelerle çizgilerin bir araya getirilmesi, düzlemlerin üst üste bindirilmesi, nesnelerin birbiriyle ilişkisiz çeşitli parçalarının resmin yüzeyinde eşzamanlı olarak yansıtılması gibi sorunlar üzerine düşündü. Böyle bir çalışma insanı ancak soyuta götürebilirdi. Nitekim 1911'de Braque'ın sanatı, gerçekte bütün bağlarını koparacağı benziyordu. Ama sanatçı bu deneyi daha ileri götürmedi. Bütün Kübistler arasında Braque bu tür çalışmaların entelektüelliğine ve kapalılığına karşı ilk tepkiyi gösteren sanatçı oldu. 1910'daki *Keman ve Testi* adlı yapıtının üst yanına bir çivi resmi yapmıştı. Resim bu çiviye asılmış gibi duruyordu. 1911'de ise *Portekizli Kadın* adlı yapıtına ilk kez matbaa harfleriyle yazılmış bir öge kattı. Daha sonra ağaç, mermer taklitleri ve boyalı kâğıtlarla denemeler yaptı, gazete başlıklarını kullandı. Resimlerine kâğıt, ağaç parçaları, kumaş, kum gibi çeşitli malzemeler yapıştırmaya başladı.

Kübizm artık bireşimci dönemine giriyordu. Çizgi ve kompozisyonlar bağımsızlaşıyor, renkler canlanıyor, geniş, düz yüzeyler kırık düzlemlerin yerini alıyordu. Braque ile Picasso 1914'e değin birlikte çalıştılar. 1911 yazını Pireneler'de Céret'de, 1912 yazını ise Avignon yakınlarında Sorgues'da geçirdiler. I.Dünya Savaşı'nda Braque cepheye gönderildi. Artois'da savaşa katıldı, başından yaralandı. Uzun bir dinlenmeden sonra 1917'de yeniden, ama Picasso olmadan resim yapmaya başladı. Daha sürekli, sağlam ve duragan biçimlere yöneldi. 1925'te kavramsallıktan uzaklaşan, daha az köşeli ve daha renkli resimler üretti. 1926-1930 arasında ilk alçı kabartmalarını, Hesiodos'un *Theogony*'si için gravür-

Kübizme geçiş

*Bireşimci
Kübizm*

lerini, *Masa* dizilerini gerçekleştirdi. Küçük boyutlu deniz manzaraları, nesneleri uzunlamasına ışık ve gölgelerle bölen natürmort dizileri yaptı.

Sonraki beş yıl meslek yaşamının en verimli yılları oldu. Kübist döneminin "görüş açılarının eşzamanlılığı" kavramına, çeşitli nesnelerin aynı düzlem üstüne yerleştirilmesine, resim mekânının düzleştirilip tersine çevrilmesine bağlı kalarak, biçimleri daha olgun ve yuvarlak, dış çizgilerini daha esnek duruma getirdi. Renklerde az rastlanan bir uyum sağladı. *Kırmızı Masa Örtüsü*, *Sarı Masa Örtüsü* gibi en çarpıcı natürmortları bu dönemin ürünleridir. *Sarı Masa Örtüsü* ile 1939'da Carnegie Ödülü'nü kazandı. Düzlemlerin yüzeyleştirilmesi ve çelişkisi yöntemini insan figürüne de uyguladı. *Gitarlı Kadın*, *Ressam ve Modeli* gibi yapıtları buna örnektir. II.Dünya Savaşı sırasında yaptığı resimlerde renkleri daha da zenginleştirdi, nesneleri dekoratif motiflerle yüklü arka planlardan kurtuldu. Bu tutum *Kırmızı Masa*, *Siyah Balık* adlı yapıtlarında belirgindir.

Braque bronz ve kilden hayvan, özellikle kuş ve balık heykelleri, alçı kabartmalar ve taş baskıları yapmış, çeşitli tiyatro oyunları için dekorlar gerçekleştirmiş, vitray ve mücevher tasarımları hazırlamıştır. Altmış yıllık sanat yaşamında kendini sürekli yenileyerek geliştirmiştir. 75 yaşına gelince resim yapmayı bırakmıştır.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Çıplak*, 1907; *Estaque Manzarası*, 1907, Pierre Leuy Koleksiyonu, Troyes/Fransa; *Estaque' ta Evler*, 1908, Sanat Müzesi, Bern; *Çalgılar*, 1908; *Roche-Guyon Şatosu*, 1909; *Keman ve Testi*, 1910, Sanat Müzesi, Basel; *Keman ve Palet*, 1910, Guggenheim Müzesi, New York; *Portekizli Kadın*, 1910, Sanat Müzesi, Basel; *Gitarlı Kadın*, 1911, Ulusal Modern Sanatlar Müzesi, Paris; *Müzikçilerin Masası*, 1913, Sanat Müzesi, Basel; *Bach'ın Aryası*, 1914; *Siyah Sehpa*, 1919, Ulusal Modern Sanatlar Müzesi, Paris; *Kırmızı Masa Örtüsü*, 1937, Modern Sanatlar Müzesi, New York; *İkili*, 1937; *Ressam ve Modeli*, 1939; *Siyah Balık*, 1942, Ulusal Modern Sanatlar Müzesi, Paris; *Kırmızı Masa*, 1942; *Salon*, 1944, Ulusal Modern Sanatlar Müzesi, Paris; *Atölye dizisi*, 1949-1956; *Kuş dizisi*, 1949-1963.
- **KAYNAKLAR**: D.Cooper, *Georges Braque: Paintings, 1909-1947*, 1948; P.Francastel, *Histoire de la peinture française*, 1955; J.Golding, *Cubism: A History and an Analysis, 1907-1914*, 1959; H.R.Hope, *Georges Braque*, 1949; J.Leymarie, *Braque*, 1961; E.B.Mullins, *The Art of Georges Braque*, 1969; J.Russel, *Georges Braque*, 1959.
- **BAKINIZ**: PICASSO.

BRATIANU, Ionel (1864-1927)

Romen devlet adamı. Beş kez başbakanlık yapmış, Büyük Romanya idealini gerçekleştirmeye çalışmıştır.

20 Ağustos 1864'te Florica'da doğdu, 24 Kasım 1927'de Bükreş'te öldü. Romanya'nın önde gelen siyaset adamlarından Ion Bratianu'nun oğluydu. Liberal Parti'nin kurucularından olan Ion Bratianu parti başkanlığının yanı sıra uzun süre başbakanlık da yapmıştı. Üç oğlu da Liberal Parti'nin başkanlığında

bulunmuş ve çeşitli hükümetlerde bakan olarak görev almışlardı.

Ion Bratianu'nun en büyük oğlu olan Ionel Bratianu, Fransa'da mühendislik öğrenimi gördükten sonra 1895'te Liberal Parti'den milletvekili seçildi. 1907'de içişleri bakanı olarak hükümete girdi. İki yıl sonra Liberal Parti başkanı ve başbakan oldu. Regat Bölgesi'nin (Moldavya ve Valahya), Macaristan'ın ve Osmanlı Devleti'nin elindeki Romen topraklarıyla birleştirilerek Büyük Romanya'nın kurulması düşüncesinin önde gelen savunucularındandı.

1911'de başbakanlıktan ayrıldı. 1914'te yeniden başbakan oldu. I.Dünya Savaşı'nın başında, Almanya ile gerginliğin azaltılması ve savaşta tarafsız kalınmasından yana olduysa da Ağustos 1916'da Romanya'nın İtilaf Devletleri yanında savaşa katılmasını onayladı. Şubat 1918'de Romanya'nın yenilgisinden sonra Almanya'nın dayattığı barış koşullarını kabul etmeye istifa etti. Aralık 1918'de Almanya ve yandaşları'nın yenilgisi kesinleşince yeniden başbakan oldu.

Bratianu, I.Dünya Savaşı sonrası Paris'te yapılan barış görüşmelerinde Büyük Romanya devletinin sınırlarının tanınması konusunda yoğun girişimlerde bulundu. İsteklerini kabul ettiremeyince konferans-tan ayrıldı. Avusturya-Macaristan ile yapılan barış antlaşmasını protesto ederek Eylül 1919'da başbakanlıktan istifa etti.

Ocak 1922'de yeniden başbakan oldu. Liberal Parti'nin mecliste çoğunluğu elde etmesinden güç alarak anayasada bazı değişiklikler yaptı ve topraksız köylülere toprak dağıtılmasını da içeren bir tarım reformu uygulamaya başladı. Romanya'nın Fransa ve Polonya ile ilişkilerini ve Çekoslovakya, Yugoslavya ve Romanya'nın oluşturduğu Küçük Antant'ı güçlendirmeye çalıştı. 1926'da başbakanlıktan istifa etti. 1927'de beşinci kez başbakan oldu, ama kısa bir süre sonra öldü.

BRATTAIN, Walter Hauser (1902)

ABD'li fizikçi. Transistörün keşfine yol açan çalışmalara olan katkıları dolayısıyla 1956 yılı Nobel Fizik Ödülü'nü paylaştı.

10 Şubat 1902'de Çin kıyılarındaki Amoy Adası'nda doğdu. Ailesi Amerika'ya yerleşen ilk Avrupalı ailelerdendi. Çocukluğu bir çiftlikte geçen Brattain, 1924'te Whitman College'da fizik ve matematik okuduktan sonra 1929 yılında Minnesota Üniversitesi'nden doktorasını aldı. Bir süre Ulusal Standartlar Bürosu'nun radyo bölümünde çalıştıktan sonra 1929'da Bell Telefon Şirketi laboratuvarlarına araştırmacı olarak girdi. II. Dünya Savaşı sırasında buradaki araştırmalarına ara verip, askerlik görevi olarak Columbia Üniversitesi'nde yapılan, denizaltıların manyetik yöntemlerle saptanması çalışmalarına katıldı. Savaştan sonra tekrar Bell laboratuvarlarına dönerek karı cisimlere kuvantum mekanizmasının uygulanmasıyla belirebilecek ilginç özelliklerin saptanması ve incelen-

mesiyle ilgili araştırmalarını sürdürdü. Alan Wilson' un iletkenlik mekanizmasıyla ilgili görüşlerinin germanyum ve silisyuma uygulanmasıyla uğraşırken, 1947'de çalışma arkadaşları J.Bardeen ve W.Shockley ile birlikte "transistör"ü ve bunun yükseltici olarak kullanılabileceğini keşfettiler; bu keşif dolayısıyla da 1956 yılı Nobel Fizik Ödülü'nü paylaştılar. 1959'da ABD Ulusal Bilimler Akademisi'ne seçilen, 1962-1972 arasında Washington Eyaleti'ndeki Whitman College'da fizik profesörlüğü yapan Brattain'in katı hal fiziği alanında birçok patentleri ve yapıtları vardır.

Brattain'in Bell laboratuvarlarında ilk ilgilendiği konu, katı cisim yüzeylerinin fiziksel özellikleriydi. Bu konudaki araştırmaları sırasında, tungsten yüzeyinin ısı-iyonlaşmalı salım ve yüze soğurma özellikleri üzerinde çalışırken ilgisi, yüzeylerin elektronik davranışlarına ve özellikle "doğrultucu", yani değişimli akımın bir yönde geçişini kesici etkilerine kaydı. O sıralarda elektronik devrelerde vakum tüplü diyotlarla (diyot lamba) görülmekte olan bu işlev için kristal kullanımının sağlayacağı avantajlar bilinmekteydi. Brattain kristallere ilişkin, önceleri bakır ve bakır oksit üzerindeki çalışmalarını bir yarıiletken olan silisyumla sürdürdü. Öte yandan, II.Dünya Savaşı'ndan sonra Bell laboratuvarlarında S.O.Morgan ve W.S. Shockley'in yönetiminde yarıiletkenlerin elektronik özellikleri üzerinde yoğun bir araştırma programı başlatılmış, Wilson, Frenkel, Mott, Schottky ve Davidof'un geliştirdikleri kuvantal iletkenlik kuramlarının gösterdikleri doğrultuda çalışmalara geçilmişti. Bu amaçla savaş sırasında geliştirilmiş olan birçok yeni teknikten de (örneğin kristallerin saflaştırılması gibi) yararlanılıyordu. Ana amaçların başında, elektronik devrelerde akım ve gerilim yükseltilmesini sağlayan triyot gibi, vakum tüplerinin yerini tutacak yeni bir düzenek geliştirmek geliyordu. Bunun kristallerle mümkün olabileceği 1 Hz'den daha düşük frekanslı akımlar için tuz (NaCl) gibi kristallerde gösterilmişti. Bu düzenegin çalışma ilkesi aslında bugün en yaygın kullanımı olan "sandviç" yapıli transistörlerdeki gibidir; diyot gibi çalışan bir kristalin içinde bir "uzay yük bölgesi" (iyonların yığıldığı dar bir bölge) yaratılıp uygulanan değişken akımın (ya da gerilimin) ayarlanmasıyla, kristalden geçen akımın düzenlenmesi sağlanır. Ancak başlangıçtaki teknik olanaklar bu yöntemi gerekli frekanslar için uygulamaya elverişli değildi. Dolayısıyla iki değişik yöntem daha denendi. "Alan etkisi" denilen birincisinde, bir yüzü katoda yapışık ince bir yarıiletken kristalin diğer yüzüne uygulanan gerilimin değiştirilmesiyle "transistör etkisi" araştırıldı. Bu şekilde, uygulanan gerilimin kristal içinde zorlayarak yarattığı hareketli yüklerin sayısı da değişecek, bu da kristalin iletkenliğini ciddi ölçüde etkileyerek beklenen sonucu verecekti. Shockley'in hesaplarına göre elverişli olması beklenen bu yöntem de iyi sonuç vermedi (ancak bugün bu tür "alan etkili" transistörler geliştirilmiş bir biçimde kullanılmaktadır). Başarısızlığın, yaratılan yüklerin kristal yüzeyinde toplanarak akımın geçmesini engellemesinden doğduğu anlaşılınca bunu giderecek bir değişiklik denendi. Bu ikinci yöntemde, üst yüzeye sivri uçlu, "değme" elektrotları uygulanarak bunlar arasında transistör etkisi yaratılmaya çalışıldı. Yüzeylerin elektronik özellikleri üzerinde deneyimli olan

Brattain, önce değme noktalarını, ışıkla uyararak, daha sonra da noktaların çevrelerine Bardeen'in önerisiyle elektrolit (iletken çözelti) damlatarak inceledi. Bu şekilde, kristal yüzeyine yığılan yükler dağıtılabiliyordu. Daha sonra elektrolit yerine yüzeye iyice yapışmayı sağlayan ince altın film,kaplanmasıyla bu işlem daha da kolaylaştırılabilirdi. Kristalin üst yüzeyinde bir küçük altın film ve buna çok yakın bir sivri tungsten uç arasından geçen akımın, kristalin diğer yüzüne uygulanan gerilimdeki değişimlerden etkilenmeye başladığının görülmesi ilk "transistör" etkisiydi. Bu terim "transfer resistor" (aktarıcı direnç elemanı) adından türetilmiştir.

Ancak transistörlerde bugün en yaygın kullanım "nokta değmeli"den çok saflaştırma ve "katkılama" tekniklerindeki gelişmeler sayesinde "sandviç" ve "alan etkili" tip transistörlerle olmaktadır.

• BAKINIZ: BARDEEN, ESAKI, SHOCKLEY.

BRAUDEL, Fernand (1902)

Fransız tarihçi. Annales Tarih Okulu'nun önde gelen temsilcilerindendir.

Fransa'nın doğusunda, bir köy öğretmeninin çocuğu olarak dünyaya geldi.

1923'te Sorbonne'dan tarih lisansını aldıktan sonra o zaman Fransız sömürgesi olan Cezayir'de bir liseye tarih öğretmeni olarak atandı. Buradaki 9 yıllık öğretmenlik süresince, kendi deyimiyle hem uygarlık beşiği Akdeniz'i "tepesi aşağı" seyretme fırsatını buldu, hem de geleneksel tarih anlayışı ve öğretimin-den kopup, bir "yeni tarih" anlayışı arayışına girdi. Annales Okulu'nun ilk kurucularından olan Lucien Febvre ile bu yıllarda tanıştı.

Braudel, doktora tezi konusu olarak Akdeniz'i seçti. Önceleri bu konuyu 16.yy İspanya kralı II.Philippe'in Akdeniz ve Akdeniz yöresiyle ilişkileri biçiminde algıladıysa da, araştırması giderek daha kapsamlı bir biçim aldı. Konunun çerçevesinin genişlemesi gerektiğini, araştırmasının başlığının da "II.Philippe ve Akdeniz" değil, "Akdeniz ve II.Philippe" olması gerektiğini Braudel'e kabul ettiren Lucien Febvre olmuştur. İlk ön arşiv çalışmalarının başlaması ile kitap olarak yayımlanması arasında 22 yıllık bir süre geçen ve yüzyılımızın en önemli tarih araştırmalarından biri olarak nitelendirilebilecek bu kitap 1949'da *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen à l'époque de Philippe II* ("II. Philippe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası") adı altında yayımlanmıştır.

Brezilya'da Sao Paulo Üniversitesi'nde iki yıl öğretim üyeliği yapan Braudel, 1937'de Paris'e, Lucien Febvre'in Tarih Bölümü başkanı bulunduğu École Pratique des Hautes Études'e öğretim üyesi olarak atandı. 1939'da kitabının yazımına başlayacakken II.Dünya Savaşı çıktı. Savaşın hemen başında Almanlar'a esir düşen Braudel kitabının birçok bölümünü

Lübeck Hapishanesi'nde kaldığı sıra, yalnızca hafıza-sına güvenerek yazdı.

II.Dünya Savaşı'nı izleyen yıllar, Annales Okulu'nun etkinlik kazanmaya başladığı yıllar olmuştur. Yeni tarihçi akıma Braudel de katılmıştır. 1900'lerin başında ya da *Annales* dergisinin kuruluş yılı olan 1929'da olduğu gibi, 1945'te de yeni tarih anlayışının mücadele ettiği görüş, Sorbonne tarih profesörleri tarafından yayımlanan *Revue Historique* dergisinin temsil ettiği, Braudel'in deyiimiyle "tarihçi tarihi" ya da "olaysal tarih" görüşüydü. Fransız ve dünya tarihçilerinin büyük çoğunluğunun o dönemde benimsediği "anlatımcı", "olaysal" tarih türüne karşı Braudel ve Annales Okulu sürekli ve tutarlı bir biçimde "yapısal" tarih anlayışını savunmuşlar ve geliştirmişlerdir.

1945'te Annales Okulu, tarih çevrelerini kendine yabancı, Febvre ve Braudel de Sorbonne'un kapılarını kapalı bulunca, çalışmaların École Pratique des Hautes Etudes'un Altıncı Seksiyon'u içinde sürdürdüler. Her ne kadar Seksiyon Başkanı Febvre ise de,

akademik örgütlenme Braudel'in sorumluluğunda oldu.

Klasik Fransız üniversite sisteminin dışında olmasına karşın Braudel'in çalıştığı tarih bölümü 1948'den başlayarak Fransa'da tarih ve sosyal bilimler alanlarındaki pek çok yeni düşünce ve atılımlara kaynaklık etmiştir. Braudel, alçakgönüllülük gösterek, 1945'ten sonra yapılan araştırmaların sadece 1929'da kurulmuş olan *Annales* dergisinin var olan araştırma programının uygulamaya geçirilmesinden oluştuğunu ve kendinin "Febvre ve Bloch'un fikirlerine pek bir şey katmadığını" söylemiştir.

Gerçekte, Annales Okulu'nun aşağı yukarı tüm tarihsel araştırmalarının altında yatan birçok konu, kavram ya da varsayımı ortaya çıkarıp bunları araştırma alanı haline getiren Braudel olmuştur. Braudel, tarihte çoğul süresellikler (multiple temporalities) ve özellikle "uzun dönem" zaman kavramını geliştirmiş; 1450-1750 döneminin, çağdaş kapitalizmin iktisadi ve siyasal potası olması nedeniyle, öncelikle incelenmesi gerektiğini vurgulamış; dünya ekonomisinin bir bü-

Annales Tarih Okulu

Günümüzde Fransız tarihçi Fernand Braudel' in bilimsel kişiliğinde en tanınmış temsilcisi-ni bulan bu tarih anlayışı adını 1929'da Fransa'nın Strasbourg kentinde yayımlanmaya başlayan *Annales d'Histoire Economique et Sociale* ("İktisadi ve Sosyal Tarih Yıllığı") dergisinden alır. Kurucuları, Strasbourg Üniversitesi'nden tarih profesörleri Lucien Febvre* (1878-1956) ve Marc Bloch**'tur (1886-1944). *Annales Tarih Okulu* diye anılan tarih araştırmacıları önceleri bu dergi etrafında toplanmışlardır. Kendi başına bütünsel bir tarihsel araştırmalar geleneği oluşturmayı başaran bu dergi, *Annales: Economies, Societes, Civilisations* ("Yıllık: Ekonomiler, Toplumsal, Uygarlıklar") adıyla günümüzde de yayımını sürdürmektedir.

Bu tarihsel akımın ilk belirtileri, Henri Berr'in* (1862-1955) 1900 yılında Paris'te yayımlamaya başladığı *Revue de Synthèse Historique*'de ("Tarihsel Sentez Dergisi") görülebilir. Braudel, Febvre ve Bloch'un da öncülüğünü teslim ettikleri Berr, bu dergide tarihsel araştırmaların bazı yapay bölümlere ayrılmalara gerektiğini, tersine, tarihsel sentezin tarihçilerin temel görevi olduğunu savunuyordu. Toplumsal ve tarihsel bilginin bütünsel olması gerektiği, *Annales*'ci tarih anlayışının da birinci ilkesidir. Berr'in dergisinde 1903'te iktisatçı François Simiand'ın bir makalesi yayımlanır. Simiand, zamanın önde gelen Fransız tarihçilerini, araştırmalarında istatistiksel, rakamsal veri ve belgelere önem vermemek, onları kullanmaktan kaçınmakla suçlar. Oysa tarih, bir siyasal olaylar dizisi değildir sadece; bunların

altında yatan yapıların tarihidir. Bu görüş *Annales*'in ikinci ilkesidir.

Derginin başlığındaki *Histoire Economique et Sociale* (İktisadi ve Sosyal Tarih) ibaresi de, iktisadi ve sosyal tarihin bu yapıların araştırılmasında temel öge olduklarını dile getirmesi dolayısıyla, *Annales*'in tarih anlayışının üçüncü ilkesini oluşturur.

Fransız tarihçilerinin çok büyük çoğunluğunca üretilen anlatımcı, öncelikle siyasal olaylara dayalı tarihe karşı *Annales*, temel toplumsal yapıların irdelenmesi gerektiğini savunmuştur. *Annales*'ciler, Alman iktisat tarihçisi Gustav Schmoller'in (1838-1917) *Zeitschrift für Sozial und Wirtschaft Geschichte*'si, ("Sosyal ve İktisadi Tarih Dergisi") ve İngiliz ampirik tarih anlayışına yönelmiş olduğu eleştirilerden de esinlenmişlerdir. Braudel'in dediği gibi: "Henri Berr, Lucien Febvre, Marc Bloch ile birlikte dördümüzün de Fransa'nın doğusundan gelmemiz acaba rastlantı mı? *Annales*'in Almanya'ya ve Alman tarihçi düşüncesine bir taş atımı mesafedeki Strasbourg'da başlamış olması da mı rastlantı yoksa?" Bu görüşlerin egemen olduğu *Annales* dergisi, 1939'a dek Strasbourg'da yayımlandı. Bu arada kuruculara Braudel de katılmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında verilen beş yıllık aradan sonra dergi Paris'e taşındı. ve yayın kurulu üyeleri akademik çevrelerde giderek daha etkili olmaya başladılar. Febvre 1956'da ölünce, yayın kurulu başkanı Braudel oldu. 1968'de de yerini Jacques Le Goff, Marc Ferro, Emmanuel le Roy Ladurie gibi genç kuşak tarihçilerine bıraktı.

tün olarak toplumsal oluşum ve tarihsel araştırma alanı olarak alınmasının önemini belirtmiştir.

Bu konuların üçünü de Braudel 1949'da yayımlanan kitabında açıkça sergilemiştir. Kitabında değişik tarihsel dönemler kavramının uygulanışı son derece belirgindir. Konular, her seferinde değişik bir tarihsel süreç açısından olmak üzere, üç kez ele alınmaktadır. Braudel, önce tarihsel yapıyı, yani "uzun dönem" sonra konjonktür yani "orta dönem", en son olarak da özgün olayları incelemiştir. Sözü edilen yapıyı, yani bir ek niteliği taşıyan "Tarih ve Sosyal Bilimler" adlı yazısında bu çok farklı zaman ufuklarının içeriğini ve tarih araştırmaları açısından farklılıkların bilincine varmanın önemini açıklamıştır.

Braudel bu üç zaman süresini teorik fiziğin dalga uzunluklarıyla ilgili kavram ve ölçümlerine benzeterek tanımlamıştır. Geçmiş dönemlerin tarihsel çözümlemesi de üç ayrı boyuttaki iç içe geçmiş dalgalanmaların birbirlerinden ayrıştırılmaları olarak tanımlamıştır.

Braudel'e göre, kısa süre günlük yaşama, günlük siyasal bilince ilişkin olayları kapsamaktadır. Bu kısa süreler gazetecinin, habercinin, geçmişte devakanüvis'in hammaddesidir. "Kısa dönem" aynı zamanda, bir olaylar dizisi olarak daha çok geleneksel tarihçilerin, siyasi tarihçilerin içine gömüldükleri kısıtlı zaman ufukudur. Kendini bu zaman ufkuyla sınırlamak, tek tarihsel zaman ufuk ve boyutu olarak "olay"ı almak, daha uzun dönem ya da dalgalanmaları dikkate almadan bu olayları birbirine bağlamaya çalışmak, "olaycı" (événementielle) tarih anlayışının kaçınılmaz bir sonucudur. Bu, Braudel'in ve bir bütün olarak Annales Okulu'nun şiddetle karşı çıktıkları geleneksel tarih anlayışıdır.

Ancak, kısa dönemleri aşan o ana kadar daha çok iktisat tarihçilerinin ilgilenmiş oldukları orta dönemdeki dalgalanmalar, birbirini izleyen tarihsel "konjonktür"ler vardır. Fiyat eğrileri, nüfus hacim ve dağılımındaki hareketler, ücret ve faiz oranlarındaki dalgalanmalar hep 10, 20 ya da en fazla 50 yıllık dönemler, dalgalanmalar biçimini alır. Daha geniş bir anlamda ve sözcüğü günlük iktisat dilindeki kullanım alanından da kurtararak; Braudel, "konjonktür"den, toplumun, ekonominin ya da teknolojik değişimlerin, süresi kesinlikle belirlenemeyen devresel değişimleri olgusunu kasteder. Hatta bu alanların da ötesinde, kültürel dönemlerin, kültüre ilişkin "konjonktür"lerin de irdelenmesinin önemini vurgular.

Bu orta vadeli tarihsel düzenli dalgalanmalar Braudel'e çok çekici gelir. Ancak, buradan "konjonktür"le kısa dönemli olaylar arasındaki nedensellik bağlantısını araştırmaya yönelmez. Tersine daha uzun süreli, boyutları çağları kapsayabilen uzun dönemdeki değişimleri incelemeye yönelir.

Braudel, iktisatçıların zaman zaman sözünü ettikleri "son derece ağır... tamamlanmaları yüzyıllar sürebilen tarihsel hareketleri" belirlemeye çalışır. Uzun oldukları oranda araştırmacı tarafından kavranıp, incelenmeleri zor olan bu tarihsel eğimlere, "yapı" (structure) adını vermiştir. Bu yapılar "uzun dönem"i oluşturur. Yüzyıllar boyu insanların keşfedemedikleri, egemen olamadıkları ya da aşamadıkları sınırları belirler. Örneğin, göçebelikten yerleşik düzene geçiş, yerleşim alanı olarak dağlık yörelerden ovalara in-

mesi süreci bu tür hareketlerdendir. "Uzun dönem" ler tarihi, temel yapıların, kelimenin en geniş anlamında sosyal ve iktisadi hareketliliği sınırlama ve zorlamasının tarihidir. Yalnızca mekânsal ya da teknik değil, kültürel ve hatta ruhsal değişimler de bunun içindedir. Sosyologlar genel olarak "yapı" denen olguyu "gerçeklikle toplumsal kitleler arasında değişmeyen bir ilişki" olarak tanımlarlar. Oysa, Braudel'e göre "tarihsel yapı" zamanın kendi içinde çok uzun süre taşıdığı ve zorlukla aşındırabildiği gerçekliktir.

Kısa, orta ve uzun dönemli tüm bu tarihsel dalgalanmalar aslında yan yana değil iç içedirler. Bu karmaşıklığın bilincindeki tarihçinin ana görevi de bu üç düzey arasındaki sürekli gidiş geliş ve etkileşimleri belirleyip, sergilemektir. Bu sürelerin iç içeliğine dikkati çekmekle Braudel geniş çaplı bir tarihsel araştırma programı önermiş oluyordu.

Tarihin toplum bilimleri içindeki yerini de inceleyen Braudel, toplum biliminin istisnasız tümünü içeren tarih biliminin onları nasıl içirdiği, çeşitli alanlarını nasıl harekete geçirip, sürekli geliştirdiği konularında çalışmalar yapmıştır.

Braudel'e göre tarih toplum bilimlerinin bilimidir. Onların içine karışarak onlara ivme kazandırır ve kendisi de onların yeni gelişme olanaklarından beslenir. Bunun içindir ki Braudel, yönettiği *Annales* dergisini sürekli olarak öteki toplum bilimleriyle ilişkili tutma çabasını göstermiştir. Braudel, sosyolojinin de toplum bilimleri arasında ilgi alanı tarih kadar geniş olan bir bilim dalı olduğunu, ama süreç kavramından yoksun bulunduğu ölçüde de tarihe muhtaç olduğunu öne sürmüştür.

Braudel'e göre sosyoloji ya anlık ya çok kısa dönemdeki, belli bir zaman ve mekân kesitindeki yapı ve olguları incelemekte ya da uzun dönem için geçerli olabilecek toplumsal yapılara eğilmektedir. Oysa, tarih biliminin bir zaman kesiti içinde kalan incelemelerle, zamanı hiç göz önüne almayan yöntemler arasında, çeşitli sürelerin karmaşıklığına dayanan zamansallığına gereksinimi vardır. Braudel'e göre, zamansızlığa hapsolmuş toplum bilimlerine, birçok zaman boyutu birden kazandıracak olan işte bu tür bir tarih bilimidir. Bu böyle olunca da, tarihin konusu elbette toplumun şu, ya da bu kesimiyle sınırlandırılmayacak mutlaka bütünsel bir tarih anlayışı gerekecektir.

Braudel ve Annales Okulu tarihçileri, tarih anlayışlarını, iki ayrı tür tarih anlayışına karşı savunmuşlardır. Bir yanda Sorbonne profesörlerinin simgelediği "olay tarihçileri", geleneksel siyasi tarihçiler vardı. Yeni tarih anlayışı bunlarca sürekli olarak dışlanmış, hayal peşinde olmakla suçlanmıştır. Tarihin ve tarih araştırmalarının çeşitli toplum bilimleriyle dirsek teması içinde bulunması gerektiğini savunan Braudel, toplumda zaman etkeninin stratejik önemini yadsıyan diğer bir akımın Fransa'da doğuşuna da tanık oldu. Bu, Braudel'in önerdiği ve uyguladığı yapısal tarih anlayışıyla ilgisi olmayan, tarih ve sürenin önemini yadsıyan ve bayrağını antropolog Claude Lévi Straus'ta bulan yalın "yapısalcı" akımdı.

1948'de École Pratique des Hautes Études'ün Altıncı Seksiyon'unun kurulması ve 1949'da Braudel'in yapısal tarihin yayımlanması yalnız Fransa'da değil, öteki ülkelerdeki tarih çalışmalarının gelişme-

◀ *Değişik tarihsel dönemler kavramı*

Tarih ve toplum bilimleri

◀ *Uzun dönemdeki tarihsel yapılar*

sinde çok etkileyici olmuştur. Bunu izleyen 20 yıl içerisinde Fransa'da Braudel'in yapıtından esinlenmiş bir dizi bölgesel monografi yayımlanmıştır. Bunların hepsi bütünsel tarih anlayışını, çok sayıda ve çok çeşitli alanlara ilişkin verilerin bir bütünsellik içerisinde bir araya getirilişini, 15., 16., ve 17. yüzyılları kapsayan "uzun dönem"i araştırma konusu yapmıştır. Goubert, Gascon, Chaunu, Le Roy Ladurie gibi tarihçiler bu yolda kapsamlı eserler vermişlerdir.

Annales'in etkisi altında İtalya ve İspanya hakkında da geniş monografiler yazıldı. Buna ek olarak, dünya ekonomisinin bütünsel işleyişini konu alan, ticarete, bankacılığa ve diğer iktisadi öğelere ilişkin bazen Akdeniz'i, bazen Atlas Okyanusu'nu, bazen Pasifik Okyanusu'nu konu alan kitaplar da yazıldı. Daha da uzaklara yankılanan bu tarih anlayışı Osmanlı İmparatorluğu'yla Latin Amerika'nın tarih yazımını da önemli ölçüde etkiledi. Örneğin, Türkiye'de Ömer Lütfi Barkan yapıtlarının tümü göz önüne alındığında, Annales Okulu'nun Osmanlı tarihindeki bir temsilcisi konumunda olmuştur.

Hem tarihçi olarak, hem başında bulunduğu Altıncı Sektörün hem de 1963'te Paris'te kurduğu Maison des Sciences de l'Homme aracılığıyla Braudel'in etkisi dünya çapında olmuştur. 1969'da İtalya'nın Prato kentinde yıllık Avrupa Seminer Haftası'nın kurulup Braudel'in de bilimsel komitesinin başına getirilmesi, bu semineri Annales bakış açısının egemen olduğu Avrupa çapında önemli bir kültürel ve akademik olay haline getirdi.

"Akdeniz" kitabı İngilizce'ye epey geç çevrildi (1972-1973). Ancak çevrildiğinde Amerikan tarihçileri üzerindeki etkisi, 1949'da Fransa'dakinden az olmadı. Bugün ABD'de Annales'ci tarih görüşü özellikle genç kuşak tarihçileri arasında yayılmaktadır.

1970'lerin sonlarına gelindiğinde artık Braudel'le birlikte Annales Okulu'nun açtığı çığır genelleşip Fransız kökenlerini çoktan aşmış, tarihçiler arasında kullanılan yaygın bir model durumuna gelmiştir.

Braudel, 1968 yılında *Annales* dergisinin editörlüğünden çekilmiş, birkaç yıl sonra da Altıncı Sektörün başkanlığından emekliye ayrılmıştır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *La Méditerranée et le monde Méditerranéen à l'époque de Philippe II*, 1949, ("II. Philippe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası"); *Civilisation matérielle et capitalisme, 15ème-18ème siècles*, 1967, ("Maddi Uygarlık ve Kapitalizm, 15-18.yy."); *Esquisse sur l'histoire*, 1969, ("Tarih Üstüne Denemeler"); *Civilisation, Économie et Capitalisme*, 3 Cilt, 1979, ("Uygarlık, İktisat ve Kapitalizm"); *L'Europe: l'espace, le temps, les hommes*, 1982, ("Avrupa: Evren, Zaman, İnsanlar").

• **KAYNAKLAR**: F.Braudel, "Personal Testimony", *Journal of Modern History*, (44), 1972; J.H.Hexter, "Fernand Braudel and the Monde Braudélien", *Journal of Modern History*, (44), 1972; H.Trevor Roper, "Fernand Braudel, Annales and the Mediterranean", *Journal of Modern History*, (44), 1972.

• **BAKINIZ**: M.BLOCH, FEBVRE.

BRAUN, Hugo (1881-1963)

**Alman hekim. Mikrobiyoloji, parazito-
loji ve salgınlar bilgisi üzerine çalış-
maları ile tanınır.**

7 Nisan 1881'de Prag'da doğdu. Yahudi asıllı bir ailenin çocuğuydu. İlk ve ortaöğrenimini Prag'da tamamlayan Braun tıp öğrenimini de gene aynı kentteki Alman Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde yaptı. Tıp öğrenimini tamamladığı 1907'den 1910'a değin Prag, Bremen ve Berlin'de çeşitli tıp enstitülerinde hijyen, farmakoloji ve patoloji konularında araştırmalar yaptı. 1910-1912 yılları arasında Frankfurt-am-Main Hijyen Enstitüsü'nde çalıştı; 1912 yılında aynı kurumda bakteriyoloji kürsüsü yöneticisi oldu. 1933 yılına kadar bu görevini sürdüren Braun 1912-1913 yılları arasında "tripanozoma" konusunda araştırma yapmak üzere hükümet tarafından Afrika'daki Alman sömürgelerine gönderildi. 1918'de profesörlüğe yükselen Braun, 1931'de yaptığı başarılı araştırmaları dolayısıyla Paul Ehrlich Ödülü'nü aldı. 1933 yılında Nazi Hükümeti'nin ırkçı tutumu yüzünden görevden alındı. Daha sonra İstanbul Üniversitesi'ne çağrılan Braun, "Mikrobiyoloji, Salgınlar Bilgisi ve Parazito-
loji" kürsüsünde yönetici olarak göreve başladı. Savaş sona erince 1949 yılında Almanya'ya geri döndü; Münih'te Ludwig Maximilian Üniversitesi'nin Tıp Fakültesi'nde Hijyen ve Mikrobiyoloji Enstitüsü yöneticiliğine seçildi. 1951'den başlayarak Alman Tüberküloz Araştırma Enstitüsü'nde de çalışan Braun buradaki çalışmalarından dolayı 1960'ta Robert Koch Ödülü'nü aldı. 1963 yılında Münih'te öldü.

Braun'un ilk araştırmaları kolera vibriyonları üzerindiydi. Daha sonraki bir çalışmasında kompleman birleşmesi yöntemi ile antijenlerin ortaya çıkarılmasını inceleyerek, o dönemde egemen bir yargıyı çürüttü ve hastalıkların seyrinde vücut sıvılarının antijen olarak kullanılması ile yapılan kompleman birleşmesi reaksiyonuyla infeksiyonların teşhis edilemeyeceğini gösterdi. 1912-1913 arasında Afrika'da uyku hastalığı dahil çeşitli hastalıklara yol açabilen birhücreli bir asalak olan tripanozoma üzerine yaptığı araştırmaları sırasında, hazırladığı antijenle yapılan kompleman fiksasyonu, amilin bulunmayan vakaların teşhisinin yapılabileceğini ortaya koydu. Ayrıca, kurutulmuş öldürülmüş tripanozomalarla, hayvanlarda infeksiyona karşı bağışıklık oluşturabileceğini de gösterdi. Ancak tripanozomaların antijen bakımından, serumla dirençli pek çok değişik türlerinin varolduğunu, o yüzden aşı ve serumundan yararlanılamayacağını saptadı.

1933 yılında İstanbul Üniversitesi'nde çalışmaya başlayan Braun, Tıp Fakültesi dışında Diş Hekimliği ve Eczacılık fakültelerinde de dersler verdi; Türkiye'de bulunduğu süre içinde birçok kongrelere çalışmalarıyla katıldığı gibi 70'i aşkın makale yayımladı. Bu dönemdeki başlıca çalışmaları, Türkiye'de kan gruplarının dağılımı, tifüse karşı aşılananlarda Weil-Felix reaksiyonunun incelenmesi, KCN'nin (Potasyum siyanür) *enterobacteriaceae* tanımındaki önemi, gripin

lığının etkeni olan Salmonella bakterilerinin tanısını kolaylaştırmak amacıyla geliştirdiği yöntemler bugün hâlâ kullanılmaktadır. Türkiye’de çeşitli tıp cemiyetlerine üye olan Braun, Türk Tıbbi İlimler Cemiyeti’nde araştırmalar yaparak çeşitli tebliğler vermiş, sayısız öğrenci yetiştirmiştir.

● **YAPITLAR** (başlıca): *Versuche zur Immunisierung gegen Trypanosomen*, 1912, (“Tripanozomalara Karşı Bağışıklık İçin Deneyler”); *Die Methoden tierexperimentellen Wundinfektionen*, 1927, (“Hayvanlarda Yara Enfeksiyonuna İlişkin Deney Yöntemleri”); *Zur Ernährungsphysiologie der Tuberkelbazillen*, 1935, (“Tüberküloz Basilinin Besi Fizyolojisi Üzerine”); *Lekeli Tifo Hakkında*, 1936; *Tifo Basillerinin Serolojisi*, 1936, *Bulaşıcı Hastalıklar*, 1944.

● **KAYNAKLAR**: Ö.Ezek, “Hugo Braun ve Mikrobiyolojinin Gelişmesi”, *Türk-Alman Tıbbi İlişkileri*, II, 1982; A.Terzioğlu, “Ord.Prof.Dr.med.Hugo Braun”, *Türk-Alman Tıbbi İlişkileri*, I, 1982.

● **BAKINIZ**: M.AKSOY.

BRAUN, Karl Ferdinand (1850-1918)

Alman fizikçi, radyo mühendisi. Telsiz telgraf ve katot ışınları üzerine önemli buluşları olmuştur.

Karl Ferdinand Braun, 6 Haziran 1850’de Fulda’da doğdu. Öğrenimini Marburg ve Berlin üniversitelerinde tamamladıktan sonra 1870’te Quincke’nin asistanı olan Braun, 1876’da Marburg Üniversitesi fizik profesörlüğüne getirildi. Daha sonra çeşitli üniversitelerde görev aldı. 1885’te Tübingen Üniversitesi’nde fizik profesörü olan Braun burada bir fizik enstitüsünün kurulması için büyük çaba gösterdi. 1895’te Strasbourg Üniversitesi’ne giderek Fizik Kürsüsü başkanlığında ve Fizik Enstitüsü yöneticiliğinde bulundu. 1909’da telsiz telgraftaki öncü çalışmalarıyla, Guglielmo Marconi ile birlikte Nobel Fizik Ödülü’nü aldı. 20 Nisan 1918’de New York’ta öldü.

Braun’un telsiz telgrafa yaptığı önemli katkılar, kristal düzelticiyi ve kapalı titreşim dairesi “akupl” verici sistemini geliştirmesidir. Radyoelektrik dalga yayınlarının belirli bir yöne gönderilmesi ve radyo sinyallerinin güçlendirilmesi konusunda da öncü çalışmalar yaptı. Geliştirdiği çeşitli elektrikli araçlardan kendi adıyla anılan elektroskop, elektrostatik itme ya da çekme ilkesiyle çalışan, herhangi bir cisimdeki elektrik yükünün yeginliğini ve cinsini saptamakta kullanılan bir çeşit voltmetreydi.

Braun’un en önemli buluşu 1877’de gerçekleştirdiği osilografıdır. Modern osilokobun öncüsü olan bu ölçüm aracı Braun’un geliştirdiği özel bir tüpten yararlanıyordu. Braun tüpü, içinde katot ışınlarının oluşturulduğu cam bir borudur. Son bölümü dibi flüorışıl bir maddeyle kaplı bir koni şeklinde olan tübün içinde ilerleyen katot ışınları elektronlardan oluştuğu için bir manyetik ya da elektrik alanının etkisi altında sapma gösterir. Bu çalışma ilkesinden, çok küçük akım ya da gerilim değişimlerinin

ölçülmesinde yararlanılır. Işınların flüorışıl tabaka üzerindeki izleri Braun tüpünün dışındaki bir döner ayna yardımıyla incelenir. Osilograf aynı ilkeyle çalışan televizyon ve radarın geliştirilmesine de olanak sağlayan bir buluştur.

● **KAYNAKLAR**: F.Kurylo, *Ferdinand Braun*, 1965.

● **BAKINIZ**: BAIRD, MARCONI.

Wernher von Braun

BRAUN, Wernher von (1912-1977)

Almanasıllı ABD’li mühendis.II.Dünya Savaşı’nda kullanılan V-2 roketlerini geliştirmiş, savaş sonrası ABD’ye yerleşerek uzay uçuşlarının gerçekleştirilmesinde büyük katkısı olmuştur.

23 Mart 1912’de Almanya’nın Wirsitz kentinde (bugün Polonya’da Wyrzysk) doğdu. Babası Baron Magnus von Braun da, annesi Emmy von Quistorp da Almanya’nın soylu ve varlıklı ailelerinden geliyordu. Uzun yıllar bankacılık yapan ve ülkesinde tasarruf sandıklarının kuruluşunda etkin bir rol oynayan Magnus von Braun, 1919’da kurulan Weimar Cumhuriyeti Kabinesi’nde de yer almış, bir ara tarım bakanı olmuştu. Wernher von Braun öğrenimini, babasının siyasal görevi nedeniyle yerleştikleri Berlin’de yaptı. Dil ve edebiyat derslerinde çok başarılı olmasına karşın, fizik ve matematikte en düşük not alan öğrencilerden biriydi. Çocukluk ve gençlik yıllarının iki dünya savaşı arasında, Almanya’nın yoğun teknolojik gelişmelere sahne olduğu bir döneme rastlaması, von Braun’un ilgi ve eğilimini kaçınılmaz bir biçimde yönlendirmiştir. Nitekim 1925’te, roket mühendisliğinin öncülerinden Hermann Oberth’in *Die Rakete zu den Planetenräumen* (“Gezegenerarası Uzaya Fırlatılan Roket”) adlı kitabını okuyan von Braun, bundan böyle başka hiçbir konuyla ilgilenemeyeceğini anlayarak matematik ve fiziğe dört elle sarıldı. 1930’da, Berlin Teknoloji Enstitüsü’ne girdiği yıl, Vkr m (Verein für Raumschiffahrt/Uzay

Yolculuğu Derneği) üyeleri arasına katılarak, sıvı yakıtlı roketler konusunda bilgi edinen von Braun, bu kuruluşun çağrısı üzerine Berlin'e gelen Oberth'in roket motorlarını geliştirmek için yaptığı çalışmalarda da onun en büyük yardımcısıydı. Daha sonra İsviçre'ye giderek Zürih Teknoloji Enstitüsü'nde uzay uçuşlarının insandaki fizyolojik etkilerini inceledi ve böyle bir roket yolculuğundaki ani ivme değişikliklerine insan organizmasının dayanabileceğine inanmış olarak Berlin'e döndü. 1932'de Berlin Teknoloji Enstitüsü'nden makine mühendisliği diplomasını alarak Berlin Üniversitesi'ne girdi. Aynı yıl, sıvı yakıtlı roketleri geliştirmekle görevlendirilerek Berlin'deki Kummersdorf roket deneme istasyonunda küçük bir araştırma ekibinin başına getirildi. Ertesi yıl Hitler iktidara gelmiş, Nazi Partisi'nin giderek güçlendiği bu dönemde bütçe giderlerinin en büyük payı silahlanmaya ayrılmıştı. 1934'te, roket motorlarının geliştirilmesini konu alan teziyle Berlin Üniversitesi'nden doktoraşını aldığı yıl, von Braun ve ekibi iki roketi dikey olarak 2,4 km'ye fırlattılar. Kummersdorf'taki gelişmelerden ve von Braun'un çalışmalarından sıvı yakıtlı roketlerin geleceği konusunda umutlanan Hitler'in emriyle, 1936'da Baltık Denizi kıyısındaki Peenemünde köyünde büyük bir deneme merkezi kuruldu ve Albay Walter Dornberger'in askeri yönetimindeki ekibin teknik direktörlüğüne von Braun getirildi. 1940'ta Nazi Partisi'ne giren von Braun'un denetimi altında, Peenemünde'de sıvı yakıtlı roketlerin ilk başarılı uygulamaları gerçekleştirildi. İtiş gücünü alkol ve sıvı oksijen karışımının yanmasından alan A-4 uzun menzilli balistik misili, özyitlimli çağdaş roketlerin ilk gelişmiş örneğiydi. Nazi iktidarının Propaganda Bakanlığı'nca *Vergeltungswaffe 2* (İntikam Silahı 2) diye adlandırılarak kısaca V-2 diye anılan bu silahı Almanya savaşındaki en büyük kozu olarak görüyordu. Ancak, V-2 roketleri Hitler'in savaşı kazanmasına yetmedi ve Müttefikler'in Almanya'ya girmesi üzerine Braun ve Peenemünde'deki tüm roket geliştirme ekibi, ABD birliklerine teslim oldu. 1945 Eylülü'nde ABD'ye götürülen Braun, bunu izleyen birkaç ay ekibiyle birlikte New Mexico'da, Amerikan Ordusu'nun eline geçen V-2'lerin geliştirilmesi için deneme ve araştırma çalışmalarını yürüttükten sonra 1952'de Alabama'nın Huntsville kentindeki Amerikan Ordusu Balistik Silahlar Merkezi'nin yöneticiliğine getirildi. O aralar, asıl ilgi alanı olan uzay uçuşları konusundaki araştırmalara zaman ayırabilen Braun, roketlerin güdüm sistemlerini geliştirmek ve yukarı atmosferin hayvanlar üzerindeki etkilerini incelemek için deneylere girişti, sonradan yayımlayacağı *Das Marsprojekt* ("Merih Projesi") adlı kitabının yazımını bitirdi. 1947'de yeğeni Maria Louise von Quistorp'la evlenen ve 1955'te ABD uyruğuna geçen Braun'un yönetiminde Jupiter, Redstone, Juno ve Pershing roketlerinin geliştirilmesiyle uzay çalışmaları kamuoyunun ilgisini çekmeye başlamış, Braun da bu ilginin odak noktası olmuştu. Nihayet 31 Ocak 1958'de, bir Jupiter-C roketiyle uzaya fırlatılan ilk Amerikan uydusu Explorer-1 Yer yörüngesine oturtuldu.

Aynı yıl, uzay araştırmalarını askeri yönetimden devralmak üzere NASA (National Aeronautics and Space Administration/Ulusal Havacılık ve Uzay Dai-

resi) kurulunca, Braun ve ekibi bu kuruluşa bağlandı; Huntsville'deki NASA George Marshall Uzay Uçuş Merkezi'nin yöneticiliği de Braun'a verildi. O tarihten sonra ABD'deki uzay çalışmalarının sorumlusu olarak, havacılık tarihinin en büyük mühendislik başarısı sayılan Saturn roketlerini gerçekleştirdi ve Apollo programının yönetimini üstlenerek Ay'ın fethinde en çok emeği geçen teknisyenlerden biri oldu. 1970'te NASA'nın Washington'daki yönetim merkezine alınan, 1972'de bu kuruluştaki görevinden ayrılarak elektronik aygıtlar üreten özel bir şirketin genel müdürü olan Braun, 17 Haziran 1977'de Virginia Eyaleti'nin Alexandria kentinde öldü.

Braun'un V-12'lerden başlayarak Saturn roketlerine ve Apollo uzay araçlarına dek uzanan tüm tasarımları, roket teknolojisinin öncülerinden SSCB'li Tsiolkovski, ABD'li Goddard, Fransız Esnault-Pelterie ve Alman Oberth'in daha çok kuramsal düzeydeki çalışmalarının başarılı birer uygulamasıdır. Bu alandaki ilk çalışmalar 19.yy'ın sonlarıyla 20.yy'ın başlarına rastlar. Barutun yanmasıyla özyitlim kazanan ilk balistik mermiler daha çok tanksavar ve uçaksavar silah olarak kullanılmıştı. Önceleri bu silahlara daha uzun bir atış menzili kazandırmanın yollarını arayan havacılık teknolojisi, 20.yy'ın ilk yıllarında uzayın fethini konu alan bilimkurgu yazarlarının da etkisiyle, çalışmalarının yönünü uzay uçuşlarına çevirdi. Roketlerin, yerçekimi etkisinden kurtularak çok yüksek hızlara ve gezegenlerarası uzaya dek çıkabileceğini ilk kez gündeme getiren Tsiolkovski ile Goddard oldu. Böyle bir tasarımın gerçekleştirilebilmesi için çözülmesi gereken teknik sorunların başında da yakıt sorunu geliyordu. 1926'da Goddard, katı yakıtlı (barutlu) roketlere oranla, silaha çok daha büyük bir itiş gücü ve çok daha uzun bir atış menzili kazandıran ilk sıvı yakıtlı roketi geliştirdi.

Bu yeni tip roketler üzerinde ilk deneyimini VfR'de Oberth'in yanında kazanan Braun, sıvı yakıtlı roketlerin askeri önemini kavrayan Albay Dornberger'in girişimiyle Kummersdorf'taki deneme istasyonunda araştırmalara başladı. Sonradan Peenemünde'de sürdürülen çalışmalarla 1938-1944 yılları arasında gerçekleştirilen, yaklaşık 8 m uzunluğunda ve 5 ton ağırlığındaki V-1'leri, gerçek güdümli silahların ilk örneği olan V-2'ler izledi. Başınç altındaki alkolle sıvı oksijenin yanmasından doğan itiş gücü yaklaşık 600.000 BG'nü bulan, 14,5 m uzunluğunda ve 13 ton ağırlığındaki V-2'ler gerçi savaşın sonucunu etkilemedi ama, 1944 Haziranı'ndan 1945 Mayıs'ına dek ateşlenen 4.300 kadar V-2'den 1.200'ü Londra'ya düşerek yaklaşık 2.500 kişinin ölümüne, 6.000 kişinin ağır yaralanmasına yol açtı.

Savaş sonrası dönemde tüm ilgisini uzay araçlarının tasarımına yönelen ve ABD'deki uzay çalışmalarının öncüsü olarak uluslararası ün kazanan Braun, bilgi birikimini savaş araçlarının yapımında kullanmakla suçlanmış ve V-2'lerin II.Dünya Savaşı'ndaki yıkımından sorumlu tutularak ağır eleştirilere uğramıştır.

• YAPITLAR (başlıca): *Das Marsprojekt*, 1952, ("Merih Projesi"); *Across the Space Frontier*, 1952, ("Uzayın Sınırlarının Ötesinde"); *Conquest of the Moon*, 1953, ("Ay'ın Fethi"); *Exploration of Mars*, 1956, ("Merih'in Keşfi"); *First Man on the Moon*, 1960, ("Ay'da İlk

İnsan"); *History of Rocketry and Space Travel*, 1969, ("Roket Yapımının ve Uzay Yolculuğunun Tarihi"); *Moon*, 1970, ("Ay"); *Space Frontier*, 1971, ("Uzayın Sınırları").

• **KAYNAKLAR:** M.D.Heather, *Wernher von Braun*, 1967; J.C.Goodrum, *Wernher von Braun, Space Pioneer*, 1969; W. Dornberger, *V-2 der Schuss ins Weltall*, 1956; H.Gartmann, *Wernher von Braun, Leben und Werk*, 1957; H.B.Walters, *Wernher von Braun, Rocket Engineer*, 1964.

• **BAKINIZ:** ALDRIN, N. ARMSTRONG, W. CHURCHILL, EISENHOWER, ESNAULT-PELTERIE, GODDARD, HITLER, OBERTH, TSİOLKOVSKİ.

BREASTED, James Henry (1865-1935)

ABD'li arkeolog. Mısır arkeolojisi konusundaki araştırmaları ile ün kazanmıştır.

27 Ağustos 1865'te ABD'de Illinois Eyaleti'nin Rockford kentinde doğdu. 1888'de liseyi bitirdikten sonra Chicago Theological Seminary'de rahiplik eğitimine başladı, Sami dilleri ve İbranice öğrendi. Yale Üniversitesi'nde İbranice çalıştı. Mısır tarihi ve arkeolojisi üzerinde çalışması için Berlin'e gönderildi. 1894'te burada doktorasını verdi. Bu tarihten ölümüne değin Chicago Üniversitesi'nde görev yaptı.

Breasted 1919'da çeşitli arkeolojik kazıları destekleyen Doğu Bilimleri Enstitüsü'nü kurmuş, ölümüne değin de başkanlık görevini üstlenmiştir. 1926'da American Schools of Oriental Research'ün (Amerikan Okulları Doğu Araştırması) yöneticiler kuruluna seçilmiştir. Bilimsel çalışmaları nedeniyle National Academy of Sciences (Ulusal Bilimler Akademisi) ve Académie des Inscriptions (Yazıtlar Akademisi) gibi kurumların üyeliklerine getirilmiştir.

Breasted Mısır'da araştırmalar yapmış, Mısır tarihini, Nil Vadisi'ndeki kültürleri çağdaş bir anlayışla, toplumsal ve kültürel gelişimleri içinde incelemiştir. Eski Mısır düşüncesini ve dinini araştırmıştır. Medinet Habu'da ve Luksor'da kazılar ve yazıtları okuma (*epigrafi*) çalışmaları yapmış, Teb ve Memfis mezarlarının incelenmesine, Orta İmparatorluk dönemi lahit metinlerinin yayımlanmasına ve bu bölgenin tarihöncesinin araştırılmasına destek olmuştur.

Üstünde çalıştığı bölgelerden biri de ilk kültürlerin oluştuğuna inandığı Toroslar'ın güneyindeki alan olmuştur. Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları Projesi içinde Amik Ovası'nda Çatal Höyük, Tell es-Judeide ve Tell Tainat'ta kazılar yapmıştır. Breasted'in Irak'taki araştırmalarında ise Tell el-Asmar, Hafaje, İşjaly, Horsabad gibi yerlerde kazılar yapılmış, ayrıca Asurca bir sözlük hazırlanmıştır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *History of Egypt*, 1905, ("Mısır Tarihi"); *Ancient Records of Egypt, Historical Documents*, 1906, ("Eski Mısır'ın Kayıtları, Tarihî Belgeler"); *Development of Religion and Thought in Ancient Egypt*, 1912, ("Eski Mısır'da Din ve Düşüncenin Gelişmesi"); *Ancient Times-A History of Ancient World*, 1916, ("Eski Zamanlar-Eski Dünyanın Bir Tarihi"); *The Conquest of Egypt*

zation, 1926, ("Uygarlığın Fethi"); *The Dawn of Conscience*, 1933, ("Bilincin Doğuşu").

• **KAYNAKLAR:** F.W. Albright, "James Henry Breasted: In Memoriam", *Bulletin of American Schools of Oriental Research*, (61), 1936; L.Bull, "James Henry Breasted", *Journal of American Society*, (56), 1936; W.R.J.Dawson, "Henry Breasted", *Journal of Royal Asiatic Society*, 1936.

• **BAKINIZ:** BRAIDWOOD.

Bertolt Brecht

BRECHT, Bertolt (1898-1956)

Alman oyun yazarı, şair, tiyatro yönetmeni ve kuramcısı. Yazdığı oyunlar ve kuramsal yazılarla "Epik Tiyatro" türünü yaratmış ve 20.yy tiyatrosunu köklü biçimde etkilemiştir.

10 Şubat 1898'de Bavyera'nın Augsburg kentinde doğdu. Babası Berthold Brecht Protestan, annesi Sophie Brezing ise Katolik'ti. Brecht orta tabakaya özgü bir yaşama düzeni içinde büyüdü. İlk şiirleri ve yazıları 1913'te okul gazetesinde yayımlandı. 1914'te oturduğu kentteki *Augsburger Neueste Nachrichten* adlı gazetede yazıları çıkınca, Brecht daha geniş bir okur kitlesinin dikkatini çekti. Okulu bitirdikten sonra, edebiyata ve tiyatroya büyük ilgi duymasına karşın, Münih'te Ludwig Maximilian Üniversitesi'nde tıp öğrenimine başladı. 1918'de askere alındığında, bir süre Augsburg'daki askeri hastanede görev yaptı. Aynı yıl yazdığı "Ölü Askerin Öyküsü" adlı şiiri kendisinin 1935 yılında Naziler tarafından Alman uyuğundan çıkarılmasına gerekçe olarak gösterildi. Brecht ilk oyunu *Baal*'i de 1918'de savaşın sona ermesine karşın, Bavyera'da sürüp giden siyasal kargaşa döneminde yazdı. 1919'da bir süre Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'ye ve Augsburg Askerleri Konseyi'ne üye oldu. Devrim girişimlerinin başarısızlaşmasıyla 1921'de Augsburg'dan kaçtı. 1922'de Berlin'e geldi. 1924'te *Die Dreigroschenoper* ("Üç Kuruşluk Operasyon") adlı oyunu yazdı. 1926'da *Die Mutter* ("Anne") adlı oyunu yazdı. 1927'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1928'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1929'da *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1930'da *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1931'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1932'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1933'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1934'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1935'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1936'da *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1937'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1938'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1939'da *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1940'da *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1941'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1942'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1943'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1944'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1945'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1946'da *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1947'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1948'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1949'da *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1950'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1951'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1952'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1953'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1954'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1955'de *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı. 1956'da *Die Geschwister Scholl* ("Scholl Kardeşleri") adlı oyunu yazdı.

Gençlik yıllarında bir sokak gösterisinde

Trampetler”) oyunu için esin kaynağı oldu. Gene bu dönemde Bie Banholzer adlı bir kızla ilişki kurdu, bu ilişkiden evlilik dışı bir oğlu dünyaya geldi. Frank adı verilen bu çocuk bir yetimhanede büyüdü ve II. Dünya Savaşı’nda Rus cephesinde öldü. 1919 Brecht’in şiir alanında çok verimli olduğu bir yıldır. Bu dönemde yazdığı şiirlerin birçoğunu ilk şiir kitabı *Die Hauspostille*’de (“Dua Kitabı”) derledi.

1920’de annesinin ölümü üzerine ailesiyle bağlarını kopardı ve Münih’e yerleşerek yazarlıkla geçinmeye başladı. Düzensiz bir biçimde sürdürdüğü tıp öğrenimini de bir yıl sonra yarıda bıraktı. Bu arada *Kammerspiele* diye bilinen Münih’teki oda tiyatrosunda dramaturg olarak çalışmaya başladı. İkinci oyunu *Trommeln in der Nacht* bu tiyatrodaki sahnelenen ve bu oyunun başarısı üzerine Brecht, Kleist Ödülü’nü kazandı. Aynı yıl Marianne Zoff adlı bir oyuncuyla evlendi. Bu evlilikten 1923’te doğan Hanne yıllar sonra Brecht’in *Berliner Ensemble* adlı tiyatro topluluğunda konuk sanatçı olarak çalıştı. 1923’te sahnelenen *Im Dickicht der Städte* (“Kentlerin Fundalığında”) ve 1924’te sahnelenen *Leben Eduards des Zweiten von England* (“II. Edward”) adlı oyunları seyircilerden ve eleştirmenlerden büyük bir ilgi görmediyse de Brecht’in oyun yazarlığındaki gelişmeyi ortaya koydu. 1924’te Berlin’e geçen Brecht, Max Reinhardt’ın yönettiği *Deutsches Theater*’de Carl Zuckmayer’le birlikte oyun yazarı olarak görev aldı ve oldukça zengin bir sanat yaşamı olan bu kentte adını duyurmaya başladı. İlk evliliğinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine oyuncu Helene Weigel’le ilişki kurdu. 1926’da Stefan adlı bir oğulları oldu.

İki yıl sonra resmen evlendiği Weigel’le evliliği yaşamının sonuna değin sürdü. İnanmış bir komünist olan Helene Weigel daha o yıllarda önemini kanıtlamış bir oyuncuydu. Daha sonra Brecht’in oyunlarındaki kadın kahramanları canlandırarak uluslararası bir üne kavuştu. Brecht bu dönemde Berlin’de çalışan tiyatro yönetmeni Erwin Piscator’la da işbirliği yaptı ve onun Hasek’in *Aslan Asker Şvayk* romanını sahneye uyarlamasına yardım etti. Piscator’la yaptığı işbirliği tasarladığı “Epik Tiyatro” anlayışının da belirginleşmesine katkıda bulundu ve bu doğrultudaki ilk oyunu *Mann ist Mann*’ı (“Adam Adamdır”) 1927’de yazdı. Gene bu dönemde besteci Kurt Weill ile işbirliği yaparak başarılı müzikli oyunlar hazırladı. Bunlardan *Mahagonny* 1927’de Baden-Baden’de bir oda müziği topluluğu tarafından seyirciye sunuldu. 1928’de, Berlin’de daha sonra sürekli olarak yerleşeceği *Schiffbauerdamm Tiyatrosu*’nda sahnelenen *Die Dreigroschenoper* (Üç Kuruşluk Opera) ise bu işbirliğinin en parlak ürünü olarak her iki sanatçının da bütün dünyada tanınmasını sağladı. Brecht’in 18.yy İngiliz yazarı John Gay’dan uyarladığı bu epik opera Hitler’in iktidara geçtiği 1933’e değin beş yıl tiyatrosunun repertuarında kaldı.

Brecht I.DünyaSavaşı’nı izleyen yıllarda Almanya’yı ve bütün dünyayı sarsan iktisadi bunalımın etkisi altında zamanının büyük bir bölümünü Marxist felsefeyi öğrenmeye ayırdı. Dünyayı sarsan sorunlara ancak bu öğretinin köklü bir çözüm getireceği inancıyla *Lehrstücke* adını verdiği bir dizi öğretici oyun yazdı. Başlangıçta Kurt Weill ve Paul Hindemith’in müziklerinin eşliğinde sahnelediği bu oyunlar

Paul Dessau ve Helena Weigel ile "Cesaret Ana"nın provasında

için daha sonra Hanns Eisler'le işbirliği yaptı. Bu ortak çabanın ilk ürünü *Die Massnahme* ("Önlem") 1930'da sahnelendi. Aynı yıl kızı Maria Barbara doğdu. Brecht'in Eisler'le işbirliği yaparak yapımına katıldığı *Kuhle Wampe* adlı film 1932'de gösterilmeye başladiysa da, kısa bir süre sonra yasaklandı.

► Nazilerin iktidara gelmesiyle Brecht'in oyunlarının Almanya'da sahnelenme olanağı da ortadan kalktı. 27 Şubat 1933'te Reichstag'ın yakılmasından hemen sonra Brecht ailesiyle birlikte Almanya'dan gizlice ayrıldı; bir süre İsviçre'de oturdu, sonra Danimarka'ya geçerek varlıklı bir yazar olan Karin Michaelis'in yardımıyla yerleşti, 1939'a değin orada kaldı. Siyasal mücadeleden zorunlu olarak uzaklaşması Brecht'in yaratıcılığı için elverişli bir ortam yarattı ve sürgündeki bu altı yıl içinde Berlin'de başlamış olduğu *Die Rundköpfe und die Spitzköpfe* (Tak-Tik) adlı oyununu bitirdi. *Furcht und Elend des Dritten Reiches* (Hitler Rejiminin Korku ve Sefaleti), *Mutter Courage und ihre Kinder* (Cesaret Ana ve Çocukları), *Das Verhör des Lukullus* ("Lukullus'un Duruşması") ve *Leben des Galilei* (Galileo'nun Yaşamı) gibi en önemli oyunlarından bazılarını burada yazdı, *Der Gute Mensch von Sezuan* (Sezuan'ın İyi İnsanı) oyununu yazmaya da burada başladı. 1939'da Hitler Polonya'ya girince Danimarka'nın tehlikeli duruma düşmesi üzerine ailesi ve birlikte yaşadığı sanatçı arkadaşlarıyla önce Stockholm'e, ardından

1940'ta Finlandiya'ya geçti. Ertesi yıl ailesi ve arkadaşlarıyla birlikte ABD'ye gitti. 21 Haziran 1941'de California'da San Pedro'ya varan Brecht kısa bir süre sonra Hollywood yakınlarındaki Santa Monica'ya yerleşti ve film şirketleri için senaryo yazmayı denedi. Yazdığı senaryolardan yalnız birinin filmi yapıldı, bu film de 1942'de *Hangmen Also Die* (Cellatlar da Ölür) adıyla gösterime çıktı. Brecht Amerika'da kaldığı altı yıl içinde birçok eski arkadaşını yeniden buldu, Charlie Chaplin ve Eric Bentley gibi yeni arkadaşlar edindi. Bunlardan tiyatro eleştirmeni Bentley yazdığı yazılar ve Brecht'in oyunlarının çevirileriyle onun Amerika'da ve İngilizce konuşulan çevrelerde tanınmasına büyük katkıda bulundu. Brecht'in oyunları Amerikan seyircisine fazla çekici gelmiyordu. Bunun nedeni hem bu oyunların tedirgin edici niteliği, hem de Brecht'in tiyatro anlayışının Hollywood filmleri ve Broadway oyunları ile koşullanmış bu insanlara ters gelmesiydi. Üniversite tiyatrolarında daha büyük bir anlayışla karşılanan bu oyunlardan yalnız *Galileo'nun Yaşamı* Joseph Losey'nin yönetmenliği ve Charles Laughton'un başrolü oynamasıyla hiç değilse eleştirmenler arasında olumlu bir tepkiyle karşılandı. Oyun ilk kez 30 Temmuz 1947'de Hollywood'da sahnelendi.

Brecht Ekim 1947'de Washington'daki Amerikan Aleyhtarı Etkinliklerle İlgili Komite tarafından

◀ Almanya'dan ayrılması

Avrupa'ya geri dönüşü

çekildi. Verdiği zekice yanıtlarla kendisine yöneltilen suçlamaları reddetti. Ertesi ay *Galileo*'nun New York'taki ilk temsilini beklemeden Amerika'dan ayrıldı. İlk durak olarak uğradığı Zürih'te Avrupa'da yerleşip çalışabileceği yer konusunda karar verebilmek için bir süre bekledi. Savaş yıllarında Brecht'in üç oyununu sahnelemiş olan Zürih Kent Tiyatrosu'nda eski arkadaşlarından Caspar Neher'in dekorlarıyla kendi *Antigone* uyarlamasını ve bazı başka oyunlarını sahneledi. II.Dünya Savaşı sonunda Almanya ikiye bölünmüştü. Brecht anayurduna dönmek için kararlı olmakla birlikte nereye yerleşeceği konusunda koşulları değerlendirmek istiyordu. Demokratik Alman Cumhuriyeti yöneticilerinin kendisine çalışabileceği

bir tiyatro ve sınırsız ödenek önermeleri üzerine Brecht de Doğu Berlin'e yerleşti ve Helene Weigel, Therese Giehse, Angelika Hurwicz, Ekkehard Schall gibi üstün yetenekli oyuncularını da içeren *Berliner Ensemble* adlı tiyatro topluluğunu kurdu. Bu topluluğun başında Helene Weigel vardı. Ama tiyatronun gerçek yönetmeni, dramaturgluk görevini üstlenen Brecht'in kendisiydi. Ekim 1948'de çalışmalara başlayan *Berliner Ensemble* 11 Ocak 1949'da Berlin'deki *Deutsches Theater*'de Erich Engel'in yönettiği *Cesaret Ana ve Çocukları*'nı sergiledi. Bir süre bu tiyatronun geniş kadrosunun sınırlı bir bölümünü oluşturan topluluk, 1954'te Schiffbauerdamm'daki kendi tiyatrosuna geçti. Brecht 1948-1949'da yazdığı *Die Tage*

Brecht ve Epik-Diyalektik Tiyatro

"Epik" tarihte önceleri şiir sanatının gelişme süreci ile ilgili olarak kullanılmış bir kavramdır. Kökeni Yunanca "söz" anlamına gelen "epos" sözcüğüdür. İlkel toplumların yerleşik yaşama düzenine geçmeleri ve toplumda savaşçı bir sınıfın egemen olduğu dönemlerde, o toplumun benimsediği kahramanlık, korkusuzluk, büyük yıkımlara karşı dayanıklılık gibi değerleri övmek amacıyla oluşturulan destanlar epik şiir türünün ilk örnekleridir. Başlangıçta sözlü edebiyat geleneğinin ürünleri olan bu destanlar, yazılı edebiyatın başlamasıyla bu gelenek içinde de zamanın koşullarına uyarak varlığını sürdürmüştür. Daha sonra oluşan " lirik şiir " ve "dramatik şiir" türlerinden ayrılan önemli bir özelliği, ele alınan yaşantının bireysel duygu yoğunluğunu yansıtmaya, ya da o yaşantıyı olaylarla canlandırma yerine, anlatma yöntemini seçmesidir. 20.yy'da iki dünya savaşı arasında Bertolt Brecht'in kuramsal yazılarıyla geçerlik kazanan Epik tiyatro anlayışı işte bu anlatı özelliğini benimseyerek bir süredir burjuva tiyatrosuna egemen olan Aristotelesci tiyatro anlayışına karşı çıkar. Bu nedenle de Epik tiyatro genellikle Brecht'in tiyatro anlayışıyla özdeş sayılmıştır. Oysa epik tiyatronun bazı özellikleri daha önce Orta Çağ tiyatrosunda, Shakespeare* ve çağdaşlarının oyunlarında, Doğu tiyatrosunda da görülür. Modern Epik tiyatroyu hazırlayanlar arasında da Brecht'le birlikte Büchner*, Wedekind* ve Piscator'u* da anmak gerekir. Ayrıca Brecht'in, oyun kurma yönteminde Epik tiyatroyu da içine alan çok daha geniş bir bakış açısından yararlandığı da açıkça ortadadır. Bu nedenle Brecht yaratmak istediği tiyatrodan başlangıçta Epik tiyatro diye söz etmekle birlikte, daha sonraki yıllarda Diyalektik tiyatro sözcüğünü kullanmıştır. Ancak kendisi bu konuda düşünmeye başladığından son sözünü söyleyinceye dek tiyatroyu her zaman bir eğlence, heyecan ve yaşamın tadını çıkarma aracı olarak görmüştür. Tiyatro kuramlarıyla, dünyanın değişmesiyle, sınıf çatış-

masıyla aynı zamanda ilgilenen birçok kimse çoğu zaman bu konularla eğlence arasında bir bağ olduğunu görmek istemez. Brecht ise dünyada hiçbir şeyin öğrenmek, olayların hangi yasalara göre belirlendiğini araştırmak kadar eğlenceli olamayacağına inanıyordu. Kendi epik tiyatro kuramını geliştirirken de asıl amacı yazacağı oyunlara kuramsal bir temel hazırlamak değil, bu doğrultudaki görüşlerine ters düşen önyargıları ortadan kaldırmak, karşı savları çürütmektir. Epik tiyatro Aristotelesci (dramatik) tiyatroya bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Aristoteles'in* tragedya kuramına göre, sahnedeki eylemi izleyen bir seyirci oyuncuların canlandırdıkları yaşantıyı paylaşıyor, bu yaşantının dile getirdiği acıma ve korku duygularıyla özdeşlik kurarak bu duygulardan arınıyordu. Dinsel ayinlere özgü bir kendinden geçmeyi andıran bu özdeşleşme Brecht'e göre seyirciyi edilgenliğe iten bir durumdu ve iki bin yıldır süregelen kaderci bir dünya görüşünün sonucuydu. Oysa bilim çağında yaşayan modern insan dünyayı değiştirebileceğinin bilincine varabilirdi. Böyle bir çağın sanatı, dolayısıyla tiyatrosu, bu bilinçlenmeyi hızlandırabilir, bunun sonucu olarak da sanatların en yücesi olan yaşama sanatına katkıda bulunabilirdi. Brecht bu görüşlerini "Modern Tiyatro Epik Tiyatrodur" başlıklı bir yazısında dramatik tiyatro ile Epik tiyatronun belirgin özelliklerini karşılaştırarak bir çizelgeyle özetledi. Daha sonra bu çizelgedeki tanımlarıyla yetinmeyip Diyalektik tiyatro kavramını geliştirdi. Onun bu düşüncelerini özümlleyen Darko Suvin ve Özdemir Nutku* gibi eleştirmenler de dramatik-epik karşılığı yerine, tiyatroyu, toplumun bir aynası olarak gören yanılsamacı ve bireyci estetikle, toplumun ilerlemesini hızlandıran bir dinamo olarak gören eleştirel ve diyalektik estetik karşılığı olarak ele alan şöyle bir çizelge öne sürdüler:

Yanılsamacı ve Bireyci Estetik

Gerçeklik görünür ve hesaplanabilir (insanı da içeren) ticaret eşyasının bir toplamıdır. Doğa (insan alışkanlıklarını da içeren) evrensel, sonsuz ve değişmez bir değerdedir; yüzeydeki ayrılıklar yöresel renklerdir.

Mimesis, tek gerçek olarak doğayı taklit eder; sanat (tiyatro) arıtılmış doğa, yarı-doğa ile yansıtılır. Değişmeyen bir doğa.

Sanat yapıtı bilinen nesnelerin varlığını aşılır.

Sanat (tiyatro) esinlenmeyi öznel bir yolda, yansıtılan nesnel gerçeklerle iletir. Önceden dondurulmuş değerler vardır: koşullandırma.

İdea'lar ve ideoloji estetik varoluşun temelidir; felsefi idealizm.

Evren tekilci ve gerekirci açıdan ele alınır; tek yönlü görüş. Evrende herşey neden-sonuç yasası ile denetim altındadır düşüncesi egemendir.

En büyük ideal: sonsuzluk (nirvana); soylu bir biçimde ölebilmek.

Ataerkil, otorite gücü.

İnsanın sonsuzluğa uzanan yaşantısına inebilmek için süsleyici bir estetik; yanılsamayı duyurmak.

"İyi kurulu oyun"un kapalı biçimi içinde gerekirci nedenlerle gelişerek doruk noktaya aynı düzeyde varan zincirleme durumlardan ortaya çıkar. Zorunlu yargı baş oyun kişisiyle elde edilir.

Kişiler psikolojiktir ve çevreleriyle çatışma durumundadırlar; böyle kişilerin bütünlüğü metafizik belirtilerle ortaya çıkar.

Oyunun ideal bakış noktası: Baş oyun kişilerinin gözleriyle bakılır (özdeşleştirme). Oyunun demek istediği seyirciye kabul ettirilir.

İdeal seyirci: Yakından tanımadığı şeylere tanıdık gibi bakan kimse; çünkü sonsuzluk kavramını yüzeydeki görünüşleriyle kabul eder.

Brecht'in tiyatro kuramında önemli bir yer tutan "yabancılaştırma" (yadırgatma) etmeni seyircinin sahnedeki eylemi nesnel bir uzaklıktan izleyip o konuda sağlıklı bir yargıya varmasını sağlar. Epik oyunculuğtaki "toplumsal tavır" (gestus) kavramıyla da oyuncunun canlandıracağı kişinin tipik tavrını dikkatle saptaması, bunu yaparken de sınıfsal konumunu gözden

Eleştirel ve Diyalektik Estetik

Gerçeklik acı dolu bir insanlaştırma eyleminin çelişkili işlemiyle gösterilir.

Doğa (insanla birlikte) tarihsel gelişimle ilişkilidir, değişkendir; çeşitli davranış biçimleri insanlaştırma olasılığıyla belli toplumsal yabancılaştırmanın arasındaki gerilimle ortaya çıkar.

Mimesis, belli bir gerçeği ortaya sürer; sanat (tiyatro) doğanın paralelindedir, değişen bir doğadır.

Sanat yapıtı kendi varlığını yaratıcı bir imge ve nesne olarak kanıtlar.

Sanat (tiyatro) esinlenmeyi olası gerçeklerin öznel-nesnel ilişkileri ile var eder. Değerler incelenir: yargılama.

Tarihsel gerçek estetik varoluşun temelidir; felsefi materyalizm.

Evren çoğulcu açıdan ve olasılıklar göz önünde bulundurularak ele alınır; evrenin temeli birbiri arasında etkileşimi olan çeşitli nedenlere dayanır. İlerdeki olasılıklar geçmişteki deneylerle anlaşılabilir.

En yüksek ideal: özgürlük (sınıfsız toplum); yararlı bir biçimde yaşamak.

Anaerkil, doğurganlık ve özgürleştirici esneklik.

İnsan yaşantısının olasılıklarını ve toplumsal kısıtlamalarını anlamak için eleştirel bir estetik gösterilir.

"İyi kurulu oyun"un açık biçimi içinde, çeşitli düzeylere dağıtılmış ve doruk noktası seyircinin usunda ortaya çıkan bir işlemin saptanmış noktaları ile kurulur. Zorunlu yargı özellik taşıyan oyun kişilerinin ilişkileriyle elde edilir.

İnsan çeşitli olasılıkların ve niceliklerin içinde birbirlerine karşı davranışlarında çelişkili olarak verilir. Böylece kişilerin bütünlüğü eylemin verileriyle belirlenir.

Oyunun ideal bakış noktası: Bütün oyun kişilere dışardan bakılır (yabancılaştırma). Oyunda söylenmek istenen inanır.

İdeal seyirci: Bütün tanıdık şeylere tanıdık değilmiş gibi bakan kimse; çünkü insan gelişiminin her evresindeki farkedilmemiş güçleri anlamak ister.

kaçırmaması, bu tavrın anlamını seyirciye iletecek biçimde abartması gereklidir. Sahne müziği, ışık, dekor, kostüm ve sahne donatımı gibi bütün yardımcı öğelerin birbirleri ve seyirciyle diyalektik bir ilişki içinde kullanılmaları ve yadırgatma etkisinin yaratılması da Epik tiyatrunun benimsediği iki temel ilkedir.

der Commune (Komün Günleri) oyunundan sonra yeni oyun yazmayı bırakarak bütün zamanını oyun yönetimine ve kuramsal yazılarına adadı. Tiyatro sanatı konusundaki görüşlerini içeren *Kleines Organon für das Theater* (Tiyatro İçin Küçük Araç) ve yarım bıraktığı *Geschäfte des Herrn Julius Casar* (Bay Jül Sezar'ın İşleri) adlı romanı 1949'da yayımlanmıştı. Aynı tarihte Federal Almanya'daki Suhrkamp Yayınevi 1933'te yarıda bıraktığı Brecht'in toplu yapıtlarını yayımlama işine yeniden başladı.

Berliner Ensemble

Berliner Ensemble kendisine sağlanan elverişli çalışma koşullarını değerlendirmekte gecikmedi. Kuramsal tartışmalar, uzun ve verimli çalışmalarla örnek bir tiyatro topluluğu olarak önce Berlin seyircisine, daha sonra Haziran 1955'te Paris'te katıldığı Uluslararası Tiyatro Şenliği'nde Parisliler'e, ertesi yıl gene Paris ve Londra'daki temsilleriyle daha geniş ve uluslararası bir seyirci kitlesine kendisini kabul ettirdi. Brecht'in, geç de olsa, Batı ülkelerinde değerinin anlaşılması ve özellikle aydın çevrelerde büyük bir hayranlık yaratmasına karşın, SSCB'de ve öbür sosyalist ülkelerde yeterince tanınmaması, sanat konularıyla ilgili parti yöneticilerinin onu bir çeşit biçimcilikle suçlamalarından kaynaklanmaktadır. Kendi ülkesindeki siyasal gerginlikler sırasında, yöneticilere açıkça karşı çıkmamakla birlikte, onları bu konuda uarmaktan da geri durmadı. Yaşamının sonuna doğru ününün uluslararası boyutlara ulaşması üzerine 1955'te Sovyetler Birliği'nce kendisine Stalin Barış Ödülü verildi. Ödülü alırken Moskova'da yaptığı konuşma kendi isteği üzerine Boris Pasternak tarafından Rusça'ya çevrildi. 1956 baharında ciğerlerinden rahatsızlandı ve 14 Ağustos 1956'da damar tıkanıklığından Berlin'de öldü.

Brecht bugün dünyada tiyatroyla ilgilenen hemen herkes tarafından yalnızca 20. yy'ın en başarılı birkaç oyununu yazmış bir sanatçı değil, aynı zamanda kuramsal yazıları ve uygulamada getirdiği yeniliklerle de çağın tiyatrosunu değiştirmiş önemli bir öncü sayılır. Yazdığı kırk oyun, sayısız deneme ve kuramsal yazıyla çağdaş tiyatroya yeni bir yön verirken belli bir noktadan yola çıkmış, gerçekleştirmek istediği sanat yapıtlarına son biçimlerini vermeden gereken düşünsel hazırlığı da yapmıştır.

Onun gelişmesi üç aşamada ele alınabilir. Birinci aşamada, Brecht'in, imparatorluk Almanyası'nda doğmuş, I. Dünya Savaşı'nı, başarısız 1918-1919 Devrimi'ni, Weimar Cumhuriyeti'ni yaşamış bir Alman yurttaşı olmasının bilinciyle içinde yetiştirdiği bu çevrenin orta tabaka kültürünü tanıması ve burjuva değerlerinden tiksilmesi, onun 1920'lerde yazdığı şiirlerde ve oyunlarda belirleyici etkidir. Brecht bir yandan kalıplaşmış burjuva değerlerini tekrarlayan köhneleşmiş bir tiyatro anlayışına karşı çıkarken, bir yandan da aynı anlayışa kendisinden önce başkaldırmış Büchner, Wedekind, Kaiser, Toller gibi yazarlardan esinleniyordu. Bu dönemde yazdığı *Baal*, *Trommeln in der Nacht*, *Im Dickicht der Städte* gibi oyunları sert eleştiriler içeren, zaman zaman siyasal nitelikte, her zaman burjuva değerlere saldıran oyunlardır. Ama bunların gerisinde tutarlı bir tiyatro kuramı ya da belirgin bir siyasal felsefe yoktur.

1930'lara doğru Marx'ı okuduktan sonra Brecht açıkça siyasal bir tiyatronun kuramsal temellerini

tasarlar ve uygulamaya geçer. Bu ikinci aşamada kendini düşünsel bir disiplin altına alarak "bilim çağı"na yaraşır bir tiyatro yaratmaya çalışır. Brecht'in ortaya attığı kuramsal kavramlar arasında üzerinde en çok durulanlar "Epik tiyatro" ve "yabancılaştırma" ya da "yadırgatma etmeni"dir. Epik tiyatro, Brecht'in Piscator'dan öğrendiği teknik yenilikleri içeren öğretici bir tiyatro türüdür. Bu tiyatronun oyun alanında olaylar dramatik biçimde canlandırılmaz, anlatılır ve olup bitenle ilgili bilgiler seyirciye aktarılır. İnsan, bu anlayışa göre bir araştırma konusudur ve oluşumu içinde ele alınır. Seyirci sahnede olup bitenleri bir gözlemci olarak izler, ama gördükleri karşısında bir yargıya varması, bir eyleme geçmesi sağlanır. Epik tiyatrodaki seyirci dünyanın yorumlanabileceğini değil, değiştirilebileceğini anlar. Bu sonuca varmak için epik oyun yazarı olayların çizgisel gelişimini bir yana bırakır, kendi içinde bütünlüğü olan sahneleri yan yana getirir. Düşüncenin varoluşu değil, toplumsal gerçekliğin düşüncüyü belirlediği vurgulanır. Seyirci duyguların özdeşliğiyle büyülenmez, düşüncenin ve aklın yönetici gücüyle harekete getirilir. Böyle bir tiyatro biçiminin başarısında en önemli öge "yadırgatma etmeni"dir. Bunun için Epik tiyatro çıplak ışık kullanır. Giysiler, dekorlar ve müzik bir yanılsama yaratma amacıyla değil, sahnedeki olayları tarihselleştirme, onları açıklama amacıyla kullanılır. Bu konuda unutulmaması gereken nokta, Brecht'in bütün bu kuramsal araştırmalarının amacının, tiyatroyu, değişmesi gereken bir dünyayı değiştirmede etkili bir araç durumuna sokmak olduğudur. Bu nedenle, Marxist öğretiyi benimsediği ilk yıllarda Brecht, aşırı bir yararcılık kaygısıyla öğretici oyunlar yazmış, bu oyunlarda tiyatronun işlevini bir sorunu, bir açmazı ortaya atıp seyircinin buna bir çözüm bulmasını sağlamak olarak görmüştür.

1930'larda ve 1940'ların başlarında dünyanın içine düştüğü bunalım Brecht'i bir süre kuramsal incelikleri bir yana iterek, daha kaba bir biçimde yazdığı oyunlarla Nazi barbarlığına karşı dünyayı uyarmak zorunda bırakmıştır. *Hitler Rejiminin Korku ve Sefaleti*, *Tak-Tik*, *Arturo Ui'nin Önlenebilir Yükselişi* ve *Carrar Ana'nın Silahları* gibi oyunları Brecht'in siyasal kaygısının ağır bastığı, ivedi bir yarar sağlamaya çalıştığı kalın çizgili oyunlardır. Hemen hemen aynı dönemde yazdığı *Cesaret Ana ve Çocukları*, *Galileo'nun Yaşamı*, *Sezuan'ın İyi İnsanı* ve *Kafkas Tebeşir Dairesi* ise Brecht'in başyapıtları sayılır. Bu oyunların hemen hemen hepsinde Brecht'in zaman ve yer olarak geçmişe ve değişik bir çevreye yönelmesinin kendisine her bakımdan yaratıcı bir özgürlük kazandırdığı görülür. Bu özgürlük, onu ivedi sorunların sınırlayıcı çözüm kaygısından kurtarmış, insan sorunlarını yeniden akılcı bir yaklaşımla evrensel boyutları içinde ele almasını sağlamıştır.

Bazı eleştirilenler, Brecht'in tiyatrosunda seyircinin oyun kişileriyle özdeşlik kurmamaları için başvuru "yabancılaştırma etmeni"nin, özellikle somut yaşantının büyük bir zenginlikle kendini gösterdiği bu olgunluk dönemi oyunlarında, belli ölçüde bir özdeşliği ve duygulanmayı önleyemediğini ileri sürmüşler, bunu Brecht'in kuramı ile uygulaması arasında ortaya çıkan bir tutarsızlık olarak değerlen-

dirmişlerdir. Gerçekten de, bu oyunlarda rastlanan sevgi görüntüleri insanın içinde yaşadığı korkunç gerçekliğin engellemesine: karşın ortak bir bilinçle ve aklın güdümüyle gelecekte yaratılabilecek mutlu bir dünyanın görüntüleridir. Brecht'in büyük başarısı, onun dünya görüşünün özünde yatan ve yaşanan zamanla gelecek zaman, olgularla beklentiler, gerçeklikle düş arasındaki gerilimi ve ilişkiyi görmesi, bu diyalektik devinimi oyunlarının itici gücü olarak kullanmasıdır. Kendisi de bu yüzden, inandığı ve gerçekleştirdiği tiyatro biçimine Epik tiyatro yerine Diyalektik tiyatro demenin doğru olacağını belirtir. Brecht'e göre, "bilim çağının tiyatrosu diyalektiği tat alınıp bir duruma getirecektir", çünkü "bütün sanatlar en üstün sanat olan yaşama sanatına hizmet eder."

• **YAPITLAR (başlıca):** *Oyun: Baal*, 1918; *Trommeln in der Nacht*, 1918-1920, ("Gecede Trampetler"); *Im Dickicht der Städte*, 1921-1924, ("Kentlerin Fundalığında"); *Leben Eduards des Zweiten von England*, 1924, ("II.Edward"); *Mann ist Mann*, 1924-1926, ("Adam Adamdır"); *Das Elefantenkalb*, 1924-1925, ("Fil Yavrusu"); *Mahagonny*, 1927; *Die Dreigroschenoper*, 1928, (Üç Kuruşluk Opera); *Aufstieg und Fall der Stadt Mahagonny*, 1928-1929, ("Mahagonny Kentinin Yükselişi ve Düşüşü"); *Der Ozeanflug*, 1928-1929, ("Okyanus Uçuşu") *Badener Lehrstück vom Einverständnis*, 1929, ("Anlayıp Kabul Etme Üstüne Baden Öğreti Oyunu"); *Die Heilige Johanna der Schlachthöfe*, 1929-1931, ("Mezbahaların Ermiş Johanna'sı") *Der Jasager/Der Neinsager*, 1929-1930, ("Evet Diyen/Hayır Diyen"); *Die Massnahme*, 1930, ("Önlem"); *Die Ausnahme und die Regel*, 1930, ("Kuralla Kuraldışı"); *Die Mutter*, 1930-1931, (Ana); *Die Horatier und die Kuriatier*, 1933-1934, ("Horatyalılar'la Kuriatyalılar"); *Die Rundköpfe und die Spitzköpfe*, 1931-1934, (Tak-Tik); *Die Sieben Todsünden*, 1933, (Anna'nın Yedi Ana Günahı); *Furcht und Elend des Dritten Reiches*, 1935-1938, (Hitler Rejiminin Korku ve Sefaleti); *Die Gewehre der Frau Carrar*, 1937, (Carrar Ananın Silahları); *Leben des Galilei*, 1937-1938, (Galileo'nun Yaşamı); *Mutter Courage und ihre Kinder*, 1938-1939, (Cesaret Ana ve Çocukları); *Das Verhör des Lukullus*, 1938-1939, ("Lukullus'un Duruşması"); *Der Gute Mensch von Sezuan*, 1938-1941, (Sezuan'ın İyi İnsanı); *Herr Puntilla und sein Knecht Matti*, 1940, (Bay Puntilla ile Uşağı Matti); *Der Aufhaltsame Aufstieg des Arturo Ui*, 1941, (Arturo Ui'nin Önlenebilir Yükselişi); *Schweik im Zweiten Weltkrieg*, 1942-1943, (Şvayk Hitler'e Karşı); *Der Kaukasische Kreidekreis*, 1943-1945, (Kafkas Tebeşir Dairesi); *Die Antigone des Sophokles*, 1947, ("Antigone"); *Die Tage der Commune*, 1948-1949, (Komün Günleri); *Der Hofmeister*, 1950, ("Özel Öğretmen"); *Herrnburger Bericht*, 1951, ("Herrnburg'dan Haber"); *Turandot oder der Kongress der Wisswascher*, 1953-1954, ("Turandot ya da Çamaşırcılar'n Kongresi"); *Şiir: Die Hauspostille*, 1927, ("Dua Kitabı"); *Lieder Gedichte Chöre*, 1934; *Svendborger Gedichte*, 1939, ("Svendborg Şiirleri"); *Hundert Gedichte*, 1951, ("Yüz Şiir"); *Kriegsfibel*, 1955, ("Savaş Şiirleri"). **Roman ve Öykü:** *Der Dreigroschenroman*, 1934, (Üç Kuruşluk Roman); *Kalendergeschichte*, 1948, ("Takvimden Masallar"); *Die Geschäfte des Herrn Julius Caesar*, (ö.s.), 1957, (Bay Jül Sezar'ın İşleri). **Kuramsal yazılar:** *Schriften zum Theater*, (ö.s.), 1957, (Tiyatro İçin Küçük Araç, Hurda Alımı vb. gibi kuramsal yazılar); *Theaterarbeit* (Berlau, Palitzsch ile), 1952, (Tiyatro Çalışmaları).

• **KAYNAKLAR:** W.Benjamin, *Understanding Brecht*, 1973; E.Bentley, *The Brecht Commentaries*, 1981; M.Esslin, *Brecht: a Choice of Evils*, 1959; R.Grimm, *Bertolt Brecht, der Struktur seines Werkes*, 1962; R.Gray, *Brecht the Dramatist*, 1976; W.Hinck, *Die Dramaturgie des späten Brecht*, 1959; M.Kesting, *Bertolt Brecht*, 1959; V.Klotz, *Bertolt Brecht, Versuche über das Werk*, 1957; H.Mayer, *Bertolt Brecht und die Tradition*, 1965; Ücretsiz PDF Kitap Arşivi: <https://arshi.org>; *Türkiye'de Brecht*, 1976; J.Willett, *The Theatre of*

Bertolt Brecht, 1959; R.Williams, *Drama from Ibsen to Brecht*, 1968.

• **BAKINIZ:** BÜCHNER, DESSAU, EISLER, MARX, PABST, PISCATOR, PLANCHON, WEIGEL, WEILL.

Leonid İlyiç Brejnev

BREJNEV, Leonid İlyiç (1906-1982)

SSCB'li devlet adamı. 1964-1982 arasında SBKP genel sekreterliği yapmıştır.

19 Aralık 1906'da Ukrayna'nın Kamenskoe köyünde, (bugün Dneprodzerzhinsk kenti) bir maden işçisinin oğlu olarak dünyaya geldi. 10 Kasım 1982'de Moskova'da öldü. 1927'de Kursk Tarım Yönetimi ve İslah Teknik Okulu'nu bitirdi. Bir süre tarım müfettişi olarak çalıştı. 1931-1935 arasında Dneprodzerzhinsk Metalurji Enstitüsü'ne devam etti ve aynı kentte mühendis olarak çalıştı. 1923'te Sovyet gençlik örgütüne (KOMSOMOL) giren Brejnev, 1931'de Sovyetler Birliği Komünist Partisi (SBKP) üyesi oldu ve yerel yönetim kademelerinde görev aldı.

II.Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelelerde savaştı. 1944'te tuğgeneral rütbesiyle Kafkasya, Karadeniz ve Ukrayna bölgelerindeki savaşlara, ordu siyasi komiseri olarak katıldı.

Savaş sonrası parti tarafından ekonominin yeniden düzenlenmesi alanında görevlendirildi. Bu sırada, Dinyeper Lenin Hidro-Elektrik Santrali ve Zaporozh'daki çelik sanayiinin kurulmasında önemli katkısı oldu.

1950'de Moldavya Komünist Partisi I.sekreterliğine seçildi; tarımın yeniden örgütlenmesi, sanayinin geliştirilmesi ve kültürel yaşamın yükseltilmesi konularında çalışmalar yaptı.

1952'de SBKP XIX.Kongresi'nde Merkez Komitesi üyesi seçildi. Merkez Komitesi'nin ilk toplantısında Merkez Komite sekreterliği ve Merkez Komite Pre-

zidyumu (yürütme kurulu) aday üyeliğine seçildi.

1953'te, Stalin'in ölümünden sonra, Kruşçev'in etkisiyle Merkez Komite'den uzaklaştırıldı. Şubat 1954'e kadar korgeneral rütbesiyle Savunma Bakanlığı Siyasi Komiserliği görevini yaptı. Aynı yıl, Kruşçev'in yönettiği "İşlenmemiş Toprakların Tarıma Açılması" projesinde çalışmak üzere Kazakistan'a gönderildi. Burada Kazakistan Komünist Partisi I.sekreteri oldu.

1956'da yapılan SBKP XX.Kongresi'nde yeniden Merkez Komite üyeliğine seçilerek Merkez Komite sekreterliği ve Prezidyum aday üyeliğine getirildi.

1957'de Prezidyum asil üyeliğine seçildi. Ağır sanayi ve inşaat çalışmalarının geliştirilmesi, uzay araştırmaları ve teknolojinin etkinleştirilmesi ile ordunun silah donanımının yenilenmesi alanlarında görevlendirildi. Bu görevlerindeki başarıları, özellikle uzay çalışmalarını özendirme (roket teknolojinin geliştirilmesi, uzaya ilk insanın başarıyla gönderilmesi) nedeniyle, "sosyalist emek kahramanı" nişanı ile ödüllendirildi.

7 Mayıs 1960'ta Yüksek Sovyet Prezidyumu başkanı seçildi. 1963'te SBKP Merkez Komitesi II. sekreterliğinin ardından Kasım 1964'te toplanan Merkez Komitesi, Kruşçev'i görevinden alınca onun yerine I.sekreter oldu.

1965'te toplanan SBKP Merkez Komitesi'ne, Kruşçev'in başarısız bulunan tarım programının yerine, yeni bir program sundu. Bu programda, özellikle, tahıl ve çiftlik hayvanları için göreceli yüksek fiyatların saptanması, kolektif çiftliklerden düşük vergi alınması, tarım makine ve aletleri ile gübre vb. verimliliği yükseltici yatırımların çoğaltılması, tüm tarım işletmelerine düşük fiyatlarla girdi sağlanması, elektriğin ucuza verilmesi öngörülmüyordu. Program, ayrıca tarım kesimindeki perakende fiyatların, kentlerdeki fiyatlar düzeyine indirilmesini, kolektif çiftlik üyelerinin gelirinin saptanmasında, devlet çiftlikleri ve aynı işkolunda çalışan işçilerin ücret düzeylerinin taban alınmasını içeriyor, tüketim malları sanayiinin geliştirilmesi için de yeni önlemler getiriyordu.

1966'da toplanan SBKP XXIII. Kongresi, Brejnev'in iktisadi ve siyasi programını onaylarken, I.sekreter yerine "genel sekreter" tanımını getirdi. Brejnev, görevini bu kez genel sekreter olarak sürdürmeye başladı.

1977'de, Sovyet Devrimi'nin 60.yılında, 1936 Anayasası'nın, artık toplumun iktisadi ve sosyal gelişmesiyle aşıldığı savıyla yeni bir anayasa hazırlandı. Bu anayasada Sovyet Devleti "tüm halkın devleti" olarak tanımlanıyordu. Yeni anayasa ile toplum yaşamı, örgütlenmesi, parti ve devletin görevleri yeniden belirlendi. 1977 Anayasası'nın kabulünden sonra bu kez parti genel sekreterliğinin yanı sıra Podgorni'nin yerine aynı zamanda devlet başkanı olarak görevlendirildi.

Brejnev'in yönetimi döneminde, uluslararası politikada önemli gelişmelere ve sert tartışmalara yol açan Çekoslovakya ve Afganistan olayları oldu. Stalin'in ölümünden sonra, Stalin'ci olarak bilinen kadroların yönetimden uzaklaştırıldığı Çekoslovakya'da, aynı zamanda, merkezi planın aksaklıklarını giderme ve ekonomiyi geliştirme gibi nedenlerle piyasa ekonomisine dönüş süreci başlatıldı. Bu süreç, 1989'da

yaşamında ve dış ilişkilerinde diğer sosyalist ülkelerden farklı uygulamalar izledi. Bu gelişmeleri, Yugoslavya devlet başkanı Tito ve Romanya devlet başkanı Ceauşescu destekliyorlardı.

Brejnev ise bu gelişmeleri olumsuz olarak değerlendirecek karşı çıktı. Dubçek başkanlığındaki bir Çek heyetiyle, Brejnev başkanlığındaki Sovyet heyeti iki kez, Çekoslovakya'da bir araya gelerek görüştüler. Bu görüşmeler sonunda Dubçek, izledikleri siyaseti terketmeyeceklerini açıkladı. 21 Haziran 1968'de Sovyetler Birliği ve 5 Varşova paktı üyesi ülkenin orduları, Çekoslovakya'ya girdi. Müdahaleden sonra Dubçek ve kadrosu görevinden alındı. Çekoslovakya ve Slovakya cumhuriyetlerinden oluşan bir federal yapı oluşturuldu.

1979 Afganistan müdahalesi ise, bu ülkedeki yoğun iç siyasi gelişmeler ertesinde gerçekleştirildi. Sovyetler, askeri müdahalenin, uluslararası antlaşmalar ve hukuk kuralları içinde yapıldığını öne sürerken, Batılı devlet yöneticileri ve özellikle ABD başkanı Reagan bu müdahaleyi, "detanın öldüğü"nin ve "sovyet yayılcılığı"nın bir göstergesi olarak nitelemiş, ABD yönetimi, Sovyetlere iktisadi ambargo kararı almıştır.

Uluslararası sosyalist hareket içindeki gelişmeler ise, 1969'da Moskova'da yapılan bir toplantıda ele alınarak, bunlara belirli netlikler getirilmiştir. Brejnev bu toplantıda 1966'dan beri Çin lideri Mao Çe Tung ve Küba lideri Fidel Castro ile olan anlaşmazlıklarını dile getirmiş ve özellikle Mao ile olan görüş ayrılığını sert bir biçimde belirtmiştir. Eleştirileri çevresinde (Arnavutluk, Çin ve Yugoslavya dışında) toplantıya katılan partilerin desteğini sağlamıştır. 1974'te ise Castro ile olan görüş ayrılıklarını çözümlemiştir.

Brejnev, uluslararası politikada detant'ı (yumuşama) savunmuş, bunu halkların istedikleri sosyal sistemi seçme hakkının tanınması, devletlerarası ilişkilerde basit ve açık kuralların geçerli olması ve devletlerin içişlerine karışılmaması olarak tanımlamıştır. ABD başkanları Nixon ve Ford'la, Fransa Devlet Başkanı General De Gaulle ile Federal Almanya Başbakanı Brandt'la yaptığı ikili görüşmelerde detant politikasının geliştirilmesi ele alınmıştır. ABD ile nükleer silahların sınırlandırılması amacıyla SALT 1 ve SALT 2 antlaşmalarını ve Helsinki'de 1 Ağustos 1975'te Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Konferansı Sonuç Belgesi'ni imzalamıştır.

• BAKINIZ: ANDROPOV, DUBÇEK, KRUSHÇEV, STALIN.

BREL, Jacques (1929-1978)

Belçikalı besteci ve şarkıcı. Sözlerle müziği ustaca birleştiren şarkıları ve mim sanatından yararlanan hareketli söyleyişiyle tanınmıştır.

8 Nisan 1929'da, Brüksel'de doğdu. Katolik bir aileden geliyordu. Öğrenimini tamamladıktan sonra,

ailesine ait bir mukavva fabrikasında çalışmaya başladı. 23 yaşında Paris'e gitti ve bundan sonra kendini bütünüyle müzik çalışmalarına verdi. 1966'da sahne ve müzik ile ilişkisini kestiğini açıklamasına karşın, iki yıl sonra *The Man of the Mancha* müzikalindeki Don Kişot rolüyle yeniden sahneye döndü. 1967'den sonra oyuncu ve yönetmen olarak sinemayla da ilgilendi. A.Cayatte'in *Les risques du metier*, M.Carne'nin *Assassins de l'ordre*, C.Lelouch'un *L'aventure c'est l'aventure* filmleri, oynadığı başlıca filmlerdir. 1968'de New York'ta, Brel'in şarkılarından oluşan *Jacques Brel is Alive and Well, and Living in Paris* ("Jacques Brel Sağ, İyi ve Paris'te Yaşıyor") adlı bir müzikal komedi sahnelendi. Daha sonra Kanadalı yönetmen D.Héroux, bu müzikalden esinlenen, yer yer Brel'in de şarkı söylediği bir film yaptı. Brel 1971'de, ortayaşlı bir çiftin günlük yaşamını ve aşklarını konu eden *Frantz*, 1973'te ise Belçika'da bir Uzak Batı yaratmayı düşleyen bir arkadaş grubunu anlatan *Far West* ("Uzak Batı") filmlerini yönetti. Filmleri ilgi görmedi. 1974'te bir dünya seyahatine çıktı. 9 Ocak 1978'de Paris yakınında Bobigny'de öldü.

Şarkılarında söz ve müziği büyük bir ustalıkla birleştiren Brel, yalın anlatımıyla dikkat çeker. Yerleşik değerlere duyduğu tepkiyi özellikle burjuvaziye acımasızca eleştirerek ("Les Bourgeois") yansıtır. Şarkı sözlerinde önemli bir yer tutan kadınları ise acımasız ve çıkarıcı yönleriyle, aşk umutsuzluk ve terk edilmeyi birlikte getirir. Çocukluğa ilişkin şarkılarında, vaadedilen ama gerçekleşmeyen bir dünyayı simgeleyen "Uzak Batı" temasını işleyen Brel'in özellikle son dönem şarkılarında sık kullandığı temalar, yaşlılık ve ölümdür ("La complainte des vieux amants"). Macar ayaklanmasında silahlara karşı aşklarıyla direnen insanların öyküsünü dile getiren "Quand on n'a que l'amour" ve de Gaulle'e ithaf ettiği "L'homme dans la cité" gibi şarkılarında ise, bir sanatçı olarak dünya olayları karşısındaki duyarlılığı görülür.

Yakaladığı özgün konuların yanı sıra, bunları iletmede kullandığı anlatım, müziğin "sahnelenmesi", mim sanatının öğelerinden yararlanmasa, Brel müziğinin ilginç yanlarıdır.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Albüm: Premieres Chansons*, ("İlk Şarkıları"); *Brel en public*, ("Brel Sahnedeyken"); *Silhouettes et portraits* ("Silüetler ve Portreler"); *À l'Olympia* ("Olympia'da"). Oynadığı filmler: *Les risques du metier*, 1967, ("Mesleğin Güçlükleri"); *Assassins de l'ordre*, 1971, ("Düzen Katilleri"); *L'aventure c'est l'aventure*, 1972, ("Serüven Serüvendir").

• **KAYNAKLAR:** J.Clouzet, *Jacques Brel*, 1982.

BRENTANO, Clemens (1778-1842)

Alman şair ve yazar. Heidelberg romantik okulunun öncülerindendir.

8 Eylül 1778'de, Ehrenbreitstein'da doğdu. Babası İtalyan bir iş adamıydı. Halle ve Jena Üniversite

lerine devam ettiği sırada Friedrich von Schlegel ve Ludwig Tieck gibi çağdaşı yazarlarla karşılaştı. 1801'de *Godwi* adlı romanı ve *Ponce de Leon* adlı oyunu yayımlandı. 1803'te yazdığı *Chronika eines fahrenden Schülers* ("Gezgin Bir Öğrencinin Günlüğü") romanında, daha ilerdeki yapıtlarında görülecek olan masalsı ifade tarzının ilk öğelerine rastlanır. 1804'te Heidelberg'e yerleşerek kızkardeşinin kocası Achim von Arnim ve Johann Josef von Görres gibi romantik yazarlarla birlikte *Zeitung für Einsiedler* (Keşişler Gazetesi) adlı bir edebiyat dergisi yayımlamaya başladı. Brentano ve Arnim'in öncülüğünü yaptıkları bu edebiyat grubu daha sonra Heidelberg romantik okulu olarak adlandırıldı. Heidelberg romantiklerini Goethe ve Schiller gibi eski kuşak romantik yazarlarından ayıran önemli özelliklerden biri, Alman halk edebiyatına verdikleri önemden kaynaklanıyordu. Brentano ve Arnim, 1805-1808 yılları arasında Alman halk şarkılarından yaptıkları bir derlemeyi *Des Knaben Wunderhorn* ("Çocuğun Büyülü Borusu") adıyla üç cilt halinde yayımladılar.

Brentano en ünlü yapıtı olan "Die Geschichte vom braven Kasperl und dem schönen Annerl" ("Adil Kaspar ile Güzel Anna'nın Öyküsü") adlı kısa öyküyü 1817'de yayımladı. Aynı tarihte bağnaz bir Katolik olarak bir manastıra kapandı. Manastırda geçen altı yıldan sonra bir süre Frankfurt ve Koblenz'de yaşadı ve 1833'te Münih'e yerleşerek eski çalışma arkadaşı Görres'in de aralarında bulunduğu bir Katolik romantik edebiyat grubuna katıldı. En ünlü yapıtlarından biri olan *Gockel, Hinkel und Gackeleia* adlı masallar kitabını bu dönemde yazdı. 28 Temmuz 1842'de, Aschaffenburg'da öldü.

• **YAPITLAR (başlıca):** *Roman: Godwi*, 1801; *Chronika eines fahrenden Schülers*, 1803, ("Gezgin Bir Öğrencinin Günlüğü"). *Derleme: Des Knaben Wunderhorn* (Achim von Arnim ile), 1805-1808, ("Çocuğun Büyülü Borusu"). *Oyun: Ponce de Leon*, 1801; *Die Gründung Prags*, 1815, ("Prag'ın Kuruluşu"). *Öykü ve Masal: "Die Geschichte vom braven Kasperl und dem schönen Annerl"*, 1817, ("Adil Kaspar ile Güzel Anna'nın Öyküsü"); *Gockel, Hinkel und Gackeleia*, 1838.

• **BAKINIZ:** ARNIM, BÜCHNER.

BRENTANO, Franz (1838-1917)

Alman filozof. Aristoteles felsefesinden kaynaklanan ve bilginin oluşumunda belli bir nesneye yönelmeyi temel sayan bir görüşü savunmuştur.

Marienberg'te doğdu, Zürih'te öldü. Önce doğduğu yerde din öğrenimi gördü, sonra tarımsal okudu, papaz oldu. İnançlar arasında ortaya çıkan ayrılıkların kaynaklarını araştırdı. 1864'ten sonra, ölünceye dek kaldığı Zürih'e yerleşti. Görüşleriyle uyumsuzluğa düştüğü kiliseden ayrıldı. Yaşamının sonlarına doğru gözleri görmez olunca, yazılarını, yardımcısına söyleyerek yazdırmaya başlamıştı.

Brentano, Würzburg ve Viyana üniversitelerinde

Franz Brentano

Yargılar

ders vermiş, özellikle Alexius Meinong, Edmund Husserl, Carl Stumpf gibi düşünürlerin öğretmeni olmuş, üzerlerinde derin etki bırakmıştır. 1864'te papaz olan, 1873'te kiliseden ayrılan Brentano, felsefede Aristoteles'e bağlı kalarak Kant ve ondan kaynaklanan Alman idealizmine karşı çıkmış, tutarlı bir realizmi savunmuştur. Brentano deneysel olmayan psikolojinin kurucusu olarak bilinir.

Brentano işitme, görme, duyma, düşünme, yargılama, çıkarsama, sevmeye ve nefret etme gibi zihinsel olguları ele almıştır. Ona göre zihinsel olgularda bulunup onları fiziksel olgulardan ayıran, "yönelinmiş varlıkdışılık"tır. Bunu Brentano aynı zamanda "bir nesneye yönelme" olarak da adlandırır. Zihinsel olgular nesneleri içlerinde yönelinmiş bir biçimde taşıyan olgulardır. Brentano'nun bununla anlatmak istediği, bir kişinin o anda orada olmayan, hatta var bile olmayan bir şeyi düşünmesinin olanaklı olduğudur.

Zihinsel olgular

Gönderide bulunma (Referans) ya da "bir şeye yönelmiş olma" (Gerichtetsein), zihinsel olana özgüdür. Brentano zihinsel olguları, nesnelere yönelme biçimlerine göre sınıflandırır. Bir kişinin, örneğin A gibi bir nesneyle, ona yönelmiş olarak ilişkili olmasının üç biçimi vardır: 1- İnsan bir "A"yı düşünebilir. 2-İnsan "A" karşısında zihinsel bir tavır alabilir. Bu durumda "A"yı ya kabul edecektir ya da yadsıyacaktır. 3-İnsan "A"ya göre duygusal bir tutum takınabilir. Bu durumda, çok geniş anlamda olmak üzere "A"yı ya sevecektir ya da ondan nefret edecektir.

Brentano bu üç tür olguyu, 1- Tasarımlar (Vorstellungen) düşünceler ya da kavramlar, 2-Yargılar, 3-"Duygusal olgular", ya da "sevmeye ve nefret etme" olguları olarak adlandırır. Bu olguları üreten de farklı edimlerdir.

Birinciler, yani düşünceler, temel olgulardır ve öteki iki tür zihinsel olgu bunları gerektirir. Bir nesnenin var olduğunu söylerken ya da o nesneyi isterken, insanda o nesnenin düşüncesi, tasarımı vardır. Ancak yargı yalnız düşüncelerin "birleştirilmesi" değildir. Altın kavramı ile dağ kavramı birleştirilince, bir yargı değil, yeni bir kavram elde edilir, bu da "Altın Dağ" kavramıdır. Üçüncü tür zihinsel olgular da yargı olgusuna benzerler, bunlarda yalnız bir kavram bulundurmamakla yetinilmez, bunlar "yo-

nelme ilişkisinin karşılığı"nı da içerirler.

Bu üç tür olgu ile ilgili olarak doğruluk-yanlışlık bakımından şunlar geçerlidir. Birinci tür olgular için doğru ya da yanlış yargısı kullanılmaz. İkinci tür olgularda ise, karşıt sonuçlardan biri doğru ise, öteki yanlıştır. Aynı şey üçüncü tür olgular için de geçerlidir. Bu görüş, Brentano'nun hem bilgi kuramının hem de ahlak felsefesinin temelini oluşturur.

Yargılar konusunda yargının nesnesi ile yargının gerektirdiği kavramın nesnesi özdeştir. Bu görüş, önermelere dayanmayan bir yargı kuramı olarak nitelenir. Buna göre, yargı nesneleri önermeler ya da durumlar değil, nesnelerdir. Brentano bu kuramını bileşik yargılara da uygular. Bunun getirdiği bir sonuç Kant'ın 'varoluşun bir yüklem olmaması' görüşünün yeniden yorumlanmasıdır. Brentano'ya göre, "A vardır" denildiğinde yapılan, varoluş yüklemi ile "A"yı birleştirmek değil, 'A'nın kendisini onaylamaktır. "Varolma" sözcüğü 'synsemantik', yani bir nesneye yönelik olmayan, yalnızca yargıda bulunma edimini niteleyen bir sözcüktür.

Yukarda sözü edilen görüşleri Brentano, "Betimsel Psikoloji" dediği bilgi dalı içinde toplar. Deneysel psikolojinin tersine betimsel psikoloji, Brentano'ya göre, kesin bir bilimdir. Bu bilim evrensel doğruluk taşıyan yasalara varabilir. Bütün felsefenin de temelidir. Betimsel psikoloji Husserl'in fenomenolojisi ile yakından ilişkilidir.

Brentano, ahlakla ilgili görüşlerini, sevmeye ve nefret etme olgularının doğru ya da yanlış olabileceği görüşüne dayandırır. Yargılar nasıl doğru ya da yanlış olabiliyorsa, sevgi ve nefret olgularının da doğrusu ya da yanlış olabilir. Bir nesnenin iyi olduğunu söylemek, o nesneyi sevmenin yanlış olmasının olanaklı olmadığını söylemektir. Benzer biçimde, bir nesnenin kötü olduğunu söylemek, ondan nefret edenlerin yanlış olduğunu söylemektir.

Doğru duygu kuramını anlayabilmenin tek yolu, Brentano'ya göre, doğru olarak nitelendirilen gerçek duygu durumlarını, böyle nitelendirilmeyen durumlarla karşı karşıya getirmektir. Sevmeye ve nefret etme olgularının doğruluğu, yargıda olduğu gibi, nesnelidir. Çünkü kimi insanların aynı nesneyi doğru olarak sevmesi ve aynı zamanda başkalarının da ondan doğru olarak nefret etmeleri olanaklı olmadığı gibi, başkasının yanılarak nefret ettiğini yanılarak sevmek de olanaksızdır.

Etik, Brentano'ya göre, bilgi kuramında karşılığı olmayan bir kavramı kullanmalıdır. Bu kavram "daha iyi" kavramıdır. 'A' 'B'den daha iyidir, denildiğinde 'A' 'B'ye yeğlemek doğrudur, denilmektedir.

Bir kanıta dayanarak yargıda bulunmak ile körü körüne yargıda bulunmak arasındaki ayırım insanı inanmaya götüren itki, duygu, içgüdü gibi kavramlarla açıklanamaz.

Brentano'ya göre, elde kanıt bulundurmakla doğru kavramına ulaşmanın yolu birdir. Çünkü kanıtlanmış her yargı ya doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak kanıtlıdır. Eğer bir yargı dolaylı olarak kanıtlı ise, kanıtı başka dolaysız kanıtlı yargılardan edinilmelidir. Doğrudan kanıtlı yargıların iki türü vardır. Birincileri "İç algı"nın yargılarıdır: bunlar örneğin su belirli nesneyi görmem ya da gördüğümü hatırladığımı söylemem gibi olanlardır. İkinciler akıl

Nesne ve Yönelim

Aristoteles felsefesinin içerdiği temel sorunlardan biri de "nesneye yönelme"dir. Nesne, ister yalnız düşünce evreninde bulunsun, ister duyulur evrende olsun, belli nitelikler taşıyan bir varlıktır. Bu nedenle bilginin kaynağıdır. Aristoteles, "nesnelerin tikelvarlıklar oldukları görüşünü savunmuş, Platon'un* "eidea" dediği varlık türleri gibi değil de duyulur evrende bulunduklarını ileri sürmüştür. Nesneleri "gerçek varlıklar" olarak niteleyen Aristoteles'le "eidea"nın görüntüsü, yansıması diye yorumlayan Platon arasındaki görüş ayrılığının temelini oluşturan bu varlık sorunudur. Brentano, bu konuda, Aristoteles'in görüşünü, yeni bir yorumdan geçirerek, geliştirmiş, ele aldığı sorunun gerektirdiği çözüm biçimine göre, biri duyulur, öteki düşünceyle ilgili olmak üzere, iki ayrı varlık alanına uygulamıştır.

Aristoteles'in kuramına göre, her girişim, her çaba bir nesneye "yönelir", ancak bu "nesne" ulaşmak istenen ve "en iyi" olarak nitelenen erektir (telos). Bu nedenle yönelme ereğe ulaşma, istenen son aşamaya, en yükseğe varmayı amaçlar. Amaçlanan erek yönelmenin, yönelmeyi doğuran gücün (zibnin) dışındadır. Yönelmeyi sağlayan etken yönelinenin içinde olursa, yönelme "kendine dönüş" biçimine girer, bu durumda yönelen de kendi kendinin ereği olur. Brentano böyle düşünmez, özellikle anlakla ilgili konularda yönelmeyi anlağın içine yerleştirir. Öte yandan, anlakla bağlantılı olguları yöneliş biçimlerine göre de ayırır. Aristoteles ise yönelmeyi yalnız anlakla ilişkili görmemiş, devinme, düşme eylemlerine de uygulamıştır. Özellikle devinimde yönelmeyle içeriği eş anlamda görmüştür.

Brentano'nun anlayışına göre bir nesneyi gerektiren yönelme, ruhbilimseldir, bilgi sorunlarıyla ilgilidir. Fiziksel anlamdaki bir ilişki, ilişkide olan öğelerin varlığını gerektirir. Oysa, diye düşünür Brentano, ruhbilimsel ilişkinin doğası başkadır. "Herhangi bir şey düşünüldüğünde bir düşünenin varlığı zorunlu iken düşünülenin varlığı zorunlu olamaz". Varolmayan nesneleri de düşünebiliyor oluşumuzu buna bağlar. Bu görüş, felsefe tarihinde yeni değildir, başka bir biçimde de olsa, önceki yüzyıllarda ortaya atılmıştır. Özellikle Platon'un "eidea" anlayışına dayanan varlık sorunu bilginin de kaynağını oluşturur. Bilgiyi, varlığı anlakla nesne arasında bir sorun olarak görmek, bakış açısının ayrı olmasına karşın, Berkeley,* Descartes* ve Spinoza'da* da söz konusudur. Bilginin bir nesneyi gerektirmesi, o nesnenin bulunduğu yerle değil, kendisiyle bağlantılıdır. Nesnenin bulunduğu "yer" bilgi kuramının adını belirlemeye yarar. Felsefe tarihinde idealizm, materyalizm gibi birbirine karşıt akımların doğmasına yol açan bir neden bu "nesne"nin yeri ve niteliğidir.

ya da sezgi yargılarıdır: iki nesnenin bir nesneden daha çok olduğunu söyleyen yargılar; dört kenarlı bir üçgenin olamayacağı yargısı, ya da parçaları olmayan bir bütünün olamayacağı yargısı gibi.

Kanıtlanmış bir yargı doğru olduğu halde, doğru olan her yargı kanıtlı değildir. "Dış algı"dan gelen, dış dünya ile ilgili yargıların bir çoğu doğrudur, fakat hepsi "kör"dür, kanıtlanmış değildir.

Brentano'ya göre doğru bir yargı, kanıtlanmış bir yargıyla çelişmeyen yargıdır. Brentano'nun gerçeklik kuramının dilegetirische dayalı bir kuram olduğu söylenebilir, fakat bu kuram sadece dilsel bir kanıt ilkesini içermez; nesnel yanları da olan bir kuramdır. Onun varoluş kuramı ve iynin yapısıyla ilgili kuramı da aynı biçimde tanımlanabilir.

Brentano'nun doğruluk ve kanıt ile ilgili görüşleri ve doğruluk ile kanıt arasında kurduğu bağ, onun gerçeklik kuramının bütünüdür. Kategoriler kuramını da bu bağlamda ele almak gerekir.

Brentano'nun kategori kuramının ana noktaları şöyle sıralanabilir: Somut tikel nesnelerin dışında hiçbir şey yoktur. Her yargı, somut tikel bir nesnenin ya kabul edilmesi ya da yadsınmasıdır. Burada somut kavramı, soyut kavramının karşısı olarak alınmalıdır; fiziksel değildirlir.

Brentano'nun kategori kuramı, töz ve ilinek, bütün ve parçalar, bağlantılar kuramı, nedensellik, zaman ve mekân ile ilgili önemli irdelemeler taşır.

Mantık konusunda Brentano'nun yargı kuramı üzerine kurduğu tasım kuramı da şöyledir: "Bütün S'ler P'dir (A) önermesini, "P olmayan S yoktur" biçiminde; Hiçbir S,P değildir" (E) önermesini, "P olan S yoktur" biçiminde; "Bazı S'ler P'dir" (I) önermesini, "P olan bir S vardır" biçiminde yorumlar. Bu sınıflandırmada, A ve E tümel önermeleri olumsuz önermelerdir; bu da Brentano'ya göre, hiçbir olumlu yargının tümel olamayacağını, ters taraftan da, olumsuz önermelerin tikel olamayacağını gösterir. Brentano'nun en önemli etkisi 1884-1886 arasında öğrencisi olan Husserl üzerinde görülür. Husserl'in ünlü kıldığı "fenomenoloji" terimi, Brentano'nun da kendi kurduğu bilim için kullandığı bir terimdir. Aynı anlama gelen "betimsel psikoloji" yüzünden, Frege ve Russell'in "psikolojizm" dedikleri ve eleştirdikleri biçimi de Brentano'nun bulduğu söylenir. Ancak bu eleştiri, Brentano'nun kanıtlama kuramı hesaba katılırsa, haksız bir eleştiri sayılabilir.

• YAPITLAR (başlıca): *Psychologie vom empirischen Standpunkt*, 1874, ("Dencysel Açından Ruhbilim"); *Ursprung sittlicher Erkenntnis*, 1889, ("Ahlak Bilgisinin Kaynağı"); *Von der Klassifikation der psychischen Phänomene*, 1911, ("Fiziksel Fenomenlerin Düzenlenmesi"); *Grundlegung und Aufbau der Ethik*, ("Etğin Yapısı ve Temellendirilmesi").

• KAYNAKLAR: K. Joseph J., *A First Introduction to Husserl's Phenomenology*, 1967; F. Marvin, *The Foundation of Phenomenology*, 1967.

Kategoriler Kuramı

BRENTANO, Lujo (1844-1931)

Alman iktisat tarihçisi. 1927'de Nobel Barış Ödülü'nü almıştır.

18 Aralık 1844'te Aschaffenburg'da (FAC) doğdu. Göttingen Üniversitesi'nde iktisat dalında doktorasını verdikten sonra işçilerin ve sendikaların durumunu incelemek için İngiltere'ye gitti. 1871'den 1932'ye kadar siyaset kuramı dalında Berlin, Breslau, Strassburg, Viyana, Leipzig ve Münih üniversitelerinde ders verdi. 9 Eylül 1931'de Münih'te öldü.

Uzun yıllar Almanya'da barış hareketinin en önde gelen kişilerinden biri oldu. Alman militarizminin yükselişine karşı çıktı ve bu nedenle 1927'de Nobel Barış Ödülü'nü aldı.

İngiltere'deki çalışmaları sonucu yazdığı *Die Arbeitergilden der Gegenwart* ("Günümüzün İşçi Loncaları") adlı kitabında çağdaş sendikaların Orta Çağ'daki loncaların bir devamı olduğunu savundu. Bu kitap işçi örgütleri konusunda başvuru temel kaynaklardan biri oldu.

- YAPITLAR (başlıca): *English Guilds*, 1870, ("İngiliz Loncaları"); *Die Arbeitergilden der Gegenwart*, 2 cilt, 1871-1872, ("Günümüzün İşçi Loncaları"); *Economic History of England*, 1929, (İngiltere'nin İktisadi Tarihi).

BRESSON, Robert (1907)

Fransız film yönetmeni. Entelektüel sinemanın en önemli isimlerinden biridir.

25 Eylül 1907'de, Auvergne'de doğdu. Doğduğu yer ile Paris arasında geçen bir çocukluktan sonra özellikle Grekçe, Latince ve felsefe konularında başarı gösterdiği bir öğrenim gördü. Edebiyat ve felsefe doktorası yaptı. Resimle ilgilendi. 1934'te orta uzunlukta bir film çekti, çeşitli yönetmenlere senaryo yazdı, René Clair'in asistanlığını üstlendi. II.Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine bu etkinlikleri yarıda kalan Bresson, savaş tutsağı olarak on sekiz ay geçirdikten sonra geri döndü.

Bresson, 1943'te çektiği *Les anges du peche*'yi ("Günah Melekleri") yönetmenlik mesleğinin ilk filmi sayar. Bir manastırdaki dinsel ve ahlaksal gerilimleri konu edinen film kısıtlı da olsa ticari başarı kazanınca, 1945'te ikinci filmi *Les dames du Bois du Boulogne*'u ("Boulogne Ormanı Hanımları") çekme imkânına kavuştu. Diderot'nun bir hikâyesinden hareketle "aşk ahlakı"nı konu edinen film, Maria Casarès'in güzel oyununa karşın pek tutulmadı. Bu yüzden yönetmen üçüncü filmi olan *Le journal d'un curé de campagne*'ı ("Bir Köy Papazının Günlüğü") ancak 1956'da çekebildi. Film, yönetmenin en sık yararlandığı yazar olan Georges Bernanos'un bir romanından yola çıkıyordu. Bresson ilk olarak bu filmde, oyuncularını birer araç, neredeyse filmi ikinci bir vesile gibi

kullanır. Dili uzak, zihinsel ve katılımsızdır.

Yarıda kalan birkaç projeden sonra gene 1956'da gerçekleştirdiği *Un condamné à mort s'est échappé* ("Bir İdam Mahkûmu Kaçtı") Bresson'un tam başarı kazandığı ilk filmi sayılır. Bu filmde film kahramanının zihninden geçenlerin görsel olarak aktarılması büyük bir yetkinlikle gerçekleştirilmiştir. Üç yıl sonraki *Pickpocket* ("Yankesici"), Bresson'un çok benimsediği başka bir yazarın, Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza*'sına benzer bir konudan esinleniyordu. Bresson'un kurguya ters düşmeksizin kendi içinde mutlak bütünlük taşıyan ayrıntı çekimleri ilk bu filmde etkin bir kullanıma ulaşıyordu. Bu ve yönetmenin durgunluğa varan hareket tasarrufu, filmi kimilerinin çok beğendiği kimilerininse eleştirdiği bir yapıt haline getirdi. Özellikle ikinci öge 1962 tarihli *Le Procès de Jeanne d'Arc*'da ("Jan Dark'ın Yargılanması") söz konusudur. Bu filmdeki oyuncu ve ayrıntı çekimi kullanımlarının büyük bir görsel inceliğe ulaştığı öne sürüldü. Ne var ki, konunun önceki çevrimlerinin de çok başarılı olması filmin gereken ilgiyi görmesini engelledi.

Dört yıl sonraki *Au hasard Balthazar* ("Eşeğimiz Balthazar") bir Fransız-İsveç ortak yapıımıydı. Alp-lerde çekilen filmde, eşek Balthazar'a insanın insana uyguladığı her türlü eziyetin uygulanması sembolik bir mesaj niteliğindeydi. Bu film, Bresson'un başka filmlerine oranla daha açık olan insancılığı 1966 tarihli *Mouchette*'de de görülür. Gene G.Bernanos'un bir romanından esinlenen film öksüz bir kızın çevresi tarafından sömürülüşünü ve intiharını büyük bir duygu yalınlığı ve Bresson'un sinema dilindeki geleneksel tutumluluğu ile anlatıyordu. Yer yer yoğunlaşan büyük bir lirizm, lunapark sahnesindeki çılgın neşe, filmin genel karamsarlığını parça parça bölüp yeniden pekiştirmekte belli başlı rol oynuyorlardı. Bresson'un ilk renkli filmi 1969'daki *Une femme douce* ("Tatlı Bir Kadın") oldu. Bu film ve bunu izleyen 1971 tarihli *Quatre nuits d'un rêveur* ("Düş Gören'in Dört Gecesi") gene Dostoyevski'nin temalarından yola çıkıyordu. Renk Bresson için kendi duragan ve düşünceye dayalı sinemasını pekiştiren bir öğeydi. Yönetmen, rengi sinemasal anlatıya akışkanlık ve hız sağlayan bir şey olarak değil, duraganlığı pekiştiren büyük bloklar halinde kullanıyordu. İki filmde de Paris'te -Bresson'un gözüyle Paris'te- geçen çağdaş hikâyeler anlatılıyordu.

Bresson 1974'te uzun süredir düşlediği *Lancelot du lac* filmini gerçekleştirdi. Arthur efsanelerinin bir parçası olan konu İsa'nın son yemekte kullandığı kutsal çanağın aranmasına dayanıyordu. Bresson, kendi görsel terimlerine dayalı bir Orta Çağ yaratıyor, filmi de bu umutsuz arayıştan vazgeçildiğinden bitiriyordu. Eleştirmenler bu filmin en olgun eserlerinden biri olduğu konusunda tam bir düşünce birliğine varmışlardır.

Üç yıl sonraki *Le Diable probablement* ("Şeytan Herhalde") ile yönetmen yeniden Paris'e döndü ve genç kuşağın çağdaş dünyanın sorunları karşısındaki karamsarlığını ele aldı. Film, sorunsalının çok-boyutlu olduğu ve Bresson'un eski kuşağa özgü karamsarlığının bu boyutların hepsini irdeleyemediği gerekçeyle eleştirilere uğradı. Bresson'un son filmi (1983)

gene Dostoyevski'den yola çıkan *L'Argent*'dir ("Para").

Bresson Katolik, entelektüel ve seçkin bir sinemacıdır. Filmlerindeki temel izlek, mutlaka ölümle sonuçlanan ama çektiği acılarla arınan ve yücelen insan varoluşudur. Onun gösterişten özenle kaçınan, katılsızlığı bir üslup haline getiren sineması ise bu izleği destekleyen estetik bir yöntem olarak belirmektedir.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Les anges du peche*, 1943, ("Günah Melekleri"); *Les dames du Bois du Boulogne*, 1945, ("Boulogne Ormanı Hanımları"); *Journal d'un curé de campagne*, 1956, ("Bir Köy Papazının Günlüğü"); *Un condamné à mort s'est échappé*, 1956, ("Bir İdam Mahkumu Kaçtı"); *Pickpocket*, 1959, ("Yankesici"); *Le Procès de Jeanne d'Arc*, 1962, ("Jan Dark'ın Yargılanması"); *Au hasard Balthazar*, 1966, ("Eşliğimiz Balthazar"); *Mouchette*, 1966; *Une femme douce*, 1969, ("Tatlı Bir Kadın"); *Quatre nuits d'un rêveur*, 1971, ("Düş Gören'in Dört Gecesi"); *Lancelot du lac*, 1974; *Le Diable probablement*, 1977, ("Şeytan Herhalde"); *L'Argent*, 1983, ("Para").

André Breton

BRETON, André (1896-1966)

Fransız şair, yazar ve düşünür. Gerçeküstücü akımının kurucularındandır. 1924'te yayımladığı *Manifeste du Surréalisme* ("Gerçeküstücülük Bildirisi") ile toplumdaki yerleşik değerlere karşı çıkmış ve bilinçaltının irdelenmesi yöntemiyle yeni şiirsel yaratıcılık alanları açmıştır.

19 Şubat 1896'da, Orne'da, Tinchebray'de doğdu. Bretanya ve Lorraine kökenli bir ailedendi. Dört yaşına kadar Saint-Brieuc'de dedesiyle yaşadı. 1900'den sonra aile Paris banliyösüne yerleşti. 1906-1913 arasında Chaptal Koleji'nde öğrenim gördü. Bu yıllarda Baudelaire, Mallarmé, Barrés gibi şairlere ilgi duydu. 1913'te tıp öğrenimine başladı. Bu arada birkaç şiiri yayımlandı.

I.Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla, 1915'te, silah altına alındı. 1916 yılında kendi isteği üzerine II.Ordu'nun psikiyatri merkezine atandı. Nantes'da, sanat anlayışının oluşmasına büyük etkisi olan Jacques Vaché'yi tanıdı, şair Apollinaire'le tanıştı. O dönemde Fransa'da az tanınan Freud'un kuramlarına yakınlık duydu.

Paris'e dönüşünde Philippe Soupault ve Louis Aragon'la tanıştı ve birlikte *Littérature* (Edebiyat) adında bir dergi çıkarmaya başladılar. Breton'un ilk şiir kitabı *Mont de Piété*'nin yayımlanması aynı yıla rastlar (1919). *Littérature* başlangıçta Tristan Tzara'nın öncülüğünü ettiği "Dada" akımını desteklediyse de bu yakınlık uzun sürmedi. Breton'un Philippe Soupault ile birlikte kaleme aldığı *Les champs magnétiques* ("Manyetik Alanlar") adlı ilk özgün gerçeküstücü metin, 1920'de, *Littérature* dergisinde yayımlandı. Yazarlar bu metinde ilk kez "écriture automatique" (otomatik yazı) yöntemini uygulamışlardı.

Breton 1921 yılında Simone Khan ile evlendi. Dadacılık'tan uzaklaşmaya başlamasıyla 1922 yılında Tzara ile araları açıldı. Dadacılar'ı her şeye topyekün karşı çıkmakla suçladı. Oysa aralarında Crevel, Desnos, Eluard, Aragon, Péret, Ernst, Picabia gibi sanatçıların bulunduğu Gerçeküstücüler, bilinçaltının özgürleştirilmesiyle yeni bir dünya arayışı içine girmişlerdi.

Breton 1924 yılında sanatta, özellikle şiirde yeni bir yaratıcılığa yol açan *Manifeste du Surréalisme*'i ("Gerçeküstücülük Bildirisi") yayımladı. Gerçeküstücülük artık kurulmuştu. Aynı yıl yayıma giren *Revolución Surréaliste* (Gerçeküstücü Devrim) adlı dergide bilinçaltının otomatik olarak dışa vurulmasını savundu. Breton ve arkadaşları, derginin yanı sıra "Gerçeküstücü AraştırmalarBürosu" adında bir merkez kurarak çeşitli deneylere giriştiler. Breton, 1926'da Nadja adında "esrarengiz bakışlı" bir kadınla karşılaşması sonucu yayımladığı romanda Gerçeküstücülük'ün birçok temasını sergiledi.

1924 yılından sonra Gerçeküstücüler'in toplumsal konulara eğilmeye başladıkları görüldü. Örneğin 1925'te Fransa-Fas savaşı sırasında Gerçeküstücüler siyasal eylemin gerekliliğine inanarak Komünist Partisi'nin görüşlerine yaklaştılar. 1927'de Breton, Aragon, Eluard, Péret ve Unik partiye üye oldular. Ancak bu konuda aralarında çeşitli görüş ayrılıkları bulunmaktaydı. Breton bazı alanlarda komünistlerle işbirliği yapmakla birlikte, sanatçının özgün yaratıcılığının ideolojilerden arınmış olması gerektiğini savunuyordu.

Breton 1925-1930 arasında Gerçeküstücülük'ü siyasal bir hareket haline getirmek isteyen topluluk üyeleriyle akımı salt sanat alanında tutmak isteyenlere karşı savaşımlar vermek zorunda kaldı. Görüşlerini *Légitime défense* ve *Au grand jour* adlı yapıtlarında dile getirdi.

1929 yılında *Revolución Surréaliste* dergisinde yayımladığı "Second manifeste du Surréalisme"de (İkinci Gerçeküstücülük Bildirisi) Gerçeküstücü akımın iç çelişkilerini dile getirir, felsefi içeriğini derinleştirir ve her türlü dış politik baskıyı kınar. İkinci bildirinin sonucunda birçok arkadaşıyla arası açıldı. Grup tarafından üyeleri "Un cadavre" ("Bir Kadav-

**Gerçeküstücülük
Bildirisi**

**Gerçeküstücü
akım**

ra”) adlı bir yergi yazısıyla Breton’a şiddetle çattılar ve Gerçeküstücülük’ün öldüğünü bildirdiler.

1930’da *Le Surréalisme au service de la Révolution* (Gerçeküstücülük Devrim Hizmetinde) adı altında çıkardığı yeni dergide ise Breton Gerçeküstücülük’ün, özünde devrimci olmakla birlikte bir partinin hizmetinde olmayan bağımsız bir akım olduğunu vurguladı. Bu sırada Komünist Partisi’nin görüşünü benimseyen Aragon ile arası açıldı. Kişisel eğilimi Troçki’den yanaydı. Komünist Partisi’yle ilişkisi 1935’te bütünüyle sona erdi.

Aralarında Salvador Dali, Max Ernst, Alberto Giacometti, René Magritte, Miró gibi ünlü ressamların bulunduğu akım dünyada tanınmaya başlamıştı. 1936’da Londra’da, 1938’de Paris’te Gerçeküstücü sergiler düzenlendi. II.Dünya Savaşı’nın yaklaşmasıyla

la Breton sanat üzerine bir dizi konferans vermek üzere Mexico’ya gitti. Troçki’yle birlikte *Pour un art révolutionnaire indépendant*’ı (“Bağımsız Bir Devrimci Sanat İçin”) kaleme aldılar.

1939’da yeniden silah altına alınan Breton II. Dünya Savaşı çıkınca ABD’ye sığındı. Geçimini sağlamak için “Amerika’nın Sesi” radyosunda spikerlik yaptı. Bu arada New York’ta Gerçeküstücüler’in bir sergisini düzenledi ve VVV adında bir dergi çıkardı. 1943’te New York’ta karşılaştığı Elisa’yla evlendi. Karısıyla birlikte gittiği Haiti’de özgürlük adına yaptığı konuşmalarla aydın gençliği etkiledi.

1946’da Paris’e dönüşünden sonra herhangi bir partiye girmeyi reddeden Breton, Vietnam’ın ve Cezayir’in bağımsızlığı, Macaristan’ın işgalinin kınanması için yapılan eylemlere katıldı. Bu arada çevresine toplanan genç üyelerle çıkardığı *Le Surréalisme-même* adlı dergiyle Gerçeküstücü akımın sanatsal etkinliğini sürdürmeye çalıştı.

1966 baharında Bretanya’ya yaptığı bir yolculuk sırasında hastalandı ve 28 Eylül 1966’da öldü. 1 Ekim günü, Paris’te Batignolles mezarlığında toprağa verildi.

I.Dünya Savaşı ve sonrasında acısını çeken genç kuşak yeni arayışlar içindeydi. Philippe Soupault, Paul Eluard, Benjamin Péret gibi genç şairler, 19.yy’ın Romantizm, Gerçekçilik, Sembolizm gibi kurumsallaşmış akımlarının sanatsal etkilerini silmek, kalıplaşmış tutucu düşünce yapısını yıkmak, toplumca kabul edilen ahlaki, sosyal, estetik değerlere karşı çıkmak istiyorlardı. Bu, kişisel bilincin bir isyanıydı. Gerçi Arthur Rimbaud, Guillaume Apollinaire gibi düşüncenin şiirselliğini ve imgenin gücünü savunan şairlere saygı duyuyorlardı ama kurulu düzen adına, sanatsal biçim ve üslup adına herhangi bir baskı altına girmeyi kabul etmiyorlardı.

Bu görüşler, sistemli bir biçimde Dadacılık akımında dile getirilmişti. Tristan Tzara’nın başını çektiği bu akım 1916’da Zürih’te doğmuş, dört yıl kadar sonra André Breton ve arkadaşlarının, Eluard, Aragon, Soupault’nun desteğiyle Paris edebiyat çevrelerinde yandaş bulmuştu.

“Ne ressam tanıyoruz ne edebiyatçı, ne müzikçi ne yontucu, ne din, ne dinsizlik, ne cumhuriyetçi, ne kralcı, ne anarşist, ne sosyalist, ne demokrat.. hiç, hiç bir şey tanımıyoruz” diyen Dadacıların bu katı tutumu yanında André Breton ve Gerçeküstücü akım daha yapıcı görüşlere sahipti. Gerçi dinden ya da toplumdan umdukları bir şey yoktu ama, kişisel bilinçlerini üst düzeyde yansıtarak özgürleşmenin yolunu arıyorlardı. Bir sanat ya da edebiyat yapısı yaratmak onlar için ikinci derecede bir uğraştı. Yaşama karşı bir tavır almak daha ağır basıyordu. Şiirsel eylemi ise yitirilmiş özgürlüğü yeniden kazanmanın yollarından biri olarak görüyorlardı.

Gerçeküstücü düşünce Breton’un Freud’un yöntemlerini benimsemesiyle oluşmaya başladı. I.Dünya Savaşı sırasında II.Ordu Psikiyatri Merkezi’nde akıl hastalarıyla karşı karşıya gelen Breton’un Freud’un hastalarda özgür çağrışımları yaratma yöntemini benimsyip kendi hastaları üzerinde denemesi, bu düşüncenin başlangıç noktası sayılabilir. Edebiyatla ilgilenen Philippe Soupault ile tanışması da onu, bu yöntem sanat alanında uygulamaya yöneltti.

André Breton: Gerçeküstücülük Manifestosu’ndan

Mantığın egemenliğinden kurtulamadık daha. Sözü buraya getirmek istiyordum. Ama günümüzde mantık yöntemleri ikinci derecede önemli sorunlardan gayrisına uygulanmıyor artık. Moda olarak sürüp giden salt akılcılık, deneyimize sıkı sıkıya bağlı olaylardan başkasını ele almaya izin vermiyor. Öte yandan mantığın amaçlarını gözden geçiriyoruz. Deneyin kendisine sınırlar çizdiğini hepimiz biliyoruz. Deney bir kafesin içinde dönüp duruyor. Onu kafesten çıkarmak gittikçe güçleşiyor. Deney bile dolaysız yararlılığı gözetiyor; ona dayanıyor. Sağduyu onun bekçiliğini yapıyor. Uygarlık ve ilerleme uğruna, kuruntu ve batıl inanç denebilecek ne varsa, haklı ya da haksız, hepsi zihinden dışarı atıldı. Kullanışa uygun olmayan her araştırma biçimi afazoz edildi. Görünüşe bakılacak olursa düşünsel dünyanın en önemli parçalarından biri son yıllarda rasgele aydınlığa çıkarıldı. Kimenin ilgileniyormuş gibi görünmediği bu parça bence çok önemlidir. Buluşları için Freud’e teşekkür etmeliyiz. Bu buluşlara bağlanan bir düşünce akımı belirmeye başladı. İnsansal araştırmacı, bu akımın yararına, araştırmalarını gittikçe ilerletebilir. Yalnız kıpkısa gerçekleri göz önünde tutmak zorunda değildir artık. İmgelem haklarını yeniden ele geçirmek üzeredir belki. Ruhumuzun derinliklerinde, yüzündeki güçleri artıracak ya da onlarla başarılı bir şekilde savaşılabilecek güçler varsa, bu güçleri önce yakalamamız sonra da, gerekirse aklımızın denetimine sokmamız çok yararlı olur. Çözümleyicilerin kendileri de kazançlı çıkarlar bundan. Ama bu işin yürütülmesini sağlayacak araçlardan bir tekinin bile deney-öncesi belirlenmemiş olduğunu unutmamalıyız.

(“Gerçeküstücülüğün Birinci Manifestosu”ndan çeviren: Selâhattin Hilâv)

Dadacılık

Breton'un Soupault ile birlikte yazdığı *Les champs magnétiques*'de kullanılan "écriture automatique" (otomatik yazı) yöntemi, özgür çağrışımların dile olduğu gibi aktarılmasıyla oluşur. Yarı uykuda ya da ipnotizma sırasında kişinin bilinçaltında özgürce oluşan sözcükler dile olduğu gibi aktarılır ve kaydedilir. Aklın denetiminden geçmeden, kaydedilen sözcüklerden oluşan sözdizimleri, gerçeküstücüler için anlamsız, saçma olmayıp canlı bir gerçekliğin imgesidir. Breton, 1924'te yayımladığı *Manifeste du Surréalisme*'de Gerçeküstücülük'ü, düşüncenin gerçek işle-

yişini dile getirmeyi amaçlayan salt ruhsal bir otomatizm olarak tanımlamış, bunun aklın denetimini ve her türlü estetik ya da ahlaki kaygıyı yok ettiğini savunmuştur.

1924'te Breton ve arkadaşlarının düşlerin aktarılması deneylerini sürdürmek için Paris'te kurdukları "Gerçeküstücü Araştırmalar Bürosu"nda topluca oynanan oyunlar, ipnotizma sonucu elde edilen ve kişinin gerçek benliğini dışa vurmayı amaçlayan çarpıcı metinler *Révolution Surréaliste* dergisinde yayımlanıyordu.

Gerçeküstücülük (Surrealizm)

Gerçeküstücülük amaçladığı üst düzeydeki ideallerin uluslararası yaygınlığı, yarım yüzyıl kadar süren etkinlikleri ve kendini izleyen sanat hareketleri üstündeki etkileri nedeniyle 20.yy'ın en büyük sanat hareketlerinden biridir. Başka sanat hareketlerinden çerçevesinde barındırdığı yetkin sanatçıların sayıca çokluğu ve sanatçıların ilgi alanlarının çeşitliliği dolayısıyla da ayrılır. Dahası Kübizm, Ekspresyonizm, Fütürizm gibi hareketlerin sadece estetik bir boyutla sınırlı biçimsel devrimciliklerinin tersine Gerçeküstücülük tam anlamıyla yeni bir dünya ve yaşam biçimi yaratmaya yönelik bir anlayışın ürünüdür. Bu nedenle salt sanatsal alanla sınırlı kalmamış, Romantizm gibi felsefesini ve eylemini günlük yaşamı biçimleyecek bir biçimde uygulama alanına koymuştur.

Gerçeküstücülük I.Dünya Savaşı'nı burjuva ahlak ve değerlerinin iflası olarak gören ve bu değerlerin sanatsal alandaki uzantılarına bir tepki olarak doğan Dadacı akımın olumsuz ve yıkıcı bakış açısını olumlu bir eylem biçimine dönüştürdü. Ancak Dadacılık'ın isyancı ruhunu sürdürerek çağdaş dünyaya özellikle bu dünyanın uyum ve ahlak ölçülerine karşı savaş açtı. Gerçeküstücülük'e göre akıl ve mantık yoluyla bilinebilirlik kazanan gerçek kavramı sadece basit bir yanılsama ve kandırmacadır. Geleneksel mantık ve düşünce biçiminin karşı seçeneği ise gerçek dışı bir idealizm ya da belirsiz bir karmaşa değildi. Tam tersine daha üstün ve somut bir gerçekçilik anlayışı idi. Bu tür Gerçeküstücülük doğaya değil, onu yorumlayan insanın düş gücüne dayanıyordu. Bu düşgücü çocuk oyunlarında, delilerin amaçsız davranışlarında, ilkel kabilelerin törenlerinde ve uygar insanın rüyalarında belirdiyordu. Buradan hareketle Gerçeküstücülük'ün peygamberi sayılan André Breton sanatçıları içgüdüye alabildiğine serbestlik tanıyan bir dünya kurmaya çağırıyordu:

«GERÇEKÜSTÜCÜLÜK: Sözle, yazıyla ya da başka bir biçimde, düşüncenin gerçek işleyişini ortaya koymak için kullanılan katıksız ruhsal otomatizm (Automatisme psychique pur). Aklın

hiçbir denetlemesi, hiçbir ahlaksal ve estetik tasa olmadan düşüncenin kendini ortaya koyması.»

Çeşitli manifestolarda genel çizgileri böylece dile getirilen Gerçeküstücülük'ün hareket noktası Freud'un*psikoanalitik kuramı'dır.Gerçeküstücülük'ün doğduğu yıllarda Freud ve psikoanalistlerin düşünceleri yeteri kadar geçerlilik kazanmış değildi. Ancak I.Dünya Savaşı'nın ardından gelen moral çöküntü ortamını yaşayan Gerçeküstücüler Freud'un 19.yy burjuvazisinin ahlak ve gerçek anlayışını sarsan düşüncelerini yeni gerçekçiliğin temeli olarak benimsediler. Freud'dan önce düşünce, yalnızca bilinç düzeyinde bir olgu olarak biliniyordu. Psikoanalistler baskı altında tutulan bir bilinçaltı dünyasının varlığını keşfettiler. Bu bilinçaltı dünyasını su yüzüne çıkarmak ise Gerçeküstücülük'ün neredeyse resmi programı haline geldi. Gerçeküstücülük'ün tanımında mantık denetiminden bağımsız bir yöntem olarak önerilen "otomatizm" ve "otomatik yazı", herhangi bir mantık zinciri izlenmeksizin akla gelen her şeyin kâğıt üstüne dökülmesi demektir. Resimde ise aynı şey çizgi ve renkle sağlanıyordu.

Gerçeküstücülük, bu anlam ve temel düşüncelerini içeren *Manifeste du Surréalisme*'in (Gerçeküstücülük Manifestosu) 1924'te André Breton tarafından yayınlanması ile başladı. Bu ilk manifesto daha çok şiirle ilgiliydi. Ancak dile getirdiği program çeşitli sanat alanlarını aynı anda kapsayacak kadar genişti. Gerçeküstücülük bir akım olarak belirdikten sonra çeşitli sanatsal alanlardan önde gelen sanatçılar kendilerini bu adla tanımladılar. Bu sanatçılar arasında Louis Aragon*, Paul Eluard*, Philippe Soupault*, Benjamin Péret*, Robert Desnos*, René Crevel, Jacques Prévert*, René Char*, Pierre Naville ve Raymond Quenau*, gibi şair ve yazarlar, Antonin Artaud* gibi tiyatrocular, Max Ernst*, Jean Arp*, Salvador Dalí*, Joan Miró*, Yves Tanguy*, Alberto Giacometti* ve René Magritte* gibi ressam ve yontucular, Man Ray* gibi fotoğrafçılar ve Luis Bunuel* gibi sinema yönetmenleri vardır.

Bu merkezdeki toplantılara büyük bir coşkuyla katılan grup üyeleri Freud'un uygulamalarını örnek alarak düşlerde "kendiliğinden" oluşan çağrışımları not ediyorlardı. İlgi alanları, mantıksal düşüncenin ötesindeki düşünceydi. Doğru-yanlış, düş-gerçek, akıl-çılgnlık ayırımının geçersizliğini kanıtlamaya çalışıyorlardı.

"Nefis Ceset"

Bu amaçla kurulan oyunların en ünlülerinden biri "Nefis-Ceset" şöyle oynanıyordu: Birkaç kişi katlanmış bir kâğıdı elden ele dolaştırıp birbirlerinin yazdıklarını görmeden birer sözcük yazıyorlar ve sonuçta umulmadık, şaşırtıcı sözdizimleri elde ediyorlardı. Bazen birbirlerinin çizdiklerini görmeden çizgiler çizerek de bu oyunu oynuyor ve çarpıcı çizimlere varıyorlardı. Böyle bir oyunda oluşan "Nefis-ceset-taze-şarap-içecek" cümlesi klasik bir örnek olup çıkmış, oyuna adını vermiştir.

1928'de yayımladığı *Nadja* adındaki ünlü romanında Breton kendi yaşamının bir kesitini düşsel düzeye aktararak "gerçeküstücü" özgün bir örnek vermiştir. Nadja, akılla delilik, düşünle gerçek arasındaki sözde sınırların ötesinde genç bir kadındır. Breton onunla Paris sokaklarında karşılaşır, onu yitirir, sonra yeniden bulur. Nadja, yazarı şaşırtıcı rastlantılar dünyasına sürükler. Onun etkisiyle Breton akla ters düşen birçok olayı kabul eder, en kesin, en tartışılmaz gibi görünen inançlardan kuşku duyar. Breton, Nadja'ya ermiş bir yaratık gözüyle bakar. Oysa topluma ters düşen garip, alışılmadık davranışları üzerine genç kadın bir akıl hastahanesine kapatılır. Breton'un kafası ise şu sorularla doludur: Nadja bilinmeyen gerçekten biliyor muydu? "Gerçek", Nadja'nın benliğinin derinliğinde mi yatıyordu?

Breton'un yaşamı, öncülük ettiği, kurucusu olduğu ve yönlendirdiği akımdan soyutlanamayacağı gibi, yaşamının çeşitli evreleri de Gerçeküstücülük'ün çeşitli aşamalarına, atılımlarına, çelişki ve bunalımlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Breton ile arkadaşlarının arasındaki ayrılıkların temelinde politik görüş ayrılıkları yatar. Bu bakımdan Breton ve Gerçeküstücülük'ün geçirdiği çeşitli evreleri, sanatsal kaygı, politik kaygı ve politika üstü çabalar dönemlerine ayrılabilir. Bu sonuncu dönem, Breton'un 1946'da Paris'e dönüşüyle başlamıştır.

Breton, kuramcısı olduğu akımın ilkelerini sonuna kadar büyük bir titizlikle savunmuştur. Grubun, Eluard, Aragon gibi en önde gelen adları bile belirli bir süre sonra Gerçeküstücü hareketten kopmuşlardır. Bunda Breton'un katı tutumunun da payı vardır. Sanatsal yaratıcılığı hiçbir siyasal akımın ya da partinin hizmetine sokmamaya ve Gerçeküstücülük'ün özgürlüğünü korumaya çalışmıştır.

Uzlaşmaz kişiliği onu zaman zaman yalnızlığa düşürmüş ve II.Dünya Savaşı sonrasında Varoluşçuluğun etkisiyle, Gerçeküstücülük giderek eski etkinliğini yitirmiş, çevresinde toplanan yeni sanatçılar, akımı sürdürmekle birlikte, Breton'un yanında eski kuruculardan yalnız Pêret kalmıştır.

- YAPITLAR (başlıca): Şiir: *Mont de piété*, 1929; *Poèmes*, 1948, ("Bütün Şiirleri"). Roman: *Nadja*, 1928. Eleştiri-İnceleme: *Les pas perdus*, 1924; *Légitime Défense*, 1926; *Au Grand Jour*, (Aragon, Eluard, Pêret ve Unik ile), 1927; *Le surréalisme et la peinture*, 1928; *Les cases communis-cants*, 1932; *Qu'est-ce que le surréalisme?*, 1934, ("Gerçek-

küstücülük Nedir?"); *Pour un art révolutionnaire indépendant* (Troçki ile), 1938, ("Bağımsız Bir Devrimci Sanat için"). Diğer: *Les champs: magnetiques* (Soupault ile), 1920, ("Manyetik Alanlar"); *Manifeste du Surréalisme* 1924, ("Gerçeküstücülük Bildirisi"); *Second manifeste du Surréalisme*, 1930, ("İkinci Gerçeküstücülük Bildirisi"); *L'Immaculée conception* (Eluard ile), 1930; *L'Ode à Charles Fourier*, 1947; *La clé des champs*, 1953.

- BAKINIZ: ARAGON, DALI, ELUARD, PERET, SOUPAULT.

BREUER, Joseph (1842-1925)

Avusturyalı nörolog. İsteri hastalığının tedavisinde yeni bir yöntem uygulamıştır.

15 Ocak 1842'de Viyana'da doğdu. 20 Haziran 1925'te aynı yerde öldü. 1863'te Viyana Üniversitesi'nden tıp doktoru olarak mezun oldu ve Viyana Genel Hastanesi'ne girdi, 1866'ya kadar burada çalıştı. 1871-1890 arasında Viyana Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yaptı.

Breuer'in ilk bilimsel çalışmaları solunum mekanizması ile ilgiliydi. 1868'de normal solunum sırasındaki nefes alıp vermenin duymusal kontrolü ile ilişkili olan Hering-Breuer Refleksi'ni tanımladı. 1873'te yarım daire kanallarının iç kulaktaki işlevini ve bunların insandaki denge duygusuyla ilişkisini ortaya çıkardı.

1880'de bir isteri hastasını hipnoz yöntemiyle tedavi etmede başarılı olan Breuer hastayı geçmişte kendini rahatsız eden olayları hatırlamaya zorlamış ve hasta bilinçaltına iterek bastırmış olduğu olayları bilince çıkardıkça iyileşmeye başlamıştı. Breuer bu yöntemine catharsis (katarsis) adını verdi ve Freud'la birlikte bu yöntemi hastalara uyguladı.

1895'te Breuer ve Freud *Studien über Hysterie* ("İsteri Araştırmaları") adlı bir kitap yayımladılar. Yazarlara göre isterinin nedeni hastanın geçmişindeki rahatsız edici olayları bastırmasıdır. Bu durum yarattığı gerilim kişide isterik rahatsızlıklara yol açmaktadır. Hasta hastalık belirtilerinin farkındadır, ancak daha önce yaşadığı ve hastalığına sebep olan olayların farkında değildir. Hastanın iyileşmesi için sadece olayları hatırlaması yeterli değildir, hasta duygusal olarak olayları tekrar yaşamalıdır. Böylece hasta bastırmış olduğu olayların bilincine vararak iyileşebilecektir.

Ancak zamanla Breuer'le Freud arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Freud, Breuer'in ipnotik yöntemini terketmiş ve psikanalize yaklaşan bir yöntem geliştirmiştir. Freud'a göre tüm hastalar ipnotize edilemeyeceği için Breuer'in yönteminin kullanımı sınırlıdır. Freud hastayı ipnotize etmeden onun düşüncelerini serbestçe anlatmasına olanak veren ve hasta ile doktor arasındaki güven ilişkisini temel alan bir yöntem geliştirmiştir. Freud'a göre isterinin altında yatan neden cinseldir. Breuer bu görüşe karşı çıkmış, aynı zamanda psikanalizi de geliştirmiştir.

Breuer'in çalışması bugün, daha çok psikanalitik yöntemin evrimi içinde ve Freud'la olan bağlantısı açısından değerlendirilmektedir.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Studien über Hysterie* (Freud ile), 1895, ("İsteri Araştırmaları").

BREUER, Marcel (1902-1981)

Macar asıllı ABD'li mimar. Bauhaus ilkelerinin yaygınlaşmasında etkili olmuştur.

21 Mayıs 1902'de Macaristan'da Pécs'de doğdu. On sekiz yaşında ressam olmak amacıyla Viyana'ya gitti. Ama Viyana'da egemen olan resim anlayışından hoşlanmadığı için Almanya'ya geçti. Weimar kentinde yeni kurulmuş olan Bauhaus adlı tasarım okuluna yazıldı. Walter Gropius yönetimindeki bu okulda çok başarılı bir öğrenci oldu. 1924'te okulu bitirince Mobilya İşliği öğretmenliğine getirildi. 1928'de Bauhaus'dan ayrıldı, Berlin'de serbest tasarımcı ve mimar olarak çalışmaya başladı. Nasyonal sosyalistler yönetime gelince 1933'te Almanya'dan ayrıldı. Bir süre için İngiltere'ye yerleşti. 1936-1937 yıllarında F.R.S. Yorke ile birlikte çalıştı. Harvard Üniversitesi Mimarlık Bölümü başkanlığına getirilmiş olan eski öğretmeni Gropius'un çağrısı üzerine ABD'ye gitti ve II.Dünya Savaşı bitinceye değin Harvard'da öğretim görevlisi olarak çalıştı. Daha sonra New York'a yerleşti. 1952'de Pier Luigi Nervi ve Bernard Zehruss ile birlikte Paris'te kurulacak *UNESCO Merkezi*'ni tasarlamak için seçilen üç mimardan biri oldu. Daha sonraki yıllarda, ABD'de gerçekleştirdiği birçok üniversite tasarımı ile tanındı. New York'da öldü.

Breuer tasarımcı olarak ilk ününü ucuz ve endüstriyel olarak üretebilecek mobilya tasarımlarıyla elde etmiştir. Bauhaus'da Mobilya İşliği yöneticisiyken o güne değin hiç uygulanmamış olan krom kaplı çelik borularla bir dizi mobilya tasarlamıştır. 1923'de yaptığı arka ayakları olmayan S biçimindeki iskemle bugün de üretilmektedir.

1940'lara değin Bauhaus etkisinde yalın yüzölçü yapılar tasarlarlarken, 1940'ta yaptığı bir dinlenme evi ile yeni denemelere yönelmiş, yapıların dış yüzünü ahşap kaplamaya başlamıştır. Bu dönemde konutlar ve üniversite kampüsleri tasarlamıştır. 1960'lar'dan sonra hazır beton yapı öğeleri kullanarak dışavurumcu tasarımlar oluşturmuştur.

Breuer İngiltere'deki çalışmaları ve özellikle ABD'deki öğretim etkinliğiyle Bauhaus ilkelerinin bu ülkelerde tanınmasına katkıda bulunmuş bir mimardır. Öğrencileri arasında P.Johnson, P.Rudolph, J.Johansen gibi mimarlar vardır. ABD'deki ilk yıllarında, 1937-1941 arasında W.Gropius ile ortak olarak çalışmıştır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Yapı: Kendi Evi*, 1939, Lincoln/Massachusetts; *Chamberlain Dinlenme Evi*, 1940, Wayland/Massachusetts; *Geller House*, 1945, New York; *Sarah Lawrence College Tiyatrosu*, 1952, Bronxville, New

York; *UNESCO Merkezi* (P.L.Nervi ve B.Zehrfuss ile), 1952-1957, Paris; *St.John's Abbey*, 1953-1961, Collegeville/Minnesota; *IBM Araştırma Merkezi*, 1960-1962, La Gaude/Fransa; *Whitney Amerikan Sanat Müzesi*, 1966, New York; *Konut ve Kentsel Geliştirme Dairesi*, 1963-1968, Washington DC. **Kitap:** *Sun and Shadow, the Philosophy of an Architect*, 1956, ("Güneş ve Gölge, Bir Mimarın Felsefesi"); *Marcel Breuer 1921-1962*, 1962.

- **KAYNAKLAR:** G.C.Argan, *Marcel Breuer: Architect and Designer*, 1949; C.Jones, *Marcel Breuer: 1921-1961: Buildings and Projects*, 1962.

- **BAKINIZ:** GROPIUS.

BREUIL, Henri (1877-1961)

Fransız tarihöncesi araştırmacısı ve sanat tarihçisi. Paleolitik Çağ'ın tarihsel sıralamasındaki temel ilkeleri ortaya koymuştur.

28 Şubat 1877'de Fransa'da Mortain'de (Manche) doğdu. Ortaöğrenimini bir papaz okulunda yaptı, bir süre botanikle ilgilendi. Bundan sonra tarihöncesi kültürlerini araştırmaya başladı. Fransız ve İngiliz üniversitelerinde öğrenim gördü. 1905'te Freiburg Üniversitesi'nde tarihöncesi ve budunbilim (etnografya) doçenti oldu. 1910'da Paris'te yeni kurulan Institut de Paléontologie Humaine'de (Sosyal Paleontoloji Enstitüsü) profesör oldu. 1929-1947 arasında Collège de France'da tarihöncesi ve etnografya dersleri verdi. 14 Ağustos 1961'de Fransa'da öldü.

Başta Institut de France olmak üzere uluslararası 42 akademi ve bilim kurumuna üye seçildi. Bundan başka Cambridge, Oxford, Edinburgh, Capetown üniversiteleri tarafından onur doktorluğuyla ödüllendirildi.

Breuil Fransa'da 1902'de Mas de Azil, İspanya'da 1906'da Altamira ve 1913'te Pasiega mağaralarında araştırmalar yapmış, buralardaki duvar resimlerini inceleyerek tarihöncesi resim sanatının çeşitli dönemlerini belirlemiştir. Bu konudaki çalışmalarını 1949'dan sonra Güney Afrika mağaralarında ve kaya resimlerinde sürdürmüştür. Bu araştırmalar tarihöncesi sanatının özellikleri ve sembeleri konusundaki bilgilere birçok katkıda bulunmuştur. Onun Paleolitik Çağ kültürlerinin tarihlenmesi ve sınıflandırılması konusunda 1912'de belirlediği kurallar, günümüzde de araştırmacıların dayandığı temel kaynaklar olmayı sürdürmektedir. Çin'de Pekin yakınındaki Çou-Kou Tien mağarasında kalıntıları keşfedilen ve *Sinanthropus Pekinensis* adı verilen insan türünün tarihte ateşi ilk kez kullandığını da Breuil ortaya koymuştur.

- **YAPITLAR (başlıca):** *La caverne d'Altamira*, 1906, ("Altamira Mağarası"); *L'art à ses débuts*, 1906, ("Sanatın Başlangıcı"); *L'évolution de l'art quaternaire*, 1909, ("Dördüncü Zaman Sanatının Evrimi"); *Les peintures rupestres schématiques de la Péninsule Iberique*, 1924, ("İberik Yarımadası'ndaki Şematik Kaya Resimleri"); *L'Afrique préhistorique*, 1933, ("Tarihöncesi Afrika"); *L'Afrique préhistorique*, 1933, ("Tarihöncesi Afrika"); *La Préhistoire de la pierre ancienne*, 1951, ("Eski Taşın

İnsanları"); *Quatre cents siècles d'art pariétal*, 1952, ("Kaya Yüzü Sanatının 40.000 Yılı").

- KAYNAKLAR: Ş.A.Kansu, "Henri Breuil", *Belleten*, XXV (100), 1961; M.R.Lantier, *Hommage à l'abbé Henri Breuil pour son quatre-vingtième anniversaire-Sa vie son oeuvre, bibliographie de ses travaux*, 1957.

BREWSTER, David (1781-1868)

İskoç fizikçi. Optik alanındaki çalışmalarıyla, özellikle ışığın polarılması-na ilişkin Brewster yasasıyla tanınır.

11 Aralık 1781'de, Roxburghshire'daki Jedburgh kentinde doğdu. 1793'te daha on iki yaşındayken papaz olmak amacıyla girdiği Edinburgh Üniversitesi'nden 1800'de diplomasını almasına karşın, fen bilimlerine, özellikle optiğe duyduğu ilgi onu kiliseden ayırdı. 1799'da ışık üzerinde deneylere başlayarak, ölünceye değin çoğu optiği, özellikle de ışığın polarılmasını konu alan üç yüzü aşkın makale yayımladı. Pek çok bilimsel derginin sürekli yazar kadrosunda yer alan Brewster 1807'den başlayarak yirmi iki yıl boyunca *Edinburgh Encyclopaedia*'yı yayıma hazırlama görevini de üstlendi. 1815'te Londra'daki Royal Society'nin üyeliğine seçildi; ışığın polarılmasına ilişkin çalışmaları da bu kuruluşun Copley (1816), Rumford (1819) ve Royal (1831) madalyalarıyla ödüllendirildi. 1831'de British Association for the Advancement of Science'in kuruluşunda etkin bir rol oynadı, ertesi yıl da "sir" unvanı aldı. 1859'da Edinburgh Üniversitesi'nin yöneticiliğine, 1860'ta rektör yardımcılığına getirilen Brewster, 10 Şubat 1868'de Melrose'daki Allerby'de öldü.

Çalışmalarını kristallerin optik özellikleri, ışığın yansımaları, soğurulması ve polarılması üzerinde yoğunlaştıran Brewster'in bu alana en büyük katkısı, adıyla anılan polarılma yasasıdır. 1808'de Malus, bir yüzeyden yansıyan ışık dalgalarının kısmen ya da tümüyle polarıldığını gözlemlemişti. Araştırmalarını bu bulgu üzerinde derinleştiren Brewster, önce kırılan ışığın, ardından yansıyan ışığın polarılmasını inceledi ve yansıtıcı yüzeylerde ortamın kırma indisi ile polarılma açısı arasında matematiksel bir bağıntı olduğunu ortaya koyarak 1815'te polarılmanın temel yasalarını açıkladı. Brewster yasasına göre su ya da cam gibi saydam bir ortamın yansıtıcı yüzeyine düşürülen bir ışık demeti gelen ışınla kırılan ışın arasındaki açı 90° olduğu zaman maksimum polarılmaya uğrar. Işığın yüzeye geliş açısı, dik bir eksene göre θ_p ve ortamda kırılma açısı θ_r olarak tanımlanırsa, $\theta_p + \theta_r = 90^\circ$ eşitliğini sağlayan bu kritik θ_p açısına Brewster polarılma açısı denir. Brewster yasasına göre ayrıca, havadan başka bir ortama geçen bir ışık ışını için kırılma indisi, polarılma açısının tanjantına eşittir: $\tan \theta_p = n$. Bu eşitlikte n , havadan ortama giren ışık için, ortamın havaya göre kırma indisini verir. Örneğin ortamın indisi yaklaşık 1,5 olan camın polarılma açısı 57° 'dir.

Brewster'in tüm bulguları, ışığın enine yayılan elektromanyetik dalgalar olduğu yolundaki düşünceyi

görüşüyle kolaylıkla açıklanabildiği halde o, tüm yaşamı boyunca parçacık kuramına bağlı kaldı. Zamanında bilimsel tutuculuk olarak nitelenen bu tavır, yarım yüzyıl sonra ortaya çıkarılan bulgularla bir ölçüde aklanıyordu. Bugün ışığın bazen dalga, bazen parçacık özelliği gösteren ikili bir yapısı olduğu bilinmektedir.

- YAPITLAR (başlıca): *A Treatise on New Philosophical Instruments for various Purposes in the Arts and Sciences*, 1813, ("Sanat ve Bilimde Çeşitli Amaçlarla Kullanılabilecek Yeni Felsefi Araçlar Üzerine İncelemeler"); *On Some Properties of Light*, 1813, ("Işığın Bazı Özellikleri Üzerine"); *Treatise on the Kaleidoscope*, 1819, ("Kaleidoskop Üzerine İncelemeler"); *Treatise on Optics*, 1831, ("Optik Üzerine İncelemeler").

- BAKINIZ: BIOT, MALUS, EINSTEIN.

BRIAND, Aristide (1862-1932)

Fransız devlet adamı. 1906-1932 arasında 11 kez başbakan, 15 kez de dışişleri bakanı olmuştur.

28 Mart 1862'de Nantes'da doğdu, 7 Mart 1932'de Paris'te öldü. Ortaöğrenimini Nantes'da gördükten sonra, Paris'te Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Avukat olarak Saint-Nazaire barosuna yazıldı. Hukuk öğrenimi sırasında ve sonrasında *Le Peuple* ("Halk"), *Lanterne* ("Fener"), *Petite République* ("Küçük Cumhuriyet") gibi sol eğilimli dergilerde makaleleri yayımlandı ve 1904'te *L'Humanité*'nin ("İnsanlık") kurulmasında Jean Jaurès'le işbirliği yaptı.

1889, 1893 ve 1898 seçimlerinde Millet Meclisi'ne girmeye çalıştıysa da başarılı olamadı. Bu dönemde sosyalist çevrelerde tanınmaya başlayan Briand, Jean Jaurès ve René Viviani'nin ilımlı parlamenter kanadıyla işbirliği yaptı. 1894'te yapılan Nantes Kongresi'nde Jaurès'in önderliğindeki ılımlı sosyalistlerle sol kanatta yer alan Jules Guesde ve yandaşlarını genel grevi siyasal bir araç olarak kullanma konusunda birleştirmeyi başardı. 1901'de Fransız Sosyalist Partisi'nin genel sekreterliğine getirilen Briand, 1902'de Loire'dan milletvekili seçildi. Sosyalistlerin burjuva hükümetlerine katılmasını savunan Briand, 1905'te Birleşik Sosyalist Partisi'nin disiplinine karşı çıktı ve bağımsız sosyalistler arasında yer aldı.

Briand'ın hükümetteki ilk başarısı, 1905'te Fransa'da kilise ile devletin birbirinden ayrılması sonucunu veren yasanın çıkarılmasıydı. Bu başarısı üzerine 1906'da milli eğitim ve dinler bakanı olarak hükümete katıldı. Ancak burjuva hükümetinde görev alması Jaurès ve öteki sosyalistlerle arasındaki çatışmayı artırdı.

Briand'ın devlet adamı olarak III.Cumhuriyet döneminde yoğun bir siyasal yaşamı oldu. 1906-1932 döneminde 11 kez başbakan, 15 kez de dışişleri bakanı oldu. 1906-1909 arasında Georges Clemenceau'nun ilk hükümetinde milli eğitim bakanlığı yaptıktan sonra Temmuz 1909-Kasım 1910 döneminde

minde ilk kez başbakan oldu. Bu dönemde demiryolları işçilerinin grevinde baskıcı yöntemler kullanıldı. Mart 1913'te nispi temsil sistemi için hazırladığı tasarının senatoda reddedilmesi sonucu istifa etti.

I.Dünya Savaşı sonrasında, Briand'ın en önemli başarısı, Fransa, Almanya ve Belçika'nın Versailles Barışı ile çizilmiş olan Almanya'nın batı sınırlarını karşılıklı olarak garanti ettikleri ve kuvvete başvurarak bu sınırları değiştirmeyeceklerine söz verdikleri 1925 tarihli Locarno Antlaşmasını, Stresemann ve Chamberlain ile birlikte imzalamaktır. Briand'ın uluslararası barışın korunması yönündeki bir başka çabası da, 1928'de Belçika, Polonya ve Çekoslovakya'nın imzaladığı, daha sonra 60 ülkenin katıldığı, "uluslararası ilişkilerde savaşın ulusal siyasetin bir aracı olarak kabul edilmemesini" benimseyen Briand-Kellogg Paktı'nın hazırlanmasına katkıda bulunmasıdır. Eylül 1930'da Briand, Avrupa'da federal birlik sisteminin kurulması hakkındaki muhtırayı imzaladı. Briand'ın barış yönündeki çabaları, 1926'da Nobel Barış Ödülü'nü almasına neden oldu. 1931 Haziran'ında seçimleri kaybetti. Ocak 1932'de yürüttüğü dışişleri bakanlığından hastalığı nedeniyle istifa etti.

• KAYNAKLAR: V.Thomson, *Briand: Man of peace*, 1930.

• BAKINIZ: J. GUESDE, J. JAURÉS.

BRIDGES, Calvin Blackman (1889-1938)

ABD'li genetik bilgini. Genlerin "ayrılmama" olgusunu açıklayarak ve sirkesineğinin kromozom haritasını çıkararak, kalıtım mekanizmasının anlaşılmasına yardımcı olmuştur.

11 Ocak 1889'da New York Eyaleti'ndeki Schuylers Falls'da doğdu. 1912'de Columbia Üniversitesi'ni bitirerek 1915'e değin aynı üniversitenin zooloji bölümünde Thomas Hunt Morgan'ın asistanlığını yaptı. 1915-1928 arasında Carnegie Institution'da araştırma görevlisi olarak çalışan Bridges, o tarihte Morgan'ı izleyerek Pasadena'daki California Institute of Technology'ye geçti ve ölünceye değin Morgan'ın yanında kalıtım konusundaki araştırmalarını sürdürdü. 1936'da Amerikan Bilimler Akademisi üyeliğine seçildi. 27 Aralık 1938'de Los Angeles'de öldü.

Columbia Üniversitesi'nde Morgan'ın öğrencisiyken, *Drosophila melanogaster* (sirkesineği) üzerinde genetik araştırmalarına başlayan Bridges, 1913'te cinsiyetin belirlenmesinden sorumlu olan genlerin kalıtımında bazı kural dışı olguların farkına vardı. Genlerin ayrılmazlığı ya da "ayrılmama olgusu" diye adlandırıldığı bu kalıtım olayını Morgan ile birlikte inceleyerek sonunda, bazı kromozomlarda birbirine çok yakın olan iki genin birbirinden ayrılmaksızın ikinci dölle iletildiğini açıkladılar. *Drosophila*'da, birbirine bağlı cinsiyet genlerinin X kromozomlarından geldiğini kanıtlamaları da yeni kuşaklarda cinsiyeti belirleyen

kalıtım mekanizmasının anlaşılmasına ışık tuttu.

Daha sonra *Drosophila*'nın tükürük bezi kromozomları üzerinde çalışarak ölümünden birkaç ay önce ayrıntılı bir kromozom haritası çıkaran Bridges, göz renginden bacadaki eklem sayısına dek beş yüz kadar özelliğin kalıtımından sorumlu olan moleküllerin yerlerini gösterdi. Ancak, sirkesineği için geçerli olan bu haritaların bir örneğinin insan kromozomları için de hazırlanmasına yönelik çalışmalar henüz sonuçlanmamıştır.

• BAKINIZ: BATESON, BEADLE, T.H.MORGAN, W.SUTTON.

Percy W. Bridgman

BRIDGMAN, Percy Williams (1882-1961)

ABD'li fizikçi. Yüksek basınçların elde edilmesi, yüksek basıncın maddeler üzerindeki etkisi konularında önemli buluşlar yapmış, ayrıca bilim felsefesine katkıda bulunmuştur.

Percy Williams Bridgman 21 Nisan 1882'de Massachusetts Eyaleti'nin Cambridge kentinde doğdu. 1900'de girdiği Harvard Üniversitesi'nden, 1904'te lisans, 1908'de de fizik doktoru derecesini aldı. Doktora çalışmalarını yüksek basınçların duyarlı bir şekilde ölçülmesi için bir alet tasarımı konusunda yürüttü. Öğretim görevlisi olarak kaldığı Harvard'da 1919'da profesörlüğe yükseltildi. 1926'da Hollis, 1950'de Higgins adına kurulmuş olan kürsülere atandı. II.Dünya Savaşı sırasında önce Watertown'da çeliğin yüksek basınç altında akışkanlığı üzerinde çalıştı, daha sonra Manhattan projesine katılarak, uranyum ve plütonyumun sıkıştırılabilirlik katsayılarını ölçtü. 1954'te emekli olmakla birlikte Emeritus Profesör olarak üniversitedeki görevini sürdürdü. Üniversitedeki idari görevlerden daima kaçınmakla

birlikte Amerika Bilim ve Sanat Akademisi'nin faal bir üyesi olarak akademinin yayımladığı *Daedalus* dergisinin yazı kurulunda görev aldı. Çeşitli üniversitelerin fahri doktora unvanı verdikleri Bridgman, Amerikan Ulusal Bilim Akademisi, Amerikan Bilim ve Sanat Akademisi, İngiliz, Meksika, Hindistan bilim akademilerinin üyeliğine seçildi. Bilimsel çalışmalarından dolayı çeşitli madalyaların yanı sıra, 1946'da çok yüksek basınçlar yaratmak amacıyla geliştirdiği yöntemlerle yüksek basınç fiziğinde yapmış olduğu keşifler nedeniyle Nobel Fizik Ödülü'nü aldı. Bridgman yakalandığı kanserden kurtulamayacağı anlaşıncı, 20 Ağustos 1961'de New Hampshire Eyaleti'nin Randolph kentinde yaşamına son verdi.

Bridgman'ın yaklaşık elli yıllık bir süre içinde fiziğe en önemli katkısı yüksek basınçların yaratılmasına ve duyarlı bir biçimde ölçülmesine olanak sağlayan dayanıklı aletler geliştirmesi ve bu aletlerden yararlanarak yüksek basınç altında fiziksel olayları incelemesidir. Araştırmalarına başladığında, 1905'e

değin ölçülebilen en yüksek basınç Amagat'nın (1841-1915) gerçekleştirmiş olduğu 3.000 atmosferlik basıncı; bu dönemde yaygın bir kanı daha yüksek basınçların deneysel yöntemlerle elde edilemeyeceği merkezindeydi. Dolayısıyla Bridgman bir hayli denemeden sonra 425.000 atmosferlik basınca kadar ulaştığı zaman, yaptığı deneyler yüksek basınç fiziği açısından ilk kez karşılaşılan olguların keşfedilmesine yol açtı.

Bu denli yüksek basınçlara ulaşabilmek için her şeyden önce yeni malzemeler ve teknikler getirmek gerekiyordu. Bridgman başta tungsten-karbit alaşımları olmak üzere, basınca ve ısıya dayanıklı çeşitli malzemenin, özellikle de yeni çelik türlerinin kullanımında öncülük etti. Kendi adıyla anılan, özel bir tapa ve piston sistemi aracılığıyla kaçakları önleyen basınç odası, yüksek basınçları yaratmasını kolaylaştıran en önemli etkendi. Bu mekanizma, tungsten-karbit vekobalt alaşımından yapılan pistonlarla 50.000 kg/cm²'lik basınçlara olanak sağlıyordu. Basınç odası-

Boyut Analizi

Matematikte bir sayının kendi kendine anlamı vardır. Fizikte ise bir sayı ancak bir birimle birlikte anlam taşır. Örneğin matematikte 100 sayısına eşit olan büyüklük, yine 100 sayısına eşit olan bir diğer büyüklükle eşdeğerlidir. Halbuki fizikte 100 gram ile 100 cm birbirinden apayrı niceliklerdir, buna karşı 100 gram ile 0,1 kilogram birbirine eşittir. Bu yüzden, boyutların temel birimler cinsinden ifadesi, bu temel birimlerin sayısı ve büyüklüğü önemli birer konudur.

Mekanikte üç temel boyutun varlığı, bu üç boyutun uzunluk, kütle ve zaman olarak alınması genellikle kabul edilmiştir. Fizikte bir formülün geçerli olması için bu formülün tüm terimlerinin aynı boyutta olması gerekir. Bu kural bazı durumlarda fizik formülleri konusunda bilgi verebilir. Örneğin, bir sarkacın periyodu olan T 'yi, sarkacın uzunluğu L , kütlesi M ve yerçekimini ivmesi g cinsinden veren bir formülü

$$T = L \cdot M^a \cdot g^c$$

şeklinde yazabiliriz. T 'nin birimi zaman (Z), L 'nin birimi uzunluk (U), M 'nin birimi kütle (K) ve g 'nin birimi ise uzunluk/ (zamanın karesi) (U/Z^2) olduğuna göre, denklemin iki tarafının birimleri yerleştirilince;

$$Z = U \cdot K^a \cdot (U/Z^2)^c = U^{1+c} \cdot K^a \cdot Z^{-2c}$$

sonucu elde edilir. İki tarafın birimleri eşitlenince $a+c=0$, $b=0$, $-2c=1$, ve bu denklemlerin çözümü sonucunda $b=0$, $a=1/2$, $c=-1/2$ bulunur. Böylece sarkacın periyodunun kütleyle bağlı olmadığı ve $T = L^{1/2} K^{1/2} g^{-1/2}$ bir başka deyişle

$T = \sqrt{L/g}$ şeklinde bir formül ile verildiği boyut analizi ile bulunmuş olur. Bu problemin dinamik olarak çözümü $T = 2\pi \sqrt{L/g}$ formülünü verir. Boyutsuz bir çarpan olan 2π katsayısını boyut analizi ile elde etmek olanaklı değildir.

Elektriksel kuvvet keşfedilince bu kuvvetin kaynağı olan elektriksel yükün birimi bir tartışma konusu olmuştur. İki elektriksel yük arasındaki kuvveti veren Coulomb kanunu (F kuvvet, Q_1 ve Q_2 etkileşen iki elektriksel yük, r de bu yükler arasındaki uzaklık olmak üzere)

$$F = k \frac{Q_1 Q_2}{r^2}$$

şeklinde yazılabilir. Bir orantı katsayısı olan k 'yi iki ayrı şekilde tanımlamak olanaklıdır. Gauss* tarafından geliştirilen birim sisteminde k boyutsuz olarak kabul edilir ve değeri 1 olarak tanımlanır. Bu durumda elektriksel yükün birimi, diğer üç temel birim cinsinden $K^{1/2} U^{1/2} Z^{-1}$ olarak tanımlanmış olur. Uluslararası birim sisteminde ise Y , (elektriksel yük, daha doğrusu birim zamanda akan elektriksel yük) dördüncü bir temel boyut olarak alınır. Bu durumda k hem sayısal, hem de boyutsal bir değer alır ($k = 9 \times 10^9 \text{ KU}^2/Y^2$).

Bridgman'ın boyut analizine önemli katkısı, temel boyut sayısının istenildiği gibi seçilebileceği kuralını bulmasıdır. Örneğin, iki doğal sabit olan ışık hızının ve Planck sabitinin değerlerini boyutsuz ve bire eşit olarak alınca "doğal" birim sistemi adı verilen bir birim sistemi ortaya çıkar. Modern fizikte yaygın olarak kullanılan bu birim sisteminde kütle ile enerjinin birimi aynıdır. Örneğin, parçacık kütleleri bir enerji birimi olan MeV (milyon elektron volt) cinsinden verilir.

nın yarıçapı milimetre mertebesine kadar küçültülüp, kendisi de basınç altında bir sıvıya daldırıldığında daha yüksek basınçlar elde etmek olanaklıydı. Bridgman bu tür yüksek basınçları elde etme ve basınç altında duyarlı ölçümler yapma amacıyla geliştirdiği teknikleri, 1931'de bu alanda temel bir kaynak sayılan *The Physics of High Pressure* ("Yüksek Basınç Fiziği") adlı yapıtında yayımladı.

Bridgman çok sayıda maddenin yüksek basınç altındaki niteliklerini ve bu niteliklerin basınçla birlikte nasıl değiştiğini inceledi. Basınç altındaki maddelerin sıkıştırma ve gerilme katsayılarını ölçerek katı hal fiziğinin gelişmesinde önemli bir rol oynadı. Öte yandan topladığı verilerin yorumu da ancak katı hal fiziği sayesinde oldu. Yüksek basıncın neden olduğu hal değişimlerini ayrıntılı bir biçimde inceleyerek, birçok maddenin yeni halleri bulunduğunu, örneğin buzun yedi halinin olduğunu keşfetti. Bu bulgular madenlerin artırılması, dünyanın jeofizik yapısının anlaşılmasına yardımcı olduğu gibi, 1955'te yapay elmas üretilmesine de olanak sağladı.

Yüksek basıncın bir diğer önemli etkisi kristallerde elektrik direnci üzerinedir. Elektrik direncindeki değişiklik basınçtaki değişiklikten daha büyük (yaklaşık on katı kadar) olduğundan, yüksek basınç teknikleriyle elektrik iletkenliği ve enerji bantları konusunda duyarlı bilgi edinmek olanaklıdır. Aslında bu durumda elektrik iletkenliğini etkileyen iki ayrı etken söz konusudur; basınç arttıkça elektron yoğunluğu artacak, buna karşılık kristaldeki enerji seviyeleri arasındaki enerji farkı da değişecektir. Bu iki etken her kristalde elektrik iletkenliğini değişik bir biçimde etkiler. Bridgman kristallerin bu özelliklerini incelediği gibi, bazı metallerde dahili bir termoelektrik etkinin varlığını saptayarak, sıkışmış ve sıkışmamış metal arasında, bazı durumlarda farklı metaller arasında gözlenen termoelektrik voltaj mertebesinde gerilimler olduğunu buldu. İncelediği bir diğer etki de yüksek basınç altında gözlemlenen değişimlerin en büyüğüydü; sıvıların akışkanlığı basınçla artmakta, kimi sıvılar 10.000 kg/cm² basınçta normal atmosfer basıncına göre on milyon kez daha akışkan hale gelmekteydi.

Bridgman yüksek basınç fiziğini hemen hemen tek başına geliştirmesinin yanı sıra, bilim felsefesiyle de ilgilendi. Bu konuya ilgisi 1914'te verdiği elektromanyetik tecrü dersi ile başladı. Elektromanyetik teorideki kavramları anlamak için fiziğin mantıksal yapısını incelemeye başladı; fizikteki birimlerin önemine dikkati çekerek boyut analizine ilişkin görüşlerini 1922'de *Dimensional Analysis* ("Boyut Analizi") adlı yapıtında yayımladı. Daha sonra Einstein'ın birbirinden ayrı iki yerde yer alan iki olayın alışlagelmiş "eşzamanlılık" kavramıyla açıklanamayacağına ilişkin gözlemlerden etkilenen Bridgman, fizikteki kavramları açıklığa kavuşturmak ve olası hataları önleyebilmek için felsefi çalışmalar yaptı. Bu amaçla fizikteki kavramların, bu kavramları üretmek ya da gözlemek için gerekli işlemlerle tanımlanmasının önemini vurguladı. Kavramlarla "işlemsel tanımlar" arasında bir özdeşlik kuran bu görüşü daha sonra eskisi kadar ısrarla savunmamış ve bilim felsefesinde kendine özgü bir tavır sürdürmüştür. Gene de Bridgman'ın görüşleri E.Mach'ın ve Viyana Okulu'nunkine yakın

sayılır. Bridgman fiziği olduğu kadar sosyal bilimleri de etkileyen görüşlerini 1927'de *The Logic of Modern Physics* ("Modern Fiziğin Mantığı") ve 1936'da *The Nature of Physical Theory* ("Fizik Kuramının Doğası") adlı yapıtlarında yayımlamıştır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Dimensional Analysis*, 1922, ("Boyut Analizi"); *The Logic of Modern Physics*, 1927, ("Modern Fiziğin Mantığı"); *The Physics of High Pressure*, 1931, ("Yüksek Basınç Fiziği"); *The Nature of Physical Theory*, 1936, ("Fizik Kuramının Doğası"); *The Nature of Thermodynamics*, 1941, ("Termodinamiğin Doğası").

• **KAYNAKLAR**: *Collected Works of P.W.Bridgman*, 7 cilt, 1964; *Nobel Lectures in Physics 1942-1962*, 1964.

• **BAKINIZ**: B.RUSSELL, CAILLETET, CARNAP, MACH.

BRIDIE, James (1888-1951)

İskoç oyun yazarı. İyi kurulmuş oyunlarıyla iki Dünya Savaşı arası dönemin başarılı tiyatro yazarları arasında yer alır.

3 Ocak 1888'de İskoçya'nın Glasgow kentinde doğdu. Asıl adı Osborne Henry Mavor'dur. Glasgow Academy'yi bitirdikten sonra Glasgow Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girdi. Öğrenimi süresince tiyatro ve edebiyatla yoğun olarak ilgilendi, 1913'te mezun oldu. I.Dünya Savaşı çıkınca doktor olarak orduya katıldı. Irak, İran ve Rusya'da görev yaptı. Savaş bitince Glasgow'a döndü ve serbest doktor olarak çalışmaya başladı. Bir yandan da durmadan oyunlar yazıyordu. Tiyatro alanındaki ilk başarısını 1928'de Mary Anderson takma adıyla yazdığı *The Sunlight Sonata*'nın ("Günışığı Sonatı") Glasgow'da oynanışıyla kazandı. 1929'dan sonra da James Bridie takma adıyla birçok oyun yazdı. II.Dünya Savaşı'nda yeniden orduya katılan Bridie, savaştan sonra doktorluğu bırakıp kendisini tümüyle oyun yazarlığına verdi. 1950'de İskoçya'nın ilk resmi tiyatro okulu olan College of Drama'yı kurdu. 29 Ocak 1951'de Edinburgh'da öldü.

Oyunlarının çoğunun konularını *İncil*'den almış, kader, iyilik, kötülük gibi kavramları irdetmiştir. Şeytani, bir karakter olarak sık sık sahneye getirmiştir. Zeki, gürültücü, tartışmayı seven kahramanlar yaratmıştır. Yapıtları eğlendirici, ama seyircinin aklında sorular doğmasına yol açan türdendir. Çağdaş tiyatronun sözden kaçmaya başladığı iki Dünya Savaşı arası dönemde, bol konuşmalı, oyunculara ustalıklarını gösterme olanağı tanıyan oyunları İngiltere ve İskoçya'nın sevilen yazarlarından biri olmuştur.

• **YAPITLAR** (başlıca): *The Sunlight Sonata*, 1928, ("Günışığı Sonatı"); *Tobias and the Angel*, 1930, ("Tobias ve Melek"); *Jonah and the Whale*, 1932, ("Yunus ve Balina"); *A Sleeping Clergyman*, 1933, ("Uyuyan Papaz"); *Mr. Bol-fry*, 1943; *Dr. Angelus*, 1947; *Mr. Gillie*, 1950; *Daphne Laureola*, 1949.

◀
Bilim felsefesine
katkısı

Cases ("Tıbbi Vakalar Raporu") adlı yapıtının 1836'da yayımlanan ikinci cildinde açıkladı.

Bright'ın tıbbi en önemli katkısı, yeni geliştirilmekte olan tanı tekniklerini kullanarak, yüzlerce hasta üzerinde yaptığı incelemeler sonucu kronik nefrit hastalığını tanımlaması; genellikle ödemle kendini gösteren bu hastalığı kalp ve karaciğer bozukluklarından kaynaklanan ödemlerden ayırmasıdır. Daha sonra *Bright Hastalığı* ya da *glomerulonephritis* olarak tanınan hastalık, böbreklerde idrar üreten yumak-sı kılcal damar oluşumlarıyla (glomerül) sidik borucuklarının (nefron) ve aradokuların iltihaplanması nedeniyle oluşur. Böbrekte sidik üretimiyle birlikte atılacak maddeler için bir süzgeç işlevi gören bu oluşuklarda ortaya çıkan bozukluk, yüksek tansiyon, böbrek yetmezliği, sırt ağrıları ve ödemlerle kendini gösterir. Genellikle akut nefritin sonucu olarak ortaya çıkan kronik nefritte böbrek incelendiğinde büzüşüp küçüldüğü ve taneli bir doku gösterdiği görülür. Doku harabiyeti nedeniyle idrara albümin karışır. Bright kimyacılarla işbirliği sayesinde idrarda albümin arayarak albüminürinin kesin tanısı yolunu açmıştır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Reports of Medical Cases*, 1827-1831, ("Tıbbi Vakalar Raporu"); *Elements of the Practice of Medicine* (Addison ile), 1839, ("Tıp Uygulamasının Temel Öğeleri"); *Travels Through Lower Hungary*, 1818, ("Aşağı Macaristan'da Geziler").

• **KAYNAKLAR**: A.A.Osman, *Original Papers of Richard Bright on Renal Disease*, 1937; T.J.Pettigrew, *Medical Portrait Gallery*, 1838-1840.

• **BAKINIZ**: ADDISON.

BRIGHTMAN, Edgar Sheffield

(1884-1953)

ABD'li düşünür. Amerikan kişiselcilik akımının öncülerindendir.

Holbrook'ta doğdu, Boston Üniversitesi'nde felsefe öğrenimi gördü. Kendisini çok etkileyen hocası Borden Parker Bowne Amerika'da kişiselcilik akımı ortaya atan ilk filozoftur.

1912-1915 arasında Nebraska Wesleyan'da, 1915-1919 arasında da Wesleyan ve Boston üniversitelerinde dersler verdi. Bu son üniversitede Bowne'in yerini alarak 1925'te profesör oldu ve yaşamının sonuna dek bu görevde kaldı. 1936'da Amerikan Felsefe Kurumu'nun Doğu Bölümü başkanlığını yaptı.

Brightman, kişiselciliği, felsefe görüşleri bağlamında bir aracı olarak kavradı. Ona göre bu açıdan kişiselcilik hem James'in pragmatizminden hem de Royce'un saltık idealizminden üstündür. Pozitivizmi deneyicilikle kısıtlanmış olmakla suçlanmasına ve varoluşçuluktan kaçınmasına karşın, Brightman'ın düşüncesi, pozitivizmin dış deneyi (duyu) ile varoluşçuluğun derin boyutunun (değer) kişiselciliği birleştiren bir anlayışta bütünleştirilmesi olarak görülebilir.

Hegel'in diyalektiğinden oldukça etkilenen Brightman, tutarlılığı bir formel çelişkisizlik olarak değil, deneyi yorumlama ilkesi biçiminde değerlendirir. Ona göre bir önerme deneyi örgütleyip düzenleyebildiği ölçüde doğrudur. Brightman'ın böylece ulaştığı nokta bir çoğulcu idealizmdir. Gerçekliği, biri yaratılmamış ve gerisi yaratılmış, sonlu kişilerden oluşan bir toplum olarak görür. Gerçekliğin doğa değil, tarih olduğunu ileri sürer.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Introduction to Philosophy*, 1925, ("Felsefeye Giriş"); *A. Philosophy of Ideals*, 1928, ("Ülkülerin Felsefesi"); *Personality and Religion*, 1934, ("Kişilik ve Din"); *Philosophy of Religion*, 1940, ("Din Felsefesi"); *Nature and Values*, ("Doğa ve Değerler").

BRINTON, Daniel Garrison

(1837-1899)

ABD'li antropolog. Amerikan yerlilerini dil, din ve mitoloji açısından incelediği çalışmalarla tanınmıştır.

13 Mayıs 1837'de Thonrbury'de doğdu, 31 Temmuz 1899'da Philadelphia'da öldü. İngiliz Quaker kökenli bir aileden gelmekteydi. 1854-1858'de Yale College'da öğrenim gördü. Daha sonra Jefferson Tıp Okulu'na girdi ve 1861'de mezun oldu. Amerikan İç Savaşı'nda operatör olarak çalıştı. İç Savaş'tan sonra tıbbi olan ilgisi sürdü ve 1874'te bu alanda büyük önemi olan *Medical and Surgical Reporter*, ("Tıp ve Cerrahi Dergisi") adlı dergiyi kurdu ve editörlüğünü yaptı. Brinton tıbbın yanı sıra antropolojiyle de ilgilendi. Antropoloji konusunda uzun yıllar ders verdi. 1859'da yayımlanan ve ilk kitabı olan *Notes on the Floridian Peninsula*'dan ("Florida Yarımadası Üzerine Notlar") ölümüne değin 23 kitap, 200'ü aşkın makale yazdı.

Brinton, ABD'de antropoloji alanındaki ilk öğretim üyelerindendi. 1886'da ABD'de antropoloji bölümü bulunan ikinci üniversite olan Pennsylvania Üniversitesi'ne dilbilim ve arkeoloji profesörü olarak atandı. Brinton, Gallatin ve Morgan ile birlikte Amerikan yerlilerinin etnolojik incelemesini ilk kez yapan antropologlar arasında yer almaktadır. Amerika yerlilerinin dillerini inceleyerek ve sınıflandırarak dilbilim alanına önemli katkılarda bulunan Brinton, aynı zamanda Amerika yerlilerinin uygarlık olarak Asya kökenli olduğunu savunan kuramlara karşı çıktı. Morfolojik özellikleri inceleyerek, Amerika yerlilerinin dillerinin dünyadaki en büyük dil ailelerinden birini oluşturduğunu savundu.

Brinton'un antropoloji alanındaki en önemli katkısı din ve mitolojiye ilişkindir. 1882-1887 arasında *Library of Aboriginal American Literature* dizisi için topladığı ve çevirdiği özgün belgelerle Amerika yerlilerinin mitolojisi ve folkloru konusunda o güne dek bilinmeyen gerçekleri ortaya çıkardı. Bu seride yayımladığı çalışmalar arasında en önemlisi *The Maya Civilization* ("Maya Medeniyetleri") idi. Belge toplamının yanı sıra, Brinton 1891'de yayımlanan *The Myths of*

the New World: a Treatise on the Symbolism and Mythology of the Red Race in America ("Yeni Dünyanın Mitleri: Amerika'da Kırmızı İrk'in Mitolojisi ve Sembolizmi Üzerine İnceleme") ve 1897'de yayımlanan *Religions of Primitive People* ("İlkel İnsanların Dinleri") adlı incelemelerinde dinleri karşılaştırmalı bir biçimde ele almıştır. Bu çalışmalarındaki temel tez, insanlığın ruhsal bir birliği olduğu için, değişik dinlerin kökenlerinin kendiliğinden ortaya çıkan gelişmelerle açıklanabileceği idi.

Brinton'un bilimsel çalışmaları alan araştırmasından çok, belge toplanması ve yorumlanmasına dayanmaktaydı. ABD'de olduğu kadar diğer ülkelerde de kuşağının öncü antropologlarından biri olarak kabul edilmiştir.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Notes on the Floridian Peninsula*, 1859, ("Florida Yarımadası Üzerine Notlar"); *The Myths of the New World: a Treatise on the Symbolism and Mythology of the Red Race in America*, 1868, ("Yeni Dünyanın Mitleri: Amerika'da Kırmızı İrk'in Mitolojisi ve Sembolizmi Üzerine İnceleme"); *The American Race: a Linguistic Classification and Ethnographic Description of the Native Tribes of North and South America*, 1891, ("Amerikan Irkı: Kuzey ve Güney Amerika'daki Yerli Kabilelerin Linguistik Sınıflandırması ve Etnografik Tanımı"); *Religions of the Primitive People*, 1897, ("İlkel İnsanların Dinleri").

BRITTEN, Benjamin (1913-1976)

İngiliz besteci. Çağdaş İngiliz bestecilerinin en ünlüsüdür.

22 Kasım 1913'te, İngiltere'de, Suffolk'da doğdu. Müziğe olan yeteneği çok küçük yaşta anlaşıldı. Bir çocuk besteci ve piyanist olarak ilk ününü sağladı. On iki yaşında, Frank Bridge'in öğrencisi oldu. 1930 yılında, Londra'daki Kraliyet Müzik Koleji'nden bir burs kazandı. John Ireland ile kompozisyon, Harold Samuel ve Arthur Benjamin ile piyano çalıştı. 1934'te okulu bitirdi. Aynı yıl, yaylılar için *Fantasy Quartet*'i Floransa ISCM (International Society for Contemporary Music-Uluslararası Çağdaş Müzik Kurumu) müzik şenliğinde seslendirildi.

Bu tarihten sonra müzikle profesyonel olarak uğraşmaya başladı; tiyatro yapıtları, konulu ve belgesel filmler, BBC'nin radyo program metinleri için "rastlantısal" müzikler bestelemeye başladı. 1937'de, Salzburg Müzik Şenliği'nde yorumlanan, yaylı çalgılar için *Variations on a Theme of Frank Bridge* adlı yapıtı ile uluslararası ün kazandı. 1939-1942 arasında ABD'de yaşad ve ilk sahne yapıtı olan "Paul Bunyan" operetini, 1941'de Columbia Üniversitesi'nde sahneledi. 1942 yılında İngiltere'ye geri döndü; savaş karşı olduğu için askerlik görevi yapmadı. Montague Slater'in libretto'sunu yazdığı, ilk büyük oyumlu operası olan, *Peter Grimes*'i bestelemeye başladı. Opera 1945'te, 20.yy'da operaya duyulan ilginin gittikçe azaldığı bir dönemde sahnelendi. *Peter Grimes*'in repertuarlara sürekli girebilmesi ve izleyicilerin ilgisini çekmesi önemli bir başarı sayıldı. 1947 yılında, İngiltere Opera Birliği'ni kurdu. 1946'da

Glyndebourne'da sahnelenen *The Rape of Lucretia*, bestecinin ilk ufak oyumlu operasıdır: On iki kişilik bir orkestra ve bir o kadar da solist kullanılmıştır. Britten 1942'de İngiltere'ye döndüğünde, Suffolk'daki Aldeburgh'a yerleşmişti. 1948'de, daha sonra gelecekselleşecek olan Aldeburgh Şenliği'ni başlattı. Çocuklara ve amatörler için klasik müziği sevdirmek için, 1945'te ünlü yapıtı *Young Person's Guide to the Orchestra*'yı besteledi. Aynı çizgiyi izleyen, Eric Crozier'in libretto'sunu yazdığı ve yalnız çocukların oynadığı *Let's Make an Opera*'yı 1949'da besteledi. 1953 yılında, William Plomer'in libretto'sunu yazdığı, ünlü operası *Gloriana*, Covent Garden Opera Evi'nde, İngiltere Kraliçesinin önünde sahnelendi. Britten artık İngiltere'nin en ünlü bestecisiydi. Son operası, Thomas Mann'ın yapıtından yola çıkarak bestelediği, *Death in Venice*'dir (Venedik'te Ölüm). Bu opera, bestecinin ölümünden kısa bir süre sonra, 1973 Aldeburgh Şenliği'nde, üstün bir başarı ile sahnelendi. 1976 yılında, Aldeburgh'da öldü.

Çağdaş İngiliz klasik müziğinin en ünlü adı olan Britten, hemen her türde yapıt bestelemiştir. Asıl yeteneği, müzik ile sözcüklerin birleştirildiği alandır: Britten yirminci yüzyılın en iyi opera ve şarkı bestecilerinden biridir. Bu yetenek, 1937'de, A.Rimbaud'nun şiirleri üstüne, yüksek ses ve yaylılar orkestrası için bestelediği *Les Illuminations*'da, ya da birçok şairin şiirlerinden oluşan, *Spring Symphony*'de ortaya çıkar. Yine, şarkılarından, örneğin *Seven Sonnets of Michelangelo* ya da *The Holy Sonnets of John Donne*'da, ses ile müzik kusursuz biçimde birleştirilir. Bu yapıtlarda, temel müzik düşüncesi göz ardı edilmeden, eşlik olabildiğince özgür biçimde yapılır.

Çocuklara ve amatörler için klasik müziği sevdirmek düşüncesi, Britten'in bestecilik yaşamında önemli bir yer tutmuştur. Henry Purcell'in bir teması üstüne bestelenmiş, bir dizi çeşitleme ve füğden oluşmuş *Young Person's Guide to the Orchestra* ("Gençliğe Orkestra Klavuzu") adlı yapıtında, tema her çalgı tarafından sırayla çalınır ve böylece, çalgılar tanıtılmış olur. Yine aynı düşünceden kaynaklanan *Let's Make an Opera* ("Haydi Bir Opera Yapalım") adlı yapıtında, çocuk olan oyuncular bir opera yaparlar.

Bir müzisyen olarak, örnek aldığı kişi H. Purcell'dir. Britten'in yapıtlarında tonalite hiç terk edilmezse de, besteci bir dışavurum kaygısı içindedir. Yapıtlarında, armonik ve kontrpuan yapısı her zaman kusursuzdur. Çoğu çağdaş bestecilerde görülen, karmaşık ile basit yan yana kullanma, Britten'de iyice olgunlaşmıştır. Besteciliğinin yanı sıra, iyi bir piyanist ve orkestra şefidir.

- **YAPITLAR** (başlıca): Opera: *Paul Bunyan*, 1941, (operet); *Peter Grimes*, 1945; *The Rape of Lucretia*, 1946, ("Lucretia'nın Kaçırılması"); *Albert Herring*, 1947; *Let's Make an Opera*, 1949, ("Haydi Bir Opera Yapalım"); *Billy Budd*, 1951; *Gloriana*, 1953; *The Turn of the Screw*, 1954; *A Midsummer Night's Dream*, 1960, (Bir Yaz Gecesi Rüyası); *Death in Venice*, 1973, ("Venedik'te Ölüm"). Vokal müzik: *Les Illuminations*, 1939, ("Aydınlanmalar"); *Seven Sonnets of Michelangelo*, 1940, ("Michelangelo'nun Yedi Sonesi"); *A Ceremony of Carols*, 1942, ("İlahiler Töreni"); *The Holy Sonnets of John Donne*, 1945, ("John Donne'un Kutsal Soneleri"); *Spring Song*, 1949, ("Bahar Senfonisi"); *Cantata Academica*, 1960; *War Requiem*, 1962, ("Savaş Requiem'i");

Orkestra müziği: *Variations on a Theme of Franck Bridge*, 1937, ("Franck Bridge'in Bir Teması Üzerine Çeşitlemeler"); *Piyano Konçertosu*, 1954.

- **KAYNAKLAR:** H.Keller ve D.Mitchell (der.), *Benjamin Britten: A Commentary on His Works from a Group of Specialists*, 1952; P.Howard, *The Operas of Benjamin Britten: An Introduction*, 1969; E.W.White, *Benjamin Britten: His Life and Operas*, 1970.

- **BAKINIZ:** PURCELL.

BROAD, Charlie Dunbar (1887-1971)

İngiliz düşünür. Algı kuramında duyu verileri kavramını geliştirenler arasındadır.

Londra yakınlarındaki Harlesden'da doğdu. Orta öğrenimini Dulwich College'da bitirdikten sonra, Cambridge Üniversitesi'ndeki Trinity College'a girdi. Bir bilim adamı olarak başarıya ulaşamayacağı kanısıyla felsefe öğrenimi yaptı. 1910'dan sonra St.Andrews, Dundee ve Bristol üniversitelerinde ders verdi. Cambridge Üniversitesi'ne öğretim üyesi olarak döndükten kısa süre sonra, 1933'te profesör seçildi. Bu dönemlerde felsefeye ilgisi azalmaya başladığı ve kendini artık özgün bir katkıda bulunamayacağına inandığı için, profesörlük görevini istemeyerek kabul etti. Buna karşın, giderek artan bir yoğunlukla, yapıt vermeyi sürdürdü. Bu, emekli olduğu 1953'ten sonra da azalmadı. İngiliz devletinden ve İsveç üniversitelerinden nişan ve sanlar almıştır.

Cambridge'de okuduğu yıllarda hocaları olan metafizikçi J.M.E. Mc Taggart ve mantıkçı W.E. Johnson'dan, o sıralar yepyeni bir felsefe akımına öncülük eden genç öğretim üyeleri Russel ve Moore'dan etkilenmiştir. Russel ve Moore'un Broad üzerindeki etkileri, özellikle gerçekçi dünya görüşü ve bilgi kuramı alanında olmuştur. Ayrıca öğretim kariyerinin ilk yıllarında St.Andrews Üniversitesi'ndeyken yanlarında çalıştığı G.F.Stout ve A.E.Taylor da, Broad'ı etkileyenlerdendir. Broad yapıtları çok geniş bir alanı kapsayan 20.yy İngiliz filozofları arasında yer alır. Bilgi kuramı, bilim felsefesi ve varlıkbilim en çok üzerinde durduğu konulardır. Felsefe tarihi ve ahlak alanında da çalışmaları vardır. Ancak bu alanların hiçbirinde bir toplu dizgesel görüş geliştirmek yoluna gitmemiş, felsefe sorunlarını tek tek ve birbirlerinden ayrı olarak ele almıştır. Çoğu kez, ele aldığı sorunlara belirli bir doğrultuda kesin yanıtlar aramak yerine, ortaya atılan ve atılabilecek çözümlerin iyi ve kötü yönlerini ayrıntıyla incelemekle yetinmiştir. Ele aldığı konuları en açık bir biçimde sunma ve her türlü uslamamayı saydam olarak ortaya koymada üstün bir yeteneği vardı.

Bilgi kuramı alanında özellikle algı sorunu üzerinde durmuştur. Ona göre, algı nedensel bir olaylar zinciridir. Ancak bu nedenselliği Locke'unkinden daha yumuşak ve dolaylı bir biçimde anlar. Algıya neden olarak gördüğü dış dünyayı, genel olarak gerçekçilerin düşündüğünden daha temkinli olarak

tanımlar. Dış dünya onun için "fiziksel nesne ve olayların hipotetik dizgesi"dir.

Algı, dışdünyanın zihinde doğrudan yansınması, tasarımılanması değildir. Bu tasarımılama ancak dolaylı olarak gerçekleşebilir ve bir ara aşama, bir ara ortam gerektirir. İşte 20.yy başındaki İngiliz algı kuramında ortaya atılan duyu-verileri (sense- data) kavramı bu ara ortamı oluşturur. Russel ve Moore'un da bu konu üzerindeki çeşitli çözümleme ve de değerlendirmelerinden etkilenen Broad, duyu-verilerinin varlığına onlardan daha kesin bir gözle bakmış, bu kuramsal kavramı belirginleştirmeye çalışmıştır. Nesnelere değişik açılardan baktığımızda onları değişen biçimlerde görürüz. Örneğin bir madeni para ancak bir açıdan yuvarlaktır. Öbür bütün bakış açılarından değişik elips biçimlerinde görünür. Nesnenin kendisinin, yani paranın, bütün bu değişik kılık ve biçimlere girdiği, ya da sürekli biçim değiştirdiği söylenemez. Oysa, nesnenin kendisi olduğu gibi kalıyor ve yalnız bizim gördüğümüz biçim değişiyor-sa, algımızın içeriğinde bulunan, nesnenin dış yüzeyi olamaz. Perspektifle değişen, nesne değil, duyu verileridir. Broad'un "sensa" adını verdiği duyu verileri, nitelikçe, onlara neden olan fiziksel nesnelerden ayrılırlar. Bizim algıladığımız nesneler değil, nesnelerin neden olduğu duyu verileridir. Bunlar hem nesneden hem de zihinden bağımsız özellikler taşırlar. Bu nedenle duyu verilerini deneyin, algının, kendisinden de ayırt etmelidir. Bunlar algının nesnesidir.

Zihin felsefesi alanında Broad, beyin olaylarının zihinsel olaylar için zorunlu koşul oluşturdukları görüşünü ölüm sonrası yaşam düşüncesiyle uzlaştırmaya çalıştı. Ona göre zihin, bir merkezi sinir sistemi ve bir "ruhsal etkenin" (psychogenic factor) bir araya gelmesidir. Bu ruhsal etken gövdeden bağımsız bir varlık taşıdığı için, bağlı olduğu gövde öldükten sonra da bir anlamda işlevini sürdürebilmeli, yani gövdeden bağımsız zihinsel olaylar olanaklı olmalıdır. O, felsefenin, bu olanak üzerinde ve özellikle mantık, nedensellik gibi alanlarla ilişkisi üzerinde durması gerektiğini savunur.

Broad, geçerli bir metafizik dizgesinin tümdengimsel bir yapı taşıması gerekeceğini ve bu yapının temelinde yeralacak en genel ilkelerin zorunlu doğrular olacaklarını öne sürer. Bu zorunlu önermeler, ona göre analitik değil sentetiktirler. Bu açıdan Kant'ı anımsatan bir sonuca yaklaşır. Ona göre, kökeni deneysel olmayan kimi kavramlar bulunduğu da kabul edilmelidir. Bu deney öncesi (a priori) kavramların doğuştan mı yoksa sezgiyle edinildikleri konusunda kesin bir görüş geliştirmemiştir.

Olasılık, tümevarım ve ahlak konusunda da yazıları olan Broad'ın düşünceleri 20.yy'ın ilk yarısında Anglo-Sakson felsefesi için önemli tartışma konularından biri olmuş, özellikle duyu-verileri kavramı, derinine eleştirilmiştir.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Scientific Thought*, 1923, ("Bilimsel Düşünce"); *Five Types of Ethical Theory*, 1930, ("Beş Tip Ahlak Kuramı"); *The Mind and his Place in Nature*, 1930, ("Zihin ve Doğadaki Yeri"); *Examination of Mc Taggart's Philosophy*, 1930, ("Mc Taggart'ın Felsefesi"); *Philosophy and the History of Philosophy*, 1963, ("Ahlak ve Felsefe Tarihi").

- **KAYNAKLAR:** M. Lean, *Sense Perception and Matter*, 1953; P.A. Schilpp (der.), *The Philosophy of C.D. Broad* 1959.
- **BAKINIZ:** Mc TAGGART, MOORE, RUSSELL.

BROCA, Pierre Paul (1824-1880)

Fransız nöroloji uzmanı. Beyin kabuğunun sol frontral lobunda konuşmaya ilişkin bir alanın varlığını göstererek beyinde işlevsel lokalizasyon anlayışının doğmasına yol açmıştır.

28 Haziran 1824'te Fransa'nın güneybatısındaki Gironde'a bağlı Sainte-Foy-la-Grande kasabasında doğdu. Babası başarılı bir ordu cerrahıydı, annesinin ise olağanüstü güçlü bir belleği vardı. 17 yaşında, tıp öğrenimi yapmak üzere Paris Üniversitesi'ne giren Broca, diplomasını aldıktan sonraki on yıl içinde daha çok patoloji alanında çalıştı. Ardından, özellikle Geoffroy Saint-Hilaire ve Quatrefages De Bréau'nun yönlendirmesiyle, ilgisini antropolojiye ve etnografyaya kaydirdi. Kısa bir süre sonra "kranyometri" ve "antropometri" alanındaki çalışmalarıyla dikkatleri çekmeye başladı. O yıllarda antropoloji, çok ilgi uyandıran bir dal olarak bağımsız bir kişiliğe kavuşma çabası içindeydi. Quatrefages ilk kez "antropoloji" sözcüğünü ders programına koyarken, konu ile ilgili bir açıklama yapmak gereğini duymuş, dersin adına "...ve insanın doğal tarihi" tanımını eklemişti. Broca ise, antropolojiyi "insan türünün, bütün içinde, ayrıntılarda ve doğanın geri kalan kısmıyla ilişkilerinde incelenmesi" olarak tanımlıyordu. Anatomi ve patoloji konularındaki bilgi birikimi Broca'nın antropolojinin biyolojik yönüne ağırlık vermesine yol açtı. "Kranyometre" denilen ve kafatasının çeşitli çaplarını ölçmeye yarayan kalınlık pergeli, ilk kez Broca tarafından tasarlanmış ve Alman antropoloji uzmanı Rudolph Martin tarafından gerçekleştirilmişti. Broca, 1859'da, Paris Antropoloji Derneği'ni ("Société d'Anthropologie de Paris") kurdu ve ölümüne değin derneğin sekreterliğini yaptı. 1872'de *Revue d'Anthropologie* dergisi ile "École d'Anthropologie"yi kurdu ve okulun başkanlığına atandı. 1880'de Fransız Cumhuriyet Senatosu'na "bilimi temsil etmek üzere", yaşam boyu üye seçildi. Ancak bu görevi yalnızca 6 ay sürdürebildi. 8 Temmuz 1880'de, henüz 56 yaşındayken öldü.

Kafatası ölçümlerine dayanarak bazı beyin işlevleri ve kişilik özellikleri ile ilişkin çıkarımlarda bulunma konusu, daha Gall zamanında gündeme gelen yaklaşımlardı. Bu yaklaşımlar, bir yandan "frenoloji" diye bilinen ve kafatasının girinti-çukurlarından, kişinin zihinsel yetenekleri ve zekâsı konusunda fikir edinme biçiminde özetlenebilecek, oldukça fantaziye kaçan alanlara kayarken, öte yandan da, beyin kabuğunun işlevsel analizine dayanan "lokalizasyon" (yerleşme) anlayışının gelişmesine katkıda bulundu.

Gratiolet'in de etkisiyle, beynin işlevsel analizine ve lokalizasyon araştırmalarına yöneldi. 1861'de, tek bir olgunun gözlemleri ve nörolojik bulgularına dayanarak, beynin belli bölgelerinin lezyonlarında, belli eksiklik belirtilerinin ortaya çıktığını ileri sürdü. Antropoloji Derneği'nde tartıştığı hastanın sol frontal lobunda lezyon vardı ve hasta konuşamıyordu (afemi-afazi). Bu ve bunu izleyen çeşitli gözlemlerden sonra Broca, sol frontal lobun 3.kıvrımının arka bölümünün, konuşmanın "artikülasyonu" için "vazgeçilmez" bir alan olduğunu gösterdi ve bu bölgeye "konuşma kıvrımı" adını verdi. Daha sonra Ferrier aynı alan için "Broca kıvrımı" deyimini önerdi. Aslında Gall ve Bouillaud, Broca'dan çok daha önce, frontal lob lezyonlarında konuşmanın bozulacağını ileri sürmüş, hatta Bouillaud, bunun tersini kanıtlayanlara "500 Frank ödeyeceğini" söylemişti. Fakat, sol frontal lobun 3.kıvrımının arka bölümünün "konuşma merkezi" olduğu tezini, bilimsel toplanlar ve yayınlarla kanıtlayan Broca oldu. Bu tez başlangıçta genel bir kabul görmedi. Trousseau ve J.H.Jackson açıkça Broca'ya karşı çıktılarsa da 1874'te Alman nöropsikiyatristi Wernicke'nin temporal lob lezyonlarında konuşmanın "duysal" unsurunun bozulduğunu ortaya atmasıyla Broca'nın tezleri daha da güçlendirdi.

Broca'nın tezlerini, bugünün nöroloji düzeyi içindeki geçerliliğinden çok, taşıdığı tarihsel anlam açısından değerlendirmek gerekir. Daha 1900'lerin başında, Pierre Marie, Broca'nın ünlü olgusuna yolaçan ve "Musée Dupuytren"de saklanan beyni yeniden incelemiş ve Broca'nın tanımladığı frontal lezyonun dışında, parieto-temporal bölgede de lezyon olduğunu göstermişti. Broca ve Wernicke'nin beyin kabuğundaki konuşma merkezleri konusundaki katı ve sınırlayıcı "lokalizasyoncu" görüşleri, bir süre sonra yeniden değerlendirilmiş ve gözden geçirilmiştir. Bugün beyin kabuğu lezyonlarında ortaya çıkan "afazi" diye adlandırılan konuşma bozukluklarının, Broca'nın düşündüğünden çok daha karmaşık mekanizmalara bağlı olduğu biliniyor, ancak bu beynin belli bölgelerinin belli işlevleri olduğunu kabul eden "Lokalizasyon" anlayışının Broca ile başladığı ve afazi konusundaki çağdaş yaklaşımın tarihsel temelini onun tarafından atıldığı gerçeğini değiştirmez.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Mémoires sur les caracteres physiques de l'homme préhistorique*, 1869, ("Tarihöncesi İnsanın Fiziksel Özellikleri Üstüne İncelemeler"); *Mémoires d'anthropologie*, 1871-1875, ("Antropoloji İncelemeleri"); *Instructions craniologiques et craniométriques*, 1875, ("Kraniyoloji ve Kraniyometri Dersleri").
- **KAYNAKLAR:** W.Haymaker (der.), *The Founders of Neurology*, 1953; H.Wilkins ve I.A.Brody, *Neurological Classics*, 1973.
- **BAKINIZ:** FERRIER, F.J.GALL, GEOFFROY GESC-HWIND, SAINT-HILAIRE, J.H.JACKSON, WERNICKE.

BROCH, Hermann

(1886-1951)

Avusturyalı romancı ve düşünür. Çağının değerler sistemindeki çözülüşü felsefi bir yaklaşımla işledi.

1 Kasım 1886'da, Viyana'da doğdu. Kırk iki yaşına kadar babasının tekstil firmasını yönetti. 1928 yılında sadece düşünsel çalışmalara yönelmeye karar verdi. 1931 yılına kadar matematik, felsefe ve psikoloji öğrenimi gördü. Bu arada roman yazmaya ve Alpler'de dağlık bir yörede oturmaya başladı. 1938'de Avusturya'nın Almanya tarafından işgalinde tutuklandı ve hapse her an ölümü bekleyerek yaşadı. Ancak Avusturya dışındaki dostlarının yardımıyla Nazi rejiminin elinden kurtararak Birleşik Amerika'ya gitti. Amerika'da edebiyattan bilime yöneldi. Araştırmaları Rockefeller Vakfı ve Amerikan Sanat ve Edebiyat Akademisi tarafından desteklendi. İnsan hakları ve kitle psikolojisi üzerinde araştırmalarda bulundu. 1950'de Yale Üniversitesi'nde profesör oldu. 30 Mayıs 1951'de öldü.

Romanda James Joyce, Thomas Mann ve Franz Kafka'dan etkilendi. 1931'de yazdığı *Die Schlafwandler* ("Uyurgezerler") romanında toplumdaki değerlerin çözülüşünü yansıtmaya çalıştı. İkinci romanı *Die unbekannte Grösse*'de (1933) ("Bilinmeyen Büyük") "akla uygun"luk ile "akıl dışı"lık arasındaki çatışmayı ele aldı. Alpler'de yaşadığı dönemin ürünü olan *Der Bergroman* ("Dağ Romanı") adlı kitabında Alpler'de bir köyde kitle çılgınlığının nasıl patlak verdiğini anlatarak doğa düzeninin bireye yeterli güvenliği sağlayamadığını göstermeye çalıştı. 1954'te Amerika'da yayımlanan *Der Tod des Vergil* ("Vergilius'un Ölümü") adlı romanında Vergilius'un son on sekiz saatini konu alarak, ölen bir insanın düşlerini, anılarını yansıttı. Son romanı *Die Schuldlosen*'da ("Suçsuzlar") iki dünya savaşı arasındaki kuşağın asıl suçunun sorumsuzluk ve kayıtsızlık olduğunu ileri sürdü.

Toplumda gözlemediği çöküşe, değerler sistemindeki parçalanmaya karşı çıkarak mutlak olanı, ahlaki olanı aradı. Bu arayışta matematiğin ve bilgi kuramının akılcı yöntemlerinden olduğu kadar insan ruhunun derinliklerine inen mistisizmden yararlanılabileceğini ileri sürdü. Mutlağın aranışında edebiyata yardımcı rol vermekle birlikte üslup kaygısı duymadığı söylenemez.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Die Schlafwandler*, 1931, ("Uyurgezerler"); *Die unbekannte Grösse*, 1933, ("Bilinmeyen Büyük"); *Der Bergroman*, 1935, ("Dağ Romanı"); *Der Tod des Vergil*, 1945, ("Vergilius'un Ölümü"); *Die Schuldlosen*, 1950, ("Suçsuzlar").

BRODMANN, Korbinian

(1868-1918)

Alman nöroloji bilgini. İnsanda beyin kabuğunun hücre yapısına göre düzenlediği "Brodmann haritası" ile tanınır.

1868'de Hohenzollern Prensiği'nin Liggersdorf kentinde doğdu. Münih, Würzburg, Berlin ve Freiburg üniversitelerinde okuyarak 1895'te tıp diplomasını aldı. Ancak, bu sırada geçirdiği difteri hastalığı Brodmann'da bazı nörolojik bozukluklar bıraktı; bunun üzerine, hem tedavi olmak, hem de çalışmak amacıyla Kuzev Bavyera'da Oscar Vogt'un yönettiği bir sinir hastalıkları merkezinde asistanlık görevi aldı. Vogt'un yönlendirmesiyle nöroloji ve psikiyatri alanında çalışmaya başladı. 1898'de Leipzig'de doktorasını verdi. İki yıl kadar sonra, Alman psikiyatri bilgini Alois Alzheimer (1864-1917) ile karşılaşması Brodmann'ın meslek yaşamının yönünü değiştirdi, onu ömür boyu sürdüreceği nöro-anatomi çalışmalarına yöneltti. 1901'de Vogt ile birlikte Berlin Nörobiyoloji Enstitüsü'ne geçti ve 1910'a kadar burada kaldı. Brodmann, nöroloji alanındaki katkılarının hemen tamamını, burada geçirdiği 9 yıl içinde gerçekleştirdi. Geniş çevrelerde yankılanan çalışmalarına karşın Berlin Üniversitesi, Brodmann'ın doçent olarak atanmasını reddedince, 1913'te Tübingen'e, oradan da Kraepelin, Nissl ve Spielmeier'in kurduğu Psikiyatri Araştırma Enstitüsü'nde Topografik Histoloji bölümü başkanı olarak görev yapmak üzere Münih'e geçti. I.Dünya Savaşı'nın başlamasından beri ilk kez, oldukça yeterli ekonomik koşullar ve araştırma olanaklarına kavuşan Brodmann, daha yeni ürünler vermeye vakit bulamadan, ani bir enfeksiyon tablosu ile kısa bir süre sonra öldü.

Brodmann, memelilerin beyin kabuğunun hücre yapısı ve dizilişiyle ilgili çalışmalarıyla, bu konudaki kavram kargaşasını netliğe kavuşturdu. Bugün de geçerliliğini koruyan adlandırma ve sınıflamalar yaptı. 1908'de ünlü, insan beyin kabuğu haritasını, 1909'da, çalışmalarının bir bölümünü topladığı *Vergleichende Lokalisationslehre der Grosshirnrinde* ("Beyin Kabuğunun Karşılaştırmalı Lokalizasyon Öğretisi") adlı kitabını yayımladı. Üzerinden bunca yıl geçmesine karşın bu kitap bugün bile çok geniş kapsamlı bir başvuru kaynağı olma niteliğini sürdürmekte, Brodmann'ın beyin kabuğundaki çeşitli bölgeleri adlandırmak için koyduğu numaralar hâlâ kullanılmaktadır.

- **YAPITLAR** (başlıca): *Vergleichende Lokalisationslehre des Grosshirnrinde*, 1909, ("Beyin Kabuğunun Karşılaştırmalı Lokalizasyon Öğretisi").

- **KAYNAKLAR**: W. Haymaker, *The Founders of Neurology*, 1953.

- **BAKINIZ**: KRAEPELIN.

BROEK, J.H.van den (1898-1978)

Hollandalı kent plancısı ve mimar. Birlikte çalıştığı Bakema ile çağdaş Avrupa kent planlamacılığının öncülerinden sayılırlar.

Johannes Hendrik van den Broek, Rotterdam'da doğdu. Delft Teknik Okulu'nu 1924'te bitirdi. 1927'de Rotterdam'da kendi işyerini açtı. 1948'de de J.B.Bakema (1914) ile ortaklık kurdu. Kent ve bölge plancılığı alanında Bakema ile çalışırken Delft Teknik Okulu'nda öğretim üyeliği yaptı.

Birbirlerinden ayrı düşünülmeyen Broek ve Bakema'ya göre mimarlık ve toplumsal bakış arasında yakın ilişki vardır. Bu ilke uyarınca gerçekleştirdikleri ve 1953'te tamamlanan Rotterdam'daki *Lijnbaan Alışveriş Merkezi*, çağdaş kent planlamacılığında önemli bir aşamadır. Bir kent merkezi yenilemesi olan bu çalışma, kent içindeki trafikten arınmış yaya bölgeleri oluşturma düşüncesinin ilk uygulamasıdır. Mağaza ve dükkânlar rahat görülmeleri için alçak tutulmuştur. Broek ile Bakema'nın yine birlikte tasarladıkları Marl'daki eski kent çekirdeği, çağdaş bir yorumla yeniden ele alınmış gibidir. Endüstri işlevi sürekli artan bir kente, yaşayanların her gereksinimini karşılayacak bir merkez tasarlanmıştır. Broek ve Bakema bu çalışmalarının yanı sıra birçok toplu konut ve okul yapısı da gerçekleştirmişlerdir.

Broek ve Bakema'ya göre mimarlık insan etkinliğinin üç boyutlu olarak dışavurumudur. Tasarladıkları yapılar kesin çizgiler içerir. Bunlarda belli bir hareketlilik sağlamak amacı ile geniş camlı alanlar ve geniş kapalı yüzeyler arasında dengeli bir karşılık kurmayı denemiştirler.

- **YAPITLAR (başlıca):** (hepsi Bakema ile) Çeşitli okul yapıları, 1948-1957, Brielle; *Lijnbaan Alışveriş Merkezi*, 1953, Rotterdam; *Montessori Lisesi*, 1958, Rotterdam; *Galeries Modernes*, 1956, Nordostpolder; *Nagele Kilisesi*, 1959; *Marl Kent Merkezi*, 1960-1967.

BROGLIE, Louis de (1892)

Fransız kuramsal fizikçi. Atom parçacıklarının dalga özelliği taşıdığını kanıtlamış ve dalga mekaniğinin öncülerinden biri olmuştur.

Louis-Victor-Pierre-Raymond de Broglie, 15 Ağustos 1892'de Dieppe'de doğdu. Pek çok kumandan, siyaset adamı ve diplomat yetiştirmiş, iki üyesi Fransa başbakanı olmuş, kökü 17.yy'a değin uzanan soylu bir ailenin çocuğu ve Broglie düklerinin 7'sidir. Paris Üniversitesi'nde sosyal bilimler ve tarih okurken, aile geleniğini sürdürerek diplomat olmayı amaçlıyordu; ancak, Collège de France'ta deneysel fizik profesörü olan ağabeyi Maurice de Broglie'in

Louis de Broglie

etkisiyle giderek fiziğe ilgi duymaya başladığından, tarih öğrenimini bitirince 1913'te aynı üniversiteden bu kez fen bilimleri dalında lisans derecesini aldı. I.Dünya Savaşı yıllarında, bir teknisyen ekibiyle birlikte Eiffel Kulesi'nde bir radyo yayın istasyonu kurmakla görevlendirildi. Savaşın sona Paris Üniversitesi'ne dönerek bir yandan doktora çalışmalarına başladı, bir yandan ağabeyisinin X ışını tayfı üzerindeki deneysel çalışmalarına katıldı. Oysa sonradan deneysel fizikle hiç ilgilenmemiş, kuramsal fiziğin en büyük temsilcilerinden biri olmuştur.

1924'te hazırladığı *Recherches sur la théorie des quanta* adlı doktora tezi, elektronun ve öbür atom parçacıklarının dalga özelliği gösterdiğini açıklayan, fizikte devrim yaratacak kadar önemli bir çalışmaydı.

Doktora derecesini aldıktan sonra Paris Üniversitesi Fen Fakültesi'nde öğretim görevlisi olan de Broglie, 1932'de, matematiksel ve kuramsal fizik araştırmalarını geliştirmek amacıyla o tarihten üç yıl önce Paris Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulan Henri Poincaré Enstitüsü'nde kuramsal fizik profesörlüğüne atandı. 1962'ye değin sürdürdüğü öğretim görevinin yanı sıra, 1930-1950 yılları arasında tüm ilgisini kuantum mekaniği üzerinde yoğunlaştırdı; 1951'den sonra da özellikle, kuantum kuramına olasılık yorumu getiren Kopenhag Okulu'nun görüşüne karşı bir seçenek arayarak Paris Okulu'nun sözcülüğünü yaptı.

De Broglie, 1933'te Fransız Bilimler Akademisi üyeliğine, 1942'de bu kuruluşun daimi sekreterliğine, 1943'te Fransız Akademisi'ne, 1946'da Atom Enerjisi Komisyonu'nun Bilim Konitesi üyeliğine, 1948'de ABD Ulusal Bilimler Akademisi'nde ve 1953'te Londra'daki Royal Society'de yabancı üyeliğe seçildi. Fransız Bilimler Akademisi'ndeki daimi sekreterlik görevinden 1975'te ayrılmasına karşın, 1982'de Atom Enerjisi Komisyonu'ndaki üyeliğini sürdürüyordu.

Çalışmaları 1929'da Nobel Fizik Ödülü'yle ve aynı yıl Fransız Bilimler Akademisi'nin Poincaré madalyasıyla ödüllendirilen de Broglie'ye, Légion d'honneur Grand Croix nişanı, çağdaş fiziğin felsefi sonuçlarını halka tanıtan başarılı çalışmaları nedeniyle 1952'de UNESCO'nun ilk Kalinga Ödülü ve uluslararası bilimsel işbirliğine katkıları nedeniyle 1956'da Centre National des Recherches Scientifiques madal-

Ağabeyisi Louis-César-Victor-Maurice de Broglie (1875-1960) önceleri gazların iyonlaşma kuramı üzerinde çalışmış, sonradan temel ilgi alanı olan X ışınlarının tayfına eğilmiştir. X ışınlarının soğurma tayfı, fotoelektrik ve Compton olayı, madde ve ısıma etkileşmesi gibi önemli araştırmaların çoğunda karde-

şiyle işbirliği yapmış, evinde kurduğu özel laboratuvarı nükleer fizik çalışmalarının önemli merkezlerinden biri olmuştur.

De Broglie'nin, elektronun dalga özelliği taşıdığını açıklayan doktora tezi, fiziğin yönünü değiştirecek nitelikte bir varsayım olmasına karşın önceleri

Madde Dalgaları

Işığın dalga mı, yoksa parçacık yapısında mı olduğu, fizikçileri yüzyıllardan beri uğraştıran bir konudur. 17.yy'da Newton*, yansıma ve kırılma olaylarını açıklayabilmek için ışığın bir parçacık demeti olduğunu kabul etmiş, Huygens* ise aynı olayı ışığın bir dalga olduğunu varsayarak anlatma yolunu seçmişti. Newton ısrarla parçacık kuramını savunurken, ışığın düz bir çizgi boyunca ilerlediğini, örneğin bir gölgenin keskin kenar çizgileriyle sınırlandığı ve böyle bir olayı dalga kuramıyla açıklamanın pek kolay olmadığını öne sürüyordu.

Ancak, o yüzyılın sonlarına doğru, kimi olaylarda ışığın düz bir çizgi boyunca yayılmadığı gözlemlendi. Işığın dalgaboyunun kısa (yaklaşık 3,6 ile $7,5 \times 10^{-5}$ cm) olması, gözlem araçları geliştirilinceye değin bu olayın görülmesini geciktirmişti. Oysa Young* ve Fresnel*, ancak dalgalar için söz konusu olan girişim ve kırınım olayını ışıktaki gözlemlerle, ışığın her zaman düz bir çizgi izlemediği deneysel yoldan açıklanmış oluyordu. Ardından Maxwell*, 1865'te ışığın bir elektromanyetik dalga olduğunu kuramsal yoldan kanıtladı, 1880'de de Hertz* elektromanyetik dalgaları laboratuvarında üretmeyi başardı.

20.yy'a ulaşıldığında, ışığın elektromanyetik dalga olduğundan artık hemen hiç kimsenin kuşkusu kalmamıştı. Ne var ki, o yıllarda gözlemlenen fotoelektrik olayı dalga kuramını temelden sarstı. Einstein* bu olayı açıklayabilmek için 1905'te, ışığın, $E = hf$ (h =Planck sabiti= $6,6 \times 10^{-34}$ Joule/sn; f =frekans) enerjisi taşıyan bir parçacık (foton) demeti olduğunu varsaymak zorunda kaldı. Sonradan, maddeye çarparak saçılan X ışınlarının dalgaboyunun değiştiğini gözlemleyen Compton* da, kendi adıyla bilinen bu olayı açıklarken Einstein'ın foton varsayımından yararlandı.

Böylece, ışığın kimi olaylarda dalga, kimi olaylarda parçacık gibi davrandığı benimsenmişken, 1925'te de Broglie yeni bir varsayım ortaya attı: kimi zaman dalga, kimi zaman parçacık gibi davranmak yalnız ışığın değil, genelde maddenin özelliğidir.

De Broglie'yi bu varsayıma götüren temel neden görelilik kuramıydı. Einstein'ın, fotonun enerjisini veren $E = hf$ formülü $ET = h$ biçiminde yazılabilir ($T = 1/f$ =periyot). Görelilik kuramında, enerji (E) ve moment (p) bir dörtilü

vektör, periyot (T) ile dalgaboyu (λ) da gene bir dörtilü vektör oluşturduğundan, $E = hf$ ($ET = h$) formülüne karşılık $p\lambda = h$ ya da $\lambda = \frac{h}{p}$ formülüyle, tüm maddeler için bir "de Broglie dalgaboyu" tanımlanabilir.

Gerçekte de Broglie dalgaboyu, klasik fizik kuramlarında ışık için verilen $E = cp$ ve $c = f\lambda$ formüllerinin $E = hf$ formülüne yerleştirilmesiyle elde edilebilir ($E = hf = pf\lambda$). De Broglie'nin, katkısı, bu formülü tüm madde için genelleştirmesidir.

Bu dalgaboyu, klasik mekaniğe uygun hareket eden cisimlerde gözlemlenemeyecek kadar kısadır. Örneğin, saatte 6 km hızla yol alan 50 kg'lık bir insanın de Broglie dalgaboyu yaklaşık 8×10^{-36} m'dir. Oysa bir hidrojen atomundaki elektron için bu değer 3×10^{-10} m'yi ya da 3 Å'ü bulur. Bu nedenle, elektronların hemen hemen X ışınlarıyla aynı dalgaboyunda olması ve X ışını kırınımının gözlemlendiği koşullarda elektron kırınımının da gözlemlenebilmesi gerekir. Nitekim 1928'de Davisson* ve Germer, düşük enerjili elektronların bir nikel kristalindeki kırınımını gözlemlemeyi başardılar. 1931'de de Estermann, Otto Frisch* ve Otto Stern'in* helyum çekirdeğinin bir lityum flüorür kristalinde kırınımına uğradığını gözlemlemeleri, dalga özelliği taşıyan tek parçacığın elektron olmadığını ortaya koyuyordu.

De Broglie'nin dalga varsayımı ve bu varsayım-dan yola çıkan Schrödinger'in* madde dalgalarının hareketini tanımlayan dalga denklemiyle, De Broglie-Schrödinger kuvarntum mekaniğinin (dalga mekaniğinin) temelleri atılmıştı.

De Broglie'nin varsayımı, kimi zaman dalga, kimi zaman parçacık gibi davranan maddenin ne zaman hangi özelliğiyle ortaya çıkacağını bilinmemesi nedeniyle, fiziğe doğal bir belirsizlik kavramı getirmişti. Kopenhag Okulu temsilcilerinden Heisenberg'in* geliştirdiği bu belirsizlik ilkesini, başta Einstein, de Broglie, Schrödinger ve Planck* gibi kuvarntum mekaniğinin öncüleri ağır bir biçimde eleştirdiler. Bu yorumun belirlenimcilik (determinizm) ve neden-sonuç ilkeleriyle çeliştiğini vurgulayarak, hareket denklemlerini değiştirmeksizin böyle bir belirsizliği ortadan kaldıracak yeni yorumlar aradılar. Kopenhag Okulu ile de Broglie'nin önderliğindeki Paris Okulu arasında doğan ve çağın felsefe akımlarına yansıyan bu tartışma yıllarca sürmüştür.

pek büyük yankı uyandırmamıştı. Sonradan Schrödinger'in, elektron gibi maddesel parçacıkların hareketini bir dalga denklemiyle vererek matematiksel bir temele oturtacağı bu varsayım ancak üç yıl sonra değerlendirilip yeniden gündeme getirildi. 1927'de Davisson ve Germer, de Broglie'nin savını sınamayı hiç düşünmezken, bir rastlantı sonucu kristallere çarpan elektronların kırınımı uğradığını gözlemlediler. Tıpkı Max von Laue'nin kristallerde X ışınlarının kırınımını gözlemlemesinden sonra bu ışınların dalga niteliğinde olduğunun anlaşılması gibi, bu deneysel bulgu da de Broglie'nin varsayımına sağlam bir kanıt olmuştu. Dalga mekaniğine de Broglie'nin en büyük katkısı, klasik elektrodinamik ile Einstein'ın foton ve görelilik kuramlarını bağdaştırarak, tüm parçacıklara hızlarıyla ters orantılı bir dalgaboyu değeri (de Broglie dalgaboyu) vermesidir.

Paris Okulu

Bilim felsefesinde ise de Broglie, kuantum mekaniğindeki belirlenimci (determinist) yorumun başlıca sözcülerinden biridir. Küçük bir ayrıcalık dışında temelde belirlenimci olan klasik mekanik ve klasik elektrodinamik, bir sistemin belli bir andaki durumuna bakarak gelecekteki durumunun kesinlikle belirlenebileceğini kabul eder. Buna karşılık Born, Heisenberg ve Jordan, bu ilkeyle çelişen belirsizlik ilkesini savunarak kuantum kuramına yeni bir yaklaşım getirmişlerdi. De Broglie, 1927'de Brüksel'de toplanan 5.Solvay Kongresi'nden başlayarak, Kopenhag Okulu'nun belirsizlik ilkesiyle klasik fiziğin belirlenimcilik ilkesini uzlaştırmaya çalışmıştır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Recherches sur la théorie des quanta*, 1924, ("Kuantum Kuramı Üzerine Araştırmalar"); *Ondes et mouvements*, 1926, ("Dalgalar ve Hareketler"); *La mécanique ondulatoire*, 1928, ("Dalga Mekaniği"); *Matière et lumière*, 1937, ("Madde ve Işık"); *Physique et microphysique*, 1947, ("Fizik ve Mikrofizik"); *Savants et découvertes*, 1951, ("Bilginler ve Buluşlar"); *Revolution in Physics*, 1953, ("Fizikte Devrim"); *Certitudes et incertitudes de la science*, 1966, ("Bilimin Belirliliği ve Belirsizliği"); *Recherches d'un demi-siècle*, 1976, ("Yarım Yüzyıllık Araştırmalar").
- **BAKINIZ:** BOHR, BORN, DAVISSON, EINSTEIN, HEISENBERG, PLANCK, SCHRÖDINGER, J.J.THOMSON.

BRONTË, Charlotte

(1816-1855)

İngiliz şair ve romancı. "Brontë kardeşler" diye bilinen üç yazar kardeşin en büyüğüdür.

İngiltere'nin Yorkshire yöresinde, Thornton'da doğdu. Babası Patrick Brontë yörenin rahibiydi. Charlotte'un iki büyük, iki küçük kızkardeşi ve kendisinden bir yaş küçük bir de erkek kardeşi vardı. 1821'de annelerini kaybeden Brontë kardeşlerden dördü, Maria, Elizabeth, Charlotte ve Emily, 1824'te, Cowan Bridge'de rahip kızları için açılmış olan özel okula gitmeye başladılar. Aynı yıl Charlotte'un iki ablası Maria ve Elizabeth veremden öldüler. Yaşamının büyük bir bölümünü İngiltere'nin kırsal bölgelerinde geçirdi.

Brontë kardeşler

Firenze - İTALYA

rinde geçiren Charlotte bir süre öğretmen olarak çalıştıktan sonra 1842'de kızkardeşi Emily ile birlikte Brüksel'deki Héger Öğretmen Okulu'na gitti. 1846'da Charlotte, Emily ve küçük kızkardeşleri Anne'in şiirleri *Poems, by Currer, Ellis and Acton Bell* ("Currer, Ellis ve Acton Bell'den Şiirler") adıyla basıldı. Charlotte Brontë'nin ilk romanı olan *Jane Eyre* ise 1847'de yayımlandı. Aynı yıl iki kızkardeşi-ninde ilk romanları yayımlanıyordu. 1849'da *Shirley: A Tale* ("Shirley: Bir Masal") ve 1853'te *Villette* adlı romanları yayımlanan Charlotte Brontë, kırk bir yaşında öldü.

Brontë kızkardeşler arasında en uzun yaşayan ve en çok yapıt veren olmasına karşın, Charlotte Brontë'nin romanları çoğunlukla otobiyografik öğelerden örülüdür ve örneğin kardeşi Emily'nin tek romanındaki kişilik çözümlemesi derinliğinden yoksundur. Yapıtlarında, İngiltere'nin kırkık bölgelerinin ve yatılı kız okullarının havasını yansıtır.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Şiir: Poems, by Currer, Ellis and Acton Bell* (Emily ve Anne Brontë ile), 1846, ("Currer, Ellis ve Acton Bell'den Şiirler"). Roman: *Jane Eyre*, 1847; *Shirley: A Tale*, 1849, ("Shirley: Bir Masal"); *Villette*, 1853; *The Professor*, (ö.s.), 1857, ("Profesör").
- **BAKINIZ:** E.J.BRONTË.

BRONTË, Emily Jane

(1818-1848)

İngiliz şair ve romancı. Döneminin yazın kurallarını zorlayan duyarlılığıyla özgünlük kazanmış bir yazardır.

Thornton'da doğdu. 1824'te kızkardeşleri Maria, Elizabeth ve Charlotte ile birlikte Cowan Bridge'de rahip kızları için açılmış olan özel okula gitti. 1830'lu yıllarda öğretmenlik yaptı, 1842'de Charlotte ile birlikte Brüksel'e gitti. 1846'da Charlotte ve Anne ile birlikte bir şiir kitabı yayımladı. İlk ve tek romanı olan *Wuthering Heights* (Uğultulu Tepeler) 1847'de yayımlandı. Küçük kızkardeşi Anne'in *Agnes Grey* adlı romanı da *Uğultulu Tepeler* ile birlikte basıldı. 1848'de Anne'in ikinci romanı olan *The Tenant of*

Wildfell Hall ("Wildfell Hall'un Kiracısı") yayımlan-
dığı sırada veremden öldü.

Uğultulu Tepeler Emily Brontë'nin tek romanı
olmasına karşın, kızkardeşlerinin romanlarından
farklı bir anlatımsal derinlik taşır. Emily de Charlotte
ve Anne gibi yaşamının büyük bölümünün geçtiği
Yorkshire kırlarının kapalı ve boğucu havasını yansı-
tır. Ama *Uğultulu Tepeler* ele aldığı kişiliklerin
karmaşıklığını yansıtmaları açısından günümüzde de
önem taşıyan bir yapıttır. Zaman zaman gerçekçi
roman dilini feda ederek kişilerin iç dünyasının
anlatımını zenginleştirmeye çalışmıştır. Bu özelliği ile
19. yy romanında önemli bir yeri vardır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Şiir: Poems, by Currer, Ellis and
Acton Bell* (Chorlette ve Anne Brontë ile), 1846, ("Currer,
Ellis ve Acton Bell'den Şiirler"). **Roman:** *Wuthering
Heights*, 1847, (*Uğultulu Tepeler*).

• **BAKINIZ:** C. BRONTË.

BRONZINO, Agnola (1503-1572)

**İtalyan ressam. Michelangelo ve
Pontormo'nun üsluplarından yola
çıkarak birlikte Maniyerizm'in öz-
gün örneklerini yaratmıştır.**

Angelo di Cosimo di Mariano Bronzino, Floran-
sa'da doğdu. Yanına çırak olarak girdiği Rafaellino de
Garba'nın atölyesinde Floransa Okulu resim anlayışı-
nın desen inceliklerini öğrendi. Ancak asıl biçimlendi-
rici eğitimini 1522-1525 arasında Pontormo'nun yan-
ında Galluzzo'daki *Val d'Ema Manastırı*'nin süsle-
melerini yaparken gördü. 1530'da din yetkililerince
Floransa'dan çıkartıldı. Urbino Dükü II. Guidobaldo'
nun hizmetine girerek 1530-1532 arasında ressam
Girolamo Genga ile birlikte Pesaro'daki *Villa Imperi-
al*'in süslenmesinde çalıştı. Aynı zamanda dükün bir
portresini de yaptı. 1532'de Floransa'ya döndü ve o
sıralarda Coreggi ve Castello'daki *Medici* villalarının
süslemelerini yapmakta olan ustası Pontormo'nun
yanında çalıştı. Öteki Medici sarayları için yaptığı
süsleme çalışmaları ise günümüze değin ulaşama-
mıştır.

1539'da *Vecchio Sarayı*'ndaki *Toledolu Elenora
Kilisesi*'nin süslenmesi ile görevlendirildi, aynı za-
manda Floransa'lı yöneticilerin resmi ressamlığını da
yaptı. Özellikle portrecilik alanında ün kazandı.
1546-1547 yıllarını çağrılı olarak gittiği Roma'da
kentlin ileri gelenlerinin portrelerini yaparak geçirdi.
Kompozisyonlar ve portreler yanında halılar için
örnekler de düzenledi. 1557'de Pontormo'nun ölümü
üzerine yarım kalan freskleri tamamladı. Floransa'da
öldü.

Bronzino ikinci kuşak Toscana Maniyeristleri'
nin en karmaşık, ama aynı zamanda en büyük
kişiliklerinden biridir. Kuşağına özgü tüm özellikleri
gösterir. Rönesans resminin dengeli ve uyumlu çoğul-
cu bütün anlayışına karşı çıkmak; arındırılmış, din-
gin, soğuk ve entelektüel bir üslup ve üslup tarzı.

geliştirmek; olağanüstü düzeyde bir teknik yetkinlik
göstermek bunlar arasındadır.

Bronzino sanat yaşamı boyunca en başta etkisi
altına girdiği Pontormo'nun maniyerist üslubunun
gerilim içindeki biçimlerine ve kavranması güç soyut-
lamalarına açıklık getirmeye çalışmıştır. Gerçekte
Pontormo gibi onun da sanatı büyük bir oranda,
Michelangelo'nun son döneminde geliştirdiği hareket
ve karmaşık ruhsal konumları yansıtan biçim ve
kompozisyon anlayışına dayanır. Bu nedenle portre-
leri yanında görece daha güçsüz sayılan dinsel kom-
pozisyonları, içeriğin anlatımından çok, biçimsel us-
talığın bir yetkinlik gösterisine dönüştüğü örnekler-
dir. Ancak bu tutum sadece Bronzino'ya özgü bir
özellikten kaynaklanmaz, o dönemin ve Toskana
bölgesinin genel resim anlayışının bir özelliğidir.
Gene de *Pieta*, *Musa'nın Yaşamından Sahneler* gibi
kompozisyonları sanatının en ilginç örneklerini oluş-
turur.

Bronzino'nun asıl etkinliği ve gücünü gösterdiği
alan portreciliktir. Portreciliği, gerek portre kavramı-
na getirdiği entelektüel yaklaşım, gerekse olağanüstü
fırça işçiliği ile öne çıkar. Onun keskin bir gözlem
gücünden doğan ayrıntılı saptama yeteneği ile figür-
lerdeki kesin, açık seçik ve kararlı biçimciliği birleşti-
ren portreleri, tüm yapay ve soğuk etkilerine karşın,
insan karakteri çözümlemesinin az rastlanır örnekle-
rindendir. Bu resimler 16. yy'da Mediciler'in çevre-
sindeki soyluların yaşam biçimini ve zevklerini belge-
sel bir anlayışla sergilemektedir. Dengeli kuruluşdaki
portreleri kesin bir biçimleniş vurgulayan bir ışık
düzeni içerir. Bu ışığın belirleyici olmadığı yerlerde
iyi hesaplanmış güçlü dış çizgiler aynı sonucu sağlar.
Bronzino portrelerinde, bu alanda özellikle kişisel
özellikleri öne çıkarmakta uzmanlaşmış Kuzey Avru-
pa sanatının bireyselleştirme eğilimiyle eşdeğer bir
işçilik, ama ondan daha üst düzeyde bir biçimcilik
anlayışı geliştirmiştir.

Heykeli andıran bir biçimcilik, keskin ve belirle-
yici çizgiler, katıksız bir renk anlayışı ve çok parlak
boyalı yüzeyler gibi Bronzino'nun üslubunu belirle-
yen özellikler, ona sadece döneminin Maniyerizm'i
içinde değil, Batı sanatının gelişimi içinde de özgün
bir yer sağlamıştır.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Dük II. Guidobaldo*, 1530-1532;
Genç Adam, 1535-1537; *Lucrezia ve Bartolommeo Panci-
atichi*, 1540; *Çobanların Bağlılık Sunuşu*, 1545; *Pieta*,
1545; *Giannettino Doria*, 1547; *İsa'nın Dirilmesi*, 1548-
1552; *Cehenneme İniş*, 1552; *Lorenzo'nun Şehit Edilmesi*,
1569.

• **KAYNAKLAR:** A. Emiliani, *Il Bronzino*, 1960.

• **BAKINIZ:** MICHELANGELO, PONTORMO.

BROOK, Peter (1925)

**İngiliz tiyatro ve sinema yönetmeni.
Gerek klasik, gerek modern oyunlara
getirdiği yenilikçi yorumlarla tanınır.**

Londra'da doğdu. Oxford Üniversitesi'nde okudu. Daha üniversite yıllarında tartışmalı bir *Salome* yorumuyla ilgi uyandırdı, *Sentimental Journey* ("Duygusal Yolculuk") adlı bir film çekti. 1943'te Londra'da ilk oyunu *Doctor Faustus*'u yönetti. Birmingham Repertory Theatre'da Shaw'un *Man And Superman*'ini (İnsan, Üstün-İnsan) Stratford'da *Karamozov Kardeşler* ve *Saygılı Yosma* gibi oyunları başarıyla yönetti. Daha sonra arka arkaya yeni yorumlarla sahnelediği *Measure for Measure* (Kısasa Kısas), *Titus Andronicus* gibi az çok unutulmuş Shakespeare oyunları ile eleştirmenlerin dikkatini çekti. 1962'de Royal Shakespeare Company'nin yönetmenliğine getirildi. 1970'te Paris'te Deneyel Tiyatro Araştırma Merkezi'ni kurdu. Tiyatro oyuncusu Natasha Parry ile evlidir.

Brook oyunların yanı sıra, Covent Garden Operası'nda *Boris Godunov*, *La Boheme*, *Salome* gibi operaları da sahnelemiştir. Ayrıca deneyel olarak nitelenebilecek sinema çalışmalarıyla da tanınır. Bunlar arasında, sahneye de başarıyla uyarladığı Peter Weiss'in *Marat/Sade*'i vardır. Özellikle *Kral Lear* filmi dünya sinemasının en başarılı Shakespeare uyarlamaları arasındadır.

Ünlü eleştirmen Kenneth Tynan, onun, sahnelediği oyunlara büyük bir sezgi gücü ve kendine güvenle yaklaştığını, yöneticilik kadar, çeşitli ayrıntılarda da eş görülmemiş bir yaratıcılığı olduğunu söyler. Film yönetmeni olarak başarısı zaman zaman tartışma konusu olmakla birlikte Brook tiyatro alanında devrim yapmış bir sanatçıdır.

- **YAPITLAR (başlıca):** Sinema: *Sentimental Journey*, 1943, ("Duygusal Yolculuk"); *The Beggar's Opera*, 1953, ("Dilencilik Operası"); *Moderato Contabile*, 1963; *Lord of the Flies*, 1963, (Sineklerin Tanrısı); *Marat/Sade*, 1967; *Tell Me Lies*, 1968, (Bana Yalanlar Söyle); *Kral Lear*, 1971; *Meetings with Remarkable Men*, 1979, ("Olağanüstü Adamlarla Karşılaşmalar"). Tiyatro: *Doctor Faustus*, 1943; *Man and Superman*, 1945, (İnsan, Üstün-İnsan); *Karamozov Kardeşler*, 1946; *Saygılı Yosma*, 1946; *Measure for Measure*, 1951, (Kısasa Kısas); *Titus Andronicus*, 1955; *Kral Lear*, 1962; *Marat/Sade*, 1964.

BROOKE, Rupert (1887-1915)

İngiliz, şair. Kişiliği ve yurtsever şiirleriyle 20. yy başlarında üne kavuşmuştur.

3 Ağustos 1887'de, İngiltere'de, Rugby kasabasında doğdu. Ortaöğrenimini doğduğu kasabada babasının görevli olduğu okulda yaptı. Yakışıklılığı, zekâsı, kültür ve spor etkinliklerindeki başarıları ile arkadaşları arasında seçkin bir yer vardı. 1900'de

Cambridge Üniversitesi King's College'a girdi. Üniversitedeki aydın çevrenin sevilen kişilerinden biri, Fabian Society üyesi, Henry James, Winston Churchill, Edward Marsh gibi ünlülerin yakın dostuydu. Almanya, İtalya, ABD ve Kanada'ya uzun geziler yaptı. I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine Deniz Kuvvetlerine katıldı. Çanakkale Boğazı'na yönelen gemilerin birindeyken, 23 Nisan 1915'te, kan zehirlenmesinden öldü.

Rupert Brooke, 20. yy başlarında aydın ve yurtsever İngiliz gencinin simgesi olmuş, neredeyse efsanevi bir üne kavuşmuştu. 1911 yılında çocuksu, romantik şiirlerini yayımlamış, ancak asıl ününü 1915'te yayımladığı ve yurtseverlik duygularını dile getirdiği 1914 adlı kitabıyla kazanmıştı. İnançlar uğruna ölüme bile serinkanlılıkla gidilebileceğini savunan bu şiirler, Brooke'un ardından gelen genç kuşaklarca hayranlıkla okundu. Adı çevresinde oluşan büyük hayranlık ve genç yaşta ölümü o dönemde sanatının serinkanlılıkla ele alınmasını engellemiştir. Ama şiirlerini aradan uzunca zaman geçtikten sonra yeniden değerlendiren eleştirmenler, yapıtlarındaki şiirsel gerçekçilik ve yeni biçimlere ulaşma çabasıyla onun modern İngiliz şiirinin seçkin imzalarından birisi olduğu görüşünde birleştiler.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Poems*, 1911; 1914, 1915; *Collected Poems*, (ö.s.), 1916, ("Toplu Şiirler").

BROOKS, Cleanth (1906)

**ABD'li edebiyat eleştirmeni.
1940'larda ABD'de yaygınlaşan *New Criticism* (Yeni Eleştiri) adlı eleştiri
akımının temsilcilerindendir.**

16 Ekim 1906'da, Kentucky'de, Murray'de doğdu. Vanderbilt Tulane ve Oxford üniversitelerinde öğrenim gördü. 1932-1947 yıllarında Louisiana Eyalet Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yaptı. 1935-1942 yıllarında şair ve eleştirmen Robert Penn Warren'la birlikte *The Southern Review* adlı dergiyi yayımladı. 1947'den sonra Yale Üniversitesi'nde öğretim üyesi oldu. Ayrıca 1951-1962 yıllarında Library of Congress üyeliği, 1964-1966 yıllarında ise ABD Londra kültür ateşeliği yaptı.

Gerek Warren'la birlikte yayımladıkları dergiyle, gerek ABD'de kolejlerde ders kitabı olan kitaplarıyla Yeni Eleştiri akımının yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. *Understanding Poetry* ("Şiiri Anlamak"), Warren'la birlikte yazdığı *Understanding Fiction* ("Kurguyu Anlamak") ve Robert Heilman'la birlikte yazdığı *Understanding Drama* ("Tiyatroyu Anlamak") bu niteliği taşıyan yapıtları arasındadır. 1939'da yayımlanan *Modern Poetry and the Tradition* ("Modern Şiir ve Gelenek") ile 1947'de yayımlanan *The Well Wrought Urn* ise Yeni Eleştiri anlayışını şiir türü temelinde açımlayan yapıtları arasındadır. Brooks'un son yapıtlarından olan William K. Wimsatt Jr. ile birlikte yazdığı *Literary Criticism: A Short History*

(“Edebiyat Eleştirisi: Kısa Bir Tarihçe”) 1957’de, *William Faulkner: The Yoknapatawpha Country* ise, 1963’te yayımlanmıştır.

R.P. Warren, A.Tate gibi eleştirmenlerle birlikte öncülerinden olduğu Yeni Eleştiri anlayışı, edebiyat metnini simge, imge, dil kullanımı, yazım tekniği öğelerinin iç bağlantısından ve organik ilişkisinden oluşan karmaşık bir yapı olarak ele alır. Yapıtın anlamı tek tek öğelerin anlamlarının toplamından değil, aralarındaki ilişkinin oluşturduğu bağlamdan kaynaklanır. Bunun ortaya çıkarılması ise ancak yapıta dönük bir eleştiri ve metin çözümlemesiyle mümkündür. Brooks ve Yeni Eleştiri yanlıları dış gerçeklikle yapıt arasındaki ilişkiyle ilgilenmezler. Edebi yapıtı metin içi bir çözümleme ile açıklamak onu bilim ve felsefe metinlerinden ayırt etmek için gerekli ölçütleri sağlar. Bilim ve felsefenin açık, tek anlamlı ve göstergesel (*referential*) dil ve üslubunun, yaşamın karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü dile getirememesine karşın, sanat yansıtmacı dil ve üslubuyla bu karmaşıklığa yaklaşabilmektedir. Buna bağlı olarak edebiyat eleştirisi, metnin bu karmaşık içsel yapısını ve anlamını açıklamayı amaçlamalıdır.

Yeni Eleştiri, edebiyat metnini metin dışı koşul, bilgi ve değerlendirmelere yaslanarak ve onlarla bağlantısı içinde ele alan tarihsel, sosyolojik, psikolojik ya da otobiyografik eleştiri anlayışlarına tepki olarak gelişmiştir. Bu tür dıştan (*extrinsic*) eleştiri anlayışlarına karşı içten (*intrinsic*) eleştiriyi savunmuş, yapıtın içinde olduğu toplumsal ve ideolojik koşulları, yazarın yaşamını, dünya görüşünü ve iletmeye çalıştığı mesajı, yapıtla okur arasındaki ilişkiyi eleştirinin kapsamı dışına itmiştir.

ABD’de 1940’larda yaygınlaşan ve Amerikan Biçimciliği olarak da nitelendirilen Yeni Eleştiri’nin İngiltere’de I.A. Richards’ın öncülüğünü yaptığı yaklaşımla bağlantısı kurulabilir. Ayrıca yapıtın biçimini ve metnin iç düzenini vurgulayan yönleriyle Rus Biçimciliği ve Yapısalcılık gibi Avrupa kökenli akımlarla benzerlik gösterir. Ancak Rus biçimcilerinin, yapıtlarından hareketle genel olarak yazınsallığı, yapısalcılarının ise bir sistem olarak edebiyatı araştıran yaklaşımlarına karşılık Amerikan Biçimciliği, tek tek metinlerin çözümlemesini kendi başına yeterli görmüş, Avrupa felsefe geleneğinden uzak ve ondan ayrı gelişen ampirik Amerikan düşünce geleneğinin de etkisiyle, yapıtı parçası olduğu tarihsel ve düşünsel ilişkilerden ve okurla kurduğu bağlantıdan ısrarla ayrı tutan bir noktaya varmıştır. Önceki eleştiri anlayışlarında eksik olan biçimsel çözümleme ön plana çıkarılırken, metin içi-metin dışı ayrımı kesin bir ikilik olarak yüceltilmiştir.

Yapıtlarını böyle bir anlayış içerisinde veren Cleanth Brooks 1940’larda ABD’nin, özellikle de akademik çevrelerin başta gelen eleştirmeni olmuş, ancak 1950’lerden sonra eski önemini yitirmeye başlamıştır.

- YAPITLAR (başlıca): *Understanding Poetry*, 1938, (“Şiiri Anlamak”); *Modern Poetry and the Tradition*, 1939, (“Modern Şiir ve Geleneği”); *Understanding Fiction* (R.P. Warren ile), 1943, (“Kurguyu Anlamak”); *Understanding Drama* (R. Heilman ile), 1945, (“Tiyatroyu Anlamak”); *The Well Wrought Urn*, 1947; *Literary Criticism: A Short History* (W.K. Wimsatt Jr. ile), 1957, (“Edebiyat Eleştirisi”);

Kısa Bir Tarihçe”); *William Faulkner: The Yoknapatawpha Country*, 1963.

- BAKINIZ: I.A. RICHARDS, A.TATE, WARREN.

BROOKS, Louise (1906)

ABD’li sessiz sinema oyuncusu. Sessiz sinemanın en büyüleyici ve kuraldışı yıldızlarından biridir.

4 Kasım 1906’da Kansas’da, bir avukatın kızı olarak dünyaya geldi. On beş yaşında profesyonel dansçılığa başladı. *Ziegfeld Follies* ve *George White’s Scandals* gibi varyete truplarındaki başarıları 1926’da *The American Venus* (“Amerikan Venüsü”) filminde oynayarak sinamaya geçmesini sağladı. Aynı yıl *The Girl from Coney Island* (“Coney Island’lı Kız”), 1927’de *Rolled Stockings* (“Kıvrık Çoraplar”) gibi filmlerde oynadıktan sonra, yıldız niteliklerini ve yeteneğini 1928’de Howard Hawks’ın *A Girl in Every Port* (“Her Limanda Bir Kız”) filminde gösterdi. Kumral, kahküllü saçları, güzel gözleri, esrarengiz gülümsemesi, örtük ama yoğun cinselliği Louise Brooks’u sessiz sinemanın çekici ‘yüz’lerinden biri haline getirdi. Sözleşmeyle bağlı olduğu Paramount şirketiyle anlaşmazlığa düşen Brooks, Alman yönetmen G.W. Pabst tarafından Almanya’ya çağırıldı ve orada sessiz sinemanın iki önemli filminde, arka arkaya başrol oynadı. Bunlardan ilki, 1929’daki *Die Büchse der Pandora*’dır (“Pandora’nın Kutusu”). Frank Wedekind’in *Lulu* adlı dışavurumcu oyunundan yola çıkan film, *femme fatale* (karşı konulamaz kadın) tipine yeni boyutlar getiriyordu. Pabst, Brooks’un cinsel çağrışımlarla dolu esrarengiz kişiliğini aynı yıl *Das Tagebuch einer Verlorenen*’de (“Yitik Bir Kızın Güncesi”) kullandı. 1930’da Fransa’da *Prix de Beauté* (“Güzellik Ödülü”) filmini çevirdikten sonra Hollywood’a dönen Brooks, stüdyo düzeniyle uyumamaması ve sesli sinemanın yaygınlık kazanması gibi nedenlerden ötürü ününü yitirdi.

Louise Brooks ve başrolünü oynadığı filmler, yüzyılın ikinci yarısında, özellikle Gerçeküstücüler, öncü sinemacılar ve sinemayla ilgilenen entelektüellerce yeniden keşfedildi. Oyuncululuğunun yanı sıra sinema dergilerinde Lillian Gish, Mary Pickford gibi çağdaş yıldızlar ve Hollywood üzerine yazdığı yazılarla da ilgi çekmiş, son yıllarda kendi hayatını da yazmıştır.

- YAPITLAR (başlıca) Oynadığı Filmler: *The American Venus*, 1926, (“Amerikan Venüsü”); *The Girl from Coney Island*, 1926, (“Coney Island’lı Kız”); *Rolled Stockings*, 1927, (“Kıvrık Çoraplar”); *A Girl in Every Port*, 1928, (“Her Limanda Bir Kız”); *Die Büchse der Pandora*, 1929, (“Pandora’nın Kutusu”); *Das Tagebuch einer Verlorenen*, 1929, (“Yitik Bir Kızın Güncesi”); *Prix de Beauté*, 1930, (“Güzellik Ödülü”).

BROUSSAIS, François (1772-1838)

Fransız hekim ve filozof. Salt maddeciliği savunmuştur. Frenolojinin kurucuları arasında yer alır.

Saint Malo'da doğdu, Vitry'de öldü. 12 yaşında okula gönderildi. Ailesinin direktmesi üzerine askeri tıp eğitimine başladı. Bir süre Brest ve Saint Malo hastahanelerinde öğrenci olarak çalıştı, sonra savaş gemilerinde cerrahlıkla görevlendirildi. Paris'e gitti. Orada genel anatominin kurucusu Bichat ve akıl hastalıklarının iyileştirilmesinde öncü Pinel'in öğrencisi oldu (1798). Okul bittiğinde başka çalışma olanağı bulamayınca kara ordusunda hekim olarak görev aldı. Bu görevle Almanyaya ve Hollanda'yı uzun süre dolaştıktan sonra Paris'e döndü. Bir süre sonra ordu ile İspanya'ya gitti. Fransa'ya döndü (1814). Düşüncelerini savunmak için "Les Annales de Médecine Physiologique" dergisini çıkardı (1824-1834). Tıp alanında, yapıtlarıyla büyük ün sağlayınca üniversitede çalışması için bir tedavi kürsüsü açıldı. Burada öğrenciler arasında saygınlık kazandı, onlar üzerinde büyük etki sağladı.

Broussais dört büyük ruhbilim yönteminden biri olan patolojik yöntemin hazırlayıcısıdır. Bu yöntem daha sonra Pavlov'un "koşullu tepke" deneyleriyle olgunluk kazanmıştır.

Ayrıca hastalığın anlaşılmasında yemek borusu dış zarında görülen duyarlılığın çok büyük önemi olduğunu ileri sürdü.

Broussais tıp alanında fizyoloji ile ilgili düşüncelerini felsefede de kullanarak bunu ussal olaylara uyguladı. Önce, doğa bilimlerinin, sosyal bilimlere temel olduğunu ileri süren maddeci Cabanis'nin, daha sonra sosyalist kuramcı Gall'ın düşüncelerini benimsedi. Broussais, genel olarak tinselcilğe karşı çıkmış, salt maddeciliği savunmuş ve kafatası biliminin (phrénologie) kurucuları arasında yer almıştır.

Gövdesel ile tinsel olaylar arasındaki bağlantıyı açıklamak için Pinel ve Bichat'ın geliştirdikleri yöntemi benimsedi. Tin, anlık ve yeteneğin kaynağının canlının maddi yapısı olduğu görüşünü savundu. Ona göre psikolojik gerçek yoktur, fizyolojik gerçek vardır. Tin gerçekte devinen beyindir. Broussais, Bichat'nın yaptığı gibi canlı dokulardaki irkilme durumunun nedenlerini araştırıp bunu kendi düşüncesine temel aldı. Buna göre bütün dokular birtakım tellerden kurulmuştur. Bu teller doğal olarak kasılırsa uyarım, bu kasılma güçlü olursa irkilme olayı doğar. Tinsel olayların kaynağı beyindeki uyarımlarla açıklanabilir.

Broussais, iç ve dış olmak üzere iki tür akımlı olduğunu ileri sürdü. Birincisi beyin dış evrenle ilişkisini sağlayarak dış nesnelerden alınan izlenimleri getirir. İkincisi ise insanın kendi kendisiyle olan ilişkisidir ve kendi içgüdülerinin gereksinimlerini karşılar.

Beyin bu iki tür uyarımı, düşünce ve istençli devinime dönüştürür. Us ve uyarımlarda duyarlılık gövdeyle birlikte doğar, gelişir ve yavaş yavaş değişir.

bu yetenek bozulmuş, yaşlılarda azalmış, uykuda ise yokolmuştur.

Broussais için felsefe bir deney bilimi olmak zorundadır. Bütün kuramcı görüşler tutarsızdır, boş kavramlara dayanırlar. Bu nedenle Platon ile ondan kaynaklanan bütün felsefe öğretileri yetersizdir.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Examen de la doctrine médicale généralement adoptée*, ("Genel Kabul Gören Tıp Öğretileri Üzerine Bir İnceleme"), 1816; *Memoire sur la circulation capillaire*, ("Kılcal Damar Devri Üzerine Anılar"), 1809; *Traite de l'irritation et de la folie*, 1828, ("Delilik ve Öfke Üzerine İnceleme").

• **KAYNAKLAR**: A. Lemoine. *L'Âme et le corps*, 1842; J.P. Damiron, *Notice historique sur la vie, les travaux, les opinions médicales et philosophiques de Broussais*, 1832.

BROUWER, Adriaen (1605-1638)

Flaman ressam. İnsanları günlük yaşamları içinde yansıtan Janr (Tür) resmi çalışmalarıyla tanınmıştır.

Oudenaarde'de doğdu. Bazı kaynaklarda adı Brauwer biçiminde de geçer. Flandra'da doğmasına karşın bir süre Hollanda'da Haarlem'de oturdu. Serüven dolu bir yaşamı olduğu bilinmektedir. Anvers'te öldü.

İlk resimleri, Bruegel'in köy sahnelerinin etkilerini taşır. 1625'te Amsterdam'a gitmeden önce Bruegel'in oğullarından birini tanımış olmalıdır. Haarlem'de Frans Hals'la, Anvers'te Rubens'le tanıştı. Rubens'ten çok etkilendi. Rubens de ona hayrandı. Brouwer, siyasal etkinlikleri yüzünden 1644'te hapse atıldı. Hapishanenin fırıncısı Joos van Craesbeck, öğrencisi ve izleyicisi oldu.

Küçük boyutlarda çalışan Brouwer, resimlerinde tütün ve içki içenler, köylü evlerinin içleri, meyhaneler gibi konular işlemiştir. Az sayıda manzara resmi de yapmıştır. Resimlerindeki tipleri yüz ayrıntılarından çok vücutlarının kütlesine, hareketlerine ve içinde bulundukları ortama önem veren bir biçimde ele almıştır. Aynı zamanda da bir vergi içeren bu resimlerde Brouwer'in Hals'dan edindiği ince bir ışık anlayışı ve zengin bir boya kullanımı egemendir. Yerel toprak renklerini ve gri gölgeler arasındaki çelişkiyi ustalıkla kullanmıştır. Cesur, hırslı ve anlatım gücü yüksek bir fırça çalışması vardır. Flaman ve Hollanda Janr resmi arasında bir bağ oluşturan Brouwer, erken ölümü, yaptığı serseri ve dilenci resimleri, hapse girip çıkmasıyla Romantikler'in gözünde bir kahraman durumuna girmiştir.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Tütün İçenler*, Louvre, Paris; *İçki İçenler*, Louvre, Paris ve Belediye Müzesi, Nantes; Köylü evi sahneleri, Boymans-Van-Beuningen Müzesi, Rotterdam; *Meyhane Kavgaları*, Bayyera Devlet Resim Koleksiyonu, Münih; *Meyhanede Kağut Oynayanlar*, Eski Pinakotek, Münih; *Çalgıcı*, Eski Pinakotek, Münih.

• **KAYNAKLAR**: G. Knuthel, *Adriaen Brouwer*, 1962.

Janr (Tür) Resmi

Tür anlamına gelen "janr" (genre) Fransızca kökenli bir sözcüktür. Rönesans'la birlikte ilk kez edebiyat alanında epik, lirik, dramatik gibi tür ayrımlarını belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Ancak, tarih ve din konuları dışındaki resim türlerinin 17. yy'da büyük bir yaygınlık kazanmasıyla janr sözcüğü de resimde yeni bir anlam kazanmıştır. 1874'te Jacop Burckhardt "Hollanda Janr Resmi" konulu bir konferansında terimi ilk kez bugünkü anlamında kullanmıştır. Bu bağlamda Janr resmi, insan eyleminin ve günlük yaşamın çeşitli biçimlerinin gerçekçi bir anlayışla resimlendiği bir anlatım biçimidir.

İlk örnekleri 16. yy'da görülen Janr resmi, orta sınıfların ve özellikle de köylülerin günlük yaşamına karşı duyulan merak ve yeni yaşam biçimlerinin yarattığı coşkuyla beslenmiştir. Halk gelenekleri, günlük uğraşlar, ev içi yaşamı Janr resmine konu olmuştur.

Janr resminde konunun seçimi kadar ele alınmış biçimi de önemlidir. Bu resimde insan figürü idealize edilmeksizin irdelenir. Köylüler doğal ve erdemlilik sembeleri değil, kendi dışlarındaki belirleyici doğal yasanın gereklerine uyan, edilgen insanlar olarak ele alınır. Kişiyi özgü bireysel özellikler değil, belli bir tipe ve olaya özgü nitelikler vurgulanır. Tipleştirilmiş ve genelleştirilmiş insan figürleri, gene tipleştirilmiş güncel uğraşlar içinde resmedilir. İnsanlar, yaşlarına ve yüz anlatımlarına göre genelleştirilir. İşittiği olaylara kulak kabartarak, gözlerini fal taşı gibi açarak tepki gösteren ya da kokladığı şeyden rahatsız olan insan figürleriyle Janr resminde çok karşılaşılır. Gerçekçilik, başlıbaşına bir üslup zorunluluğudur. Ancak Janr resminde tek tip bir gerçekçilikten söz edilemez. Ön yargılardan ve simgesel anlamlardan bağımsız bir anlatım yanında, gerçeği tarafsız bir gözlemci tutumuyla yansıtmayan komik tiplere, alegorik ve didaktik öğelere yer veren örneklerle de rastlanır.

Janr resminin etkilendiği kaynaklar çeşitlidir. Caravaggio'nun erken dönem yapıtları bu türe örnek sayılabilir. Bir yandan dünya yaşamına verdiği önemle başka geleneklerden ayrılan, bir yandan da alegorik ve dinsel konularla bağlantısını koparmayan Venedik Okulu da Janr resmini etkilemiştir. Kuzey Avrupa'da ise Bocsh* ve özellikle Bruegel* Janr resminin biçim bulmasında etkili olmuşlardır.

Janr resminin büyük ustalarından Gabriel Metsu*, Nicholaes Maes (1634-1693), Gerard Terborch*, Pieter de Hooch* burjuva yaşamını konu alan ev içi resimleri; Brouwer, David Teniers*, Jan Steen*, Adrian van Ostade* meyhaneleri ve içki alemlerini yansıtan yapıtları; Hendrick Terbrugghen* ile Jan Vermeer* kâğıt oynayanları ve masa çevresi sohbetlerini işleyen tablolarıyla tanınan sanatçılardır.

BROUWER, Luitzen Egbertus Jan (1881-1966)

Hollandalı matematikçi. Sezgicilik okulunun ve topolojinin kurucularındandır.

27 Şubat 1881'de Hollanda'nın Overschie kentinde doğdu. 1907'de doktorasını aldığı Amsterdam Üniversitesi'nde 1912-1951 arasında matematik profesörü olarak set ve fonksiyon kuramları üzerine dersler verdi. Modern topolojiye temel katkılarda bulunmasına karşın bu çalışmalarından büyük bir bölümünü 1909-1913 arasındaki kısa dönemde gerçekleştirdi. Bu çalışmaları geometrik yüzeylerin ve şekillerin temel özelliklerini inceleyen bir bilim dalı olan topolojiyi tamamen değiştirdi. 1907'de Alman matematikçi David Hilbert'in çalışmasını incelemeye girişti ve düzlem dönüşüm teoremini buldu. Kartezyen düzlemin topolojik örtümelerini ve sabit nokta teoremlerinden birincisini içeren bu çalışması, matematiğin diferansiyel denklemler ve oyun kuramı gibi dallarında temel bazı teoremlerin kurulmasına yol açtığı için önem taşır. 1911'de geliştirdiği topolojik sabitlik teoremleriyle, bir işlem yoluyla değişime uğramış bir şeklin belirli özelliklerindeki değişmezliği kanıtlıyordu. Ayrıca topolojinin daha erken bir döneminde Alman matematikçi Georg Cantor tarafından geliştirilmiş yöntemler üzerinde de çalıştı. Doktora tezi olan *Over de Grondslagen der Wiskunde* ("Matematiğin Temelleri Üstüne") (1907), adlı çalışmasıyla Brouwer matematiğin mantıksal temellerini sorgulamış ve Sezgici Okulun ilk temalarını oluşturmuştur. *Over de Onbetrouwbaarholt der Logische Principes* ("Mantıksal İlkelerin Güvenilmezliği Üzerine") adlı yapıtında da dışta bırakılan orta değer ya da üçüncü değer ilkesinin matematiksel ispatlarda kullanılmasını tutarsız olarak nitelendirdi. Söz konusu ilkeye göre her matematiksel önerme ya doğru ya da yanlıştır; bir başka olasılık yoktur. Brouwer 1918-1923 arasında kümeler, ölçüm ve fonksiyonlara ilişkin kuramlarını, dışlanmış orta değer ilkesini kullanmadan geliştirdi. Çalışmalarını 1954'e değin sürdürdü; kuramları yaygın bir kabul görmemekle birlikte, sezgicilik ABD'li matematikçi S.C. Kleen'in (1909) katkılarıyla özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden ilgi gördü. 2 Aralık 1966'da Blaricum'da öldü.

20. yy'ın ilk çeyreğinde matematiğin girdiği krizi çözmeye çalışan üç düşünce okulu vardı: mantıkçılık, biçimcilik ve sezgicilik. B. Russell tarafından savunulan mantıkçılık bütün matematiksel kavramların soyut özelliklere (noktalar, sayılar, kümeler, vb.) indirgebileceğini ve matematiğin bu özellikler arasındaki mantıksal ilişkilerden türetilebileceğini öne sürüyordu. Hilbert ve izleyicilerinin anlayışı olan biçimcilik de matematik gerçeklerinin ancak çelişmezlikle kanıtlanabileceğini, bunun için de biçimsel belitler kurmak gerektiğini vurguluyordu. Kant'tan kaynaklanan ve L. Kronecker, E. Borel, Poincare ve H. Weyl ile gelişen sezgiciliğin temel kavramlarına ve sonuçlarına göre Brouwer'dir. Bu anlayışa göre

matematikte kanıtlama, gerçekte, sezgisel bir kanıtlamadır. Sezgiyle mantık arasında karşıtlık değil, özdeşlik vardır. Brouwer'ın sezgicilik üzerine çalışmaları belirli dönemlere ayrılır; ilk dönemdeki teziyle başlayan, biçimciliğe olduğu kadar gerçekçi (Cantorcu) görüşlere de karşı köklü bir eleştirel yaklaşımın egemen olduğu dönemdir. Bunu matematiği sezgicilik doğrultusunda yeniden kurmaya giriştiği 1920'lerde başlayan ikinci dönem izler. Uzun bir sessizlik dönemini, Brouwer'ın 1940'ların sonunda "Yaratıcı Öznenin Kuramı" ile, önceki görüşlerinden daha da radikal bir öznelliliğe yöneldiği son dönemi izler. Brouwer'ın geliştirdiği matematiksel sezgicilik, matematiğin doğasının da ruhsal yapılar gibi açık yasalar tarafından belirlendiğini ileri sürerek matematik ve bilim felsefesi alanlarında yeni bir görüş getirmiştir.

- **YAPITLAR (başlıca):** *Over de Grondslagen der Wiskunde*, 1907, ("Matematiğin Temelleri Üzerine"); *Over de Onbetrouwbaarheit der Logische Principes*, 1908, ("Mantık İlkelerinin Güvenilmezliği Üzerine"); *Wiskunde Waerheid, Werkelijkheid*, 1919, ("Matematik, Doğru, Gerçek).
- **BAKINIZ:** BOREL, CANTOR, DEDEKIND, FREGE, HILBERT, KANT, KLEEN, KRONECKER, POINCARÉ, B. RUSSELL, WEYL.

BROWN, Robert (1773-1858)

İskoç botanikçi. Çok sayıda yeni bitki türleri bulmuş, hücre çekirdek özünü ve sıvılarda kendi adıyla anılan hareketi ilk kez tanımlamıştır.

21 Aralık 1773'te Montrose'da doğdu. 10 Haziran 1858'de Londra'da öldü. Tıp eğitimini Marischal, Aberdeen ve Edinburgh üniversitelerinde tamamladı. 1798'de yaptığı Londra gezisi sırasında Royal Society'nin başkanı Sir Joseph Banks ile tanıştı. Yalnız Londra'nın değil, tüm İngiltere'nin botanik merkezi durumunda olan Banks'in evi, geniş kütüphanesi ve bitki koleksiyonuyla Brown'ın yoğun ilgisi topladı. 1768-1771 yılları arasında kaptan James Cook'la Avustralya seferine katılmış olan Banks, Brown'ın ilgi ve yeteneğinden etkilenerek, onu Avustralya'ya araştırma yolculuğuna çıkacak olan Matthew Flinders'a salık verdi. Böylece 1801 yılında Flinders'in gemisi "Investigator" ile gezmeye başladığı Avustralya kıyılarında bitki türleri açısından büyük bir zenginlikle karşılaşan Brown, birçoğunu henüz bilimin tanımadığı bitkilerden çok geniş bir koleksiyon oluşturdu. Topladığı türlerin resimleri de ünlü botanik ressamı Ferdinand Bauer tarafından yapıldı. 1805'te İngiltere'ye döndüğünde bu türleri sınıflandırmak için beş yıllık bir çalışmaya girişen Brown, 1.700 kadarı tamamen yeni olan 2.200 türün tanımlanmasını 1810'da tamamladı. Avustralya gezisinin sonuçlarının bir bölümünü, sistematik botaninin klasiği sayılan ve bitki sınıflandırma açısından geniş bilgi içeren *Prodomus Florae Novae Hollandiae* ("Yeni Hollanda Arazisinin Florası") adlı yapıtında topladı. 1810'da Royal Society'ye seçilen Braun 1827'de British Museum'da

yeni kurulan botanik bölümünün başına geçti.

Brown 1828'de yayımladığı *A Brief Account of Microscopical Observations* ("Mikroskopla Gözlemler Üzerine Kısa Bir Açıklama") adlı yapıtında canlı *Clarika pulchella* polenleri içinde hareket halinde parçacıkların varlığını saptadığını açıklıyordu. Polenlerin içindeki sıvıda asılı halde duran parçacıkların hareketini anlayabilmek için sayısız gözlemlere girişti ve aynı olgunun cansız polenlerde de gerçekleştiğini gözlemledi. Toz halindeki birçok organik ve inorganik maddenin suda asılı halindeyken gözlemlenen bu hareketinin maddenin genel bir özelliği olduğuna karar verdi. Böylece daha sonra sıvıda asılı halindeki mikroskopik cisimlerin sürekli, küçük ve düzgün salınımlara girdiği birçok fiziksel görüngünün genel adı haline gelecek olan Brown hareketinin ilk örneklerini saptamış oldu. Einstein 1905'te Brown hareketinin sıvıda asılı parçacıklarla su moleküllerinin çarpışmalarından kaynaklandığını varsayarak, bu hareketin kuramsal bir incelemesini yaptı. Birkaç yıl sonra da bu incelemenin ışığında Perrin'in yaptığı gözlemler ilk kez atom ve moleküllerin yaklaşık boyutlarının ölçülmesine yol açtı.

1831'de *Orchidaceae* ve *Asclepiadaceae*'nin döllenmesini incelerken kozalaklılar ve kabuksuz tohumlarla çiçeklenen bitkiler arasında temel bir ayrılık gören Brown, tohumda sürekli canlı hücre barındıran bir çekirdek özünün varlığını bulmuş, yeni bitki türleri tanımlayarak bitkilerin doğal sınıflandırılmasını geliştirmiştir. Yaşamı boyunca sürdürdüğü gözlemciliği, mikroskopla öncü nitelikteki çalışmaları ve öngörü yeteneğiyle botanik bilimine ve fiziğe çok değerli buluşlar armağan etmiştir.

- **YAPITLAR:** *Prodomus Florae Novae Hollandiae*, 1810, ("Yeni Hollanda Arazisinin Florası"); *Observations on the Natural Family of Plants called Compositae*, 1818, ("Bileşikgiller Denilen Bitkinin Doğal Ailesi Üzerine Gözlemler"); *Observations on the Organs and Mode of Fecundation in Orchideae and Asclepiadeae*, 1833, ("Orchideae ve Asclepiadeae'nin Döllenme Organları ve Döllenme Biçimi Üzerine Gözlemler"); *A Brief Account of Microscopical Observations*, 1828, ("Mikroskopla Gözlemler Üzerine Kısa Bir Açıklama").

- **BAKINIZ:** BANKS, EINSTEIN, PERRIN.

BROWN, Thomas (1778-1820)

İskoç düşünür. Sağduyu Okulu'nun kimi görüşlerini Condillac'ın duyumluluğuyla bağdaştırmaya çalışmıştır.

9 Ocak 1778'de Kirkmabreck'te doğdu, 2 Nisan 1820'de Brompton'da öldü. Erken yaşlarda kendini gösteren üstün yetenekleri nedeniyle daha 1792'de Edinburgh Üniversitesi'ne girdi. Burada Reid'i destekleyen Dougald Stewart'tan ders aldı. Daha sonra tıp eğitimi gördü. 1798'de Erasmus Darwin'in *Zoonomia* adlı kitabına bir eleştiri yayımladı. 1810'da Stewart'ın kürsüsüne ortak olarak ahlak profesörlüğüne yükseltildi. Dersleri büyük ilgi gördü. Henüz 42 yaşındayken öldü.

Brown, İskoç Sağduyu Okulu'na bağlı görülürse de, bu ancak yüzeyseldir. Bu okulun içinde yetişmiş, sonra düşünceleriyle okula önderlik eden Reid'i eleştirmiştir. Condillac'ın duyumculuğu ve çözümsel yaklaşımından etkilenen Brown, İskoç felsefesinde çözümselliğin kısırlığından ötürü, gerektiğinden fazla bir kavram ve ilkeler yığılması gözlemlemiş, bunları belirleyerek yadsımaya çalışmıştır. Bu tür kavramsal yanılsamaların (illusion) dilden ve özellikle sözcüklerin mecazi kullanımından kaynaklandığını ileri sürmüştür. Occam'lı William'ın ünlü "bıçağına" benzetilebilecek bu temizlik programını, özellikle istenç, bilinç, algı ve neden sorunlarına uygular.

Brown'a göre istenci istegün ötesinde, ondan daha büyük karmaşıklık taşıyan bir yeti olarak görmek bir aldanmadır. Doğru olarak çözümlendiğinde, istencin belirli bir nesneye yönelik bir istek ve bu istegün yerine getirilebileceği inancının bileşiminin başka bir şey olmadığı görülür. Reid ve Stewart'ın sandıkları gibi istemediklerimizin de istence konu olabilmeleri söz konusu değildir. Bilinç de, anlığın çeşitli içerik, durum ve işlemleri ötesinde, bunları gözlemleyen, kavrayan bir üst-yeti olarak görülmüştür. Oysa, iyi bir çözümleme, bilincin, kendi işlev ve içerikleri ötesinde bir gerçekliği olmadığını gösterecektir. Brown, burada Condillac'ın, algı yetisi olduğu halde çevresini ilk kez algılamaya başlayan yontu örneğinden yararlanır. Biz böyle bir yontuya ilk algı olarak ne verirsek, tüm bilinci bu algıyla, bu içerikle dolacak; bilinci bu algı ile özdeş olacaktır, der. Yontunun kendisi üzerine bir kavram geliştirebilmesi için başka algılara ve bu çeşitli algıları karşılaştırmaya gereksinimi vardır.

Brown'ın algı ile ilgili çözümlemesi de Condillac'ın izlerini taşır. Dış dünyanın gerçekliğini kol ve bacak devimlerimiz ve bunlarla ilgili kaslarımızdan gelen duygulardan çıkarsarız. Dışımızda fiziksel nesneler bulunduğu sonucuna varışımızda dokunun duyusuna gereğinden çok önem bağlamak yanlıştır. Kaslardan gelen devim duyguları direniş duyguları ile kesildiğinde, bizden ayrı ve dışımızda olan kimi nesnelerin varlığını anlarız: Avuç içindeki bir taş doğru kapanan parmakların bir direnişle karşılaşmaları, buna verilebilecek örnekler arasındadır.

Brown 1804'te Hume'un nedensellik çözümlemesini savunan bir kitap yayımlamıştır. Burada Hume'dan ayrıldığı noktalar da vardır. Ona göre, deney içeriklerinin usavurma ile yoğunlaşmasıyla elde edilen bilgi yanı sıra, sezgiden kaynaklanan bir bilgi de söz konusudur. Bu bize temel doğrulukları verir. Hume'u izleyerek neden ve sonuç arasındaki ilişkisinin, önsel olarak bilinmeyeceğini, usavurmayla çıkarsanmak yerine bunun deneyden edinilen bir inanç olduğunu savunur. Ancak neden ile sonuç arasında ardışıklıktan (succession) öte bir ilinti bulamaz. Brown için belirli olayların bağlaşımlarını ileri sürmek için deneysel bir temel yoktur. Bu bağlaşımları öne sürmemize olanak veren sezgidir.

Brown eleştirel ve çözümsel düşüncesiyle büyük ün kazanmış ve dersleri ölümünden sonra birçok kez basılmıştır. Ancak bu etki kısa sürmüştür.

• YAPITLAR (başlıca): *Inquiry into the Relation of Cause and Effect*, 1818, ("Neden ve Sonuçların İlişkileri Üzerine

İnceleme"); *Lectures on the Philosophy of the Human Mind*, 1820, ("İnsan Anlığı Üstüne Dersler").

• KAYNAKLAR: W. Hamilton, *Discussions on Philosophy and Literature* (2. basım), 1853; D. Welsh, *Account of the Life and Writings of Thomas Brown*, 1825.

• BAKINIZ: CONDILLAC, HAMILTON, REID, STEWART.

BROWNING, Robert (1812-1889)

İngiliz şair. Alfred Tennyson ile birlikte Victoria döneminin en önemli şairleri arasındadır.

7 Mayıs 1812'de, Londra'nın Camberwell yöresinde doğdu. Babası bir banka memuruydu. Babasının zengin kitaplığından yararlanarak edebiyatla ilgilenmeye başladı. Londra Üniversitesi'nde bir dönem okumasının dışında eğitimini evde, özel öğretmenler yardımcılığıyla edindi. Romantik şair Shelley'in etkisinde yazdığı ilk şiiri *Pauline*'i 1833'te yayımladı. Kısa bir süre sonra "dramatik monolog" adı verilen tekniği şiirlerinde uygulamaya başladı. Bu türde yazdığı ilk şiiri *Paracelsus*, 1835'te yayımlandı. *Paracelsus*'ta ünlü Rönesans dönemi bilim adamı ve simyacı Paracelsus'un kişiliğinin derinlemesine bir incelemesi yer alıyordu. 1840'lı yılların başlarından başlayarak Browning "dramatik monolog" tarzında yazdığı şiirlerini yayımladı. 1844'te kendisi gibi şair olan Elizabeth Barrett ile mektuplaşmaya başladı. 1846'da Elizabeth'in babasının karşı çıkmasına aldırmayarak gizlice evlendiler ve İtalya'ya giderek önce Pisa'da, ardından Floransa'da yaşamaya başladılar. Zaman zaman İngiltere'ye gitmekle birlikte yaşamının bundan sonraki bölümünü İtalya'da geçiren Browning, 1861'de şair olan karısı Elizabeth Browning'i yitirdi. 1868-1869 yıllarında başyapıtı olan *The Ring and the Book*'u ("Yüzük ve Kitap") yayımladı. 12 Aralık 1889'da, Venedik'te öldü.

Browning'in şiirlerinde imgelerden çok eylem ön plana çıkar. Bu onun çoğu şiirini "dramatik" diye adlandırmasının nedenidir. Ancak bu eylem genellikle bir bireyin iç dünyasını irdelemeye yönelik bir anlatımla ele alınır. Çağdaşı olan Tennyson'un aksine, Browning'in kişileri efsanevi kahramanlar değil, çoğu Rönesans döneminde yaşamış gerçek kişiler olan din adamları, bilim adamları, ressam ve şairlerdir. "Dramatik monolog" yöntemiyle bu kişiler kendi iç çelişkilerini, dünya hakkındaki düşüncelerini ve bu düşüncelerin değişimini ortaya koyarlar. Browning'in en ünlü yapıtı olan *The Ring and the Book*'ta bu yöntem doruğuna ulaşmıştır. Konusunu Browning'in Floransa'da bulduğu eski bir kitapta anlatılan 17. yy'daki bir cinayet davasından alan şiir, cinayet olayını olaya karışan dokuz değişik kişinin bakış açılarından anlatır.

• YAPITLAR (başlıca): *Pauline*, 1833; *Paracelsus*, 1835; *Dramatic Lyrics*, 1842, ("Dramatik Lirikler"); *Dramatic Romances and Lyrics*, 1845, ("Dramatik Romanslar ve Lirikler"); *Men and Women*, 1855, ("Erkekler ve Kadın-

lar"); *Dramatis Personae*, 1864, ("Oyun Kişileri"); *The Ring and the Book*, 4 cilt, 1868-1869, ("Yüzük ve Kitap"); *Aristophanes' Apology*, 1875, ("Aristophanes'in Savunması"); *Dramatic Idylls: First Series*, 1879, ("Dramatik İdiller: Birinci Seri"); *Dramatic Idylls: Second Series*, 1880, ("Dramatik İdiller: İkinci Seri"); *Asolando*, 1889.

• BAKINIZ: TENNYSON.

BROWN-SÉQUARD, Charles Edouard (1817-1894)

ABD'li nöroloji bilgini. Omuriliğe ve böbreküstü bezlere ilişkin çalışmalarıyla tanınmıştır.

8 Nisan 1817'de Hint Okyanusu'ndaki küçük Mauritius Adası'nda, ABD'li gemi kaptanı bir baba ile Fransız asıllı bir anneden dünyaya geldi. Gençlik yıllarının büyük bir bölümü, Mauritius Adası, Paris ve ABD arasında seyahat etmekle geçti. Çağdaşı ve meslektaşı Claude Bernard gibi Brown-Séquard'ın da ilk gençlik ilgileri yazarlık alanındaydı. Paris'in canlı ve etkileyici sanat çevrelerinde bir süre dolaştıktan sonra, yine Bernard gibi tıp eğitimine ve araştırmacılığa yöneldi. 1840 yılında Paris'te tıp eğitimi tamamladıktan sonra Trousseau'nun etkisiyle başlangıçta ilgi duyduğu klinik uygulama alanını kısa bir süre sonra değiştirerek, nörofizyolojide karar kıldı. ABD'de ve İngiltere'de özel eğitim kurslarına katıldı. Kısa bir süre sonra da, aynı yerlerde, başarılı konferanslar vermeye başladı. Virginia, Harvard, Cenevre ve Paris tıp fakültelerinde profesörlük yaptı ve Londra'daki ünlü National Hospital'da çalıştı. 1878'de Collège de France'da Claude Bernard'ın yerine profesörlüğe atandı. Bu süre içinde üç fizyoloji dergisi çıkardı ve özellikle nörofizyoloji konusunda yüzlerce makale yazdı. Yaşamının son yıllarında, oldukça tartışmalara yol açan, erbezi özülle yaşlıları gençleştirme ve hastaları güçlendirme çalışmalarıyla uğraştı. 1 Nisan 1894'te Paris'te öldü.

Brown-Séquard'ın ilk özgün araştırması olan doktora tezi nörofizyoloji alanındaki dönüm noktalarından biri oldu. Duyuların omurilik kanalıyla, çevreden merkeze doğru taşınması konusundaki bu tez, deneylere dayanarak, duyuların önemli bir bölümünün arka kordonla taşınmadığını ve omurilik düzeyinde çaprazlaştığını kanıtlayarak, Charles Bell'in o güne kadar çoğunlukla kabul edilen ve bu çaprazlaşmanın beyinde olduğunu ileri süren doktrinini çürütüyordu. Daha sonra bir dizi araştırma, hayvan deneyi ve hasta gözlemlerine dayanan yayınla Brown-Séquard, kendi adıyla anılan sendromu tanımladı. Omuriliğin yarısının enine kesilmesi durumunda ortaya çıkan nörolojik tabloyu, tüm ayrıntıları ile ortaya koyan bu sendrom, duyu yollarının anatomik özelliklerini de netliğe kavuşturuyordu. Brown-Séquard'a kadar, tüm duyuların omuriliğin arka kordonunda taşındığına inanılırdı. Brown-Séquard'ın ikinci önemli katkısı, Claude Bernard'ın "vazomotor" sinirleri üzerindeki buluşlarını, 1852'de tavşanda yaptığı boyun sempatik sinir uyarılarına dayanan gözlemle-

riyle tamamlamasıdır. 1860'larda, o zamana kadar ki çalışmalarının ağırlık merkezini oluşturan omurilik fizyolojisini bir yana bırakıp, nörolojinin hayli farklı bir alanına yöneldi. Omurilikle ilgili çalışmaları sırasında ameliyat ettiği deney hayvanlarında gözlediği rastlantısal epileptik bulgular ilgisini çekti ve bilimsel yaşamının önemli bir bölümünü, epilepsinin nedenleri ve tedavisi konusundaki araştırmalara ayırdı. 1863'te epilepside "bromide" tedavisinin ortaya atılmasında aracı oldu. Bu yıllarda Brown-Séquard, nöroloji alanında Avrupa ve Amerika'nın en büyük "otoritesi" olarak kabul ediliyordu. Daha önceki yıllarda ilgilendiği endokrinoloji konusuna, 1856'da yeniden ilgi duymaya başladı ve böbreküstü bezinin çıkarılmasının öldürücü olduğunu hayvan deneyleriyle gösterdi. Bu çalışmalar, Brown-Séquard'ı giderek artan bir heyecanla, zamanın modası olan "organoterapi" alanına yöneltti. Hayvanlardan elde edilen "organ özleri"nin, çeşitli hastalıklar, eksiklikler ve yaşlanmayı yavaşlatma sürecinde kullanılması biçiminde özetlenebilecek bu tedavi yöntemi, bir süre sonra bilimsel çerçevenin dışına taşmaya başladı. Bu ilgi alanı Brown-Séquard'ın testis "özleri"nin tedavi edici ve gençleştirici etkisini araştırmaya yöneltti. Bu yolda ileri sürdüğü inandırıcı olmayan ve kanıtlanmayan önerileri, Brown-Séquard'ın bilimsel kariyerini ciddi şekilde gölgeledi.

Bilimsel yaşamının bir dönemindeki serüvenciliği bir yana, Brown-Séquard'ın buluşları omurilik nörofizyolojisinin, bugün hala sapasağlam duran köşe taşlarından biridir. Duyu yolları konusundaki çalışmaları, bir dönemin sonu ve yeni bir anlayışın başlangıcı olmuştur. Enerjisi, heyecanı ve renkli kişiliği, Brown-Séquard'a eşine az rastlanır bir çok boyutluluk kazandırmıştır. Kendi üzerinde yaptığı tehlikeli deneylerle, zaman zaman şaşırtıcı cesaret örnekleri vermiştir. Doğum yeri olan Mauritius Adası'ndaki bir kolera salgını sırasında, kurbanların kusmuklarını yutarak, hastalığı kendine bulaştırmaya ve afyonun tedavi edici etkisini araştırmaya çalışmıştır.

• KAYNAKLAR: J.M.D. Olmsted, *Charles Edouard Brown-Séquard: a Nineteenth Century Neurologist and Endocrinologist*, 1946; W. Haymaker, *The Founders of Neurology*, 1953.

• BAKINIZ: ADDISON, C. BELL, C. BERNARD.

BRÖNSTED, Johannes Nicolaus (1879-1947)

Danimarkalı kimyacı, Asit-baz kuramı ile tanınır.

22 Şubat 1879'da Jutland'ın Varde kentinde doğdu. İnşaat mühendisi olmak üzere girdiği Kopenhag Politeknik Enstitüsü'nde eğitimi sırasında kimyaya ilgisi artınca bu alana geçti. 1899'da kimya mühendisliği diplomasını aldıktan sonra, 1908'de kimyasal ilgi (afinite) konusundaki tezini tamamlaya-

rak doktora derecesini aldığı Kopenhag Üniversitesi'nde fiziko-kimya profesörü oldu. 1930'da Kopenhag Üniversitesi fiziko-kimya enstitüsü müdürlüğüne atandı ve ölünceye değin bu görevi sürdürdü. 1935'te Londra'daki Royal Society üyeliğine seçildi. II. Dünya Savaşı sırasında Almanlar'a karşı gösterdiği direniş, Danimarka Parlamentosu'na seçilmesini sağladıysa da parlamento'ya katılmadan 17 Aralık 1947'de Kopenhag'da öldü.

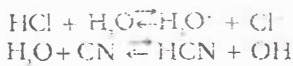
Brönsted kimyasal ilgi konusundaki çalışmaları-na öğrencilik sıralarında başladı ve özellikle maddenin çözeltilerdeki tepkimeleri ile ilgilendi. Çözeltilerdeki iyonik maddelerin özellikleri ile ilgili deneysel çalışmaları Debye tarafından önerilen kuramların kanıtlanmasında kullanıldı. 1920'de asit ve bazların tepkimelere yaptıkları katalizör etkileri incelemeye başladı. Ancak bu konuda bir ilerleme kaydedebilmesi için asit ve bazların özelliklerini tam olarak tanımlama gereğini duydu. O sıralarda asitler hidrojen iyonu (H^+) bazlar ise hidroksil iyonu (OH^-) veren maddeler olarak biliniyordu. Ancak, asit ve bazların özelliklerinin birçok ortamda birbirlerinin tam tersi olması, Brönsted'i bu iki karşıt tip kimyasal madde arasında ortak bir bağlantı aramaya yöneltti. 1923'te yeni bir asit-baz kuramı önerdi. Buna göre asitleri çözeltilerde hidrojen iyonu (proton) veren maddeler, bazları da hidrojen iyonu kabul eden maddeler diye tanımladı. Hidrojen iyonu, asit ile baz arasındaki ilişkiyi belirtiyordu.

Asit $\rightleftharpoons$ Baz + Hidrojen iyonu.

Asitler hidrojen iyonu verdiklerine göre, hidroksil iyonunun kuvvetli bir baz olması gerekirdi, çünkü hidrojen iyonu ile birleşen hidroksil iyonu su molekülünü oluşturur. Bu şekilde baz diye adlandırılan maddelerin kapsamı çok daha genişledi. Bu kurama göre her asit proton vererek bir baza, yeni oluşan baz da gereğinde tekrar proton alarak başlangıçtaki aside dönüşebilmektedir. Buna göre her asidin karşılık bir bazı her bazında karşılık bir asidi vardır. Bir asit ya da bazla bir çözücü arasındaki tepkime; ya da bütün asit-baz tepkimeleri iki asit-baz sistemiyle gösterilir:

Burada Asit₁ ve Baz₁ birinci sistemin karşılık asit ve bazı, Asit₂ ve Baz₂ de ikinci sisteminikidir. Kuram bir maddenin bir tepkimede asit, diğer bir başka tepkimede ise baz özelliğinde bulunabileceğini göstermektedir. Madde bir hidrojen iyonu veriyorsa asit, alıyorsa bazdır.

Birinci dengede baz özelliği gösteren su molekülü, ikinci dengede bir asit olarak hidrojen iyonu vermektedir. 1923'te Brönsted'den habersiz olarak İngiliz kimyacı Thomas Martin Lowry de aynı tür bir asit-baz kuramı geliştirip aynı anda yayımladığından bu asit-baz tanımına Brönsted-Lowry kuramı denir.

Brönsted asit-baz kuramının yanı sıra ısı ve iş arasındaki ilişki, elektrolitlerin etkileşim kuramı, izotopların ayrışması, tepkime kinetiği, yüksek molekül ağırlıkları gibi fiziko-kimyanın çeşitli alanlarında araştırmalar yaptı. Aynı zamanda kimyasal ve fiziksel

değişikliklerdeki farklı enerji şekilleri arasındaki ilişkileri matematiksel olarak inceledi.

• BAKINIZ: ARRHENIUS, DEBYE, G.N. LEWIS.

BRUBECK, Dave (1920)

ABD'li caz piyanisti ve besteci. Caz müziğine oldukça yabancı piyano tekniği ve basit, ama melodik bestelediği ile ünlüdür.

David Warren Brubeck 6 Aralık 1920'de, California'da, Concord'da doğdu. Annesi piyanisti ve ilk piyano derslerini henüz dört yaşında iken ondan aldı. Dokuz yaşında viyolonsel çalmaya başladı. On üç yaşından başlayarak Dixieland ve Swing topluluklarında, piyanist olarak çalışmaya başladı. 1941-1942 yıllarında College of the Pacific'de müzik okurken, on iki kişilik ilk orkestrasını kurdu. Daha sonra, Mills College'da ünlü besteci Darius Milhaud'nun öğrencisi olarak, kompozisyon okudu. Savaş sonrasında, on iki ton tekniğinin bulucusu olan ünlü besteci Arnold Schönberg ile kompozisyon çalıştı. Savaşın sona, Milhaud ile çalışmaya devam etti, ayrıca Fred Saemann ile piyano çalıştı. 1946'da bir "deneysel" sekizli kurdu, daha sonra bir üçlü kurdu. Sonunda, 1951'de ünlü dörtlüsünü kurdu.

İlk plak kayıtlarını 1949'da yapan Brubeck, 1955'e kadar hızla ünlendi. Dave Brubeck Dörtlüsü, artık sık sık konserler veren ve gece klüplerinde çalan bir topluluktu. 1958'de uluslararası önemi olan, Newport caz şenliğine davet edildi. Aynı yıl, İngiltere, Avrupa ve Ortadoğu'yu kapsayan bir konser turuna çıktı. Daha sonraları, gerek ulusal, gerekse uluslararası birçok caz şenliğine katıldı.

Brubeck caz dünyasının en çok tartışılan isimlerinden biridir. Piyano çalma tekniği, genellikle vurgulu ve armonik olarak son derece karmaşıktır. Birçok eleştirmene göre, çalış tekniği ve dörtlüsünün yaptığı müzik, caz müziğine yabancıdır. Daha önce gördüğü, akademik klasik müzik eğitimi, Brubeck üstünde silinmez etkiler bırakmıştır. Bununla beraber, genellikle vals ölçülerini ya da caz müziğinde kullanılmayan ölçüleri kullansa da, yaptığı müzik her zaman melodik ve caz temellidir. Dörtlüye 1956'dan sonra katılan davulecu Joe Morello ve alto-saksafoncu Paul Desmond ile, Brubeck'e olan ilgi iyice artmıştır. Brubeck, yaşadığı dönemlerin "moda" beğenilerinden hiç etkilenmemiş, başından itibaren kendi "ekolünü" kurmuştur.

BRUCKER, Johann Jacob (1696-1770)

**Alman düşünür ve felsefe tarihçisi.
Felsefe tarihinin kurucusu sayılır,
seçmecilik akımına bağlıdır.**

Augsburg'ta doğdu ve orada öldü. Protestan inançlarına çok bağlı bir ailedendir, yaşamı konusunda ayrıntılı bilgi yoktur. Protestan inançlarına dayalı bir din öğrenimi gördükten sonra papazlıkla görevlendirildi. Din konularındaki etkili konuşmalarıyla ilgi topladı. Kutsal kitaplarda geçen inanç sorunları üzerinde durdu, onlara yeni yorumlar getirdi. Sonraları, bütün çalışmalarını felsefe alanında yoğunlaştırarak eski düşüncelerini bıraktı. Bu davranışı tepkiyle karşılanınca çevresinden koptu, kendini büsbütün bilim ve felsefeye verdi.

Brucker, felsefeye İlk Çağ Anadolu-Yunan bilgelerinin görüşlerini incelemekle girdi. Felsefe sorunlarının kaynağını araştırmaya koyuldu. Bu sorunları besleyen ilkel inançları saptadı, bunlarla felsefe arasındaki bağlantıyı bulmaya çalıştı. Bu çalışma yöntemi, ilgisinin daha geniş bir alana yayılmasını sağladı. Sorunlar arasında, eleştiriye dayanan bir inceleme yaparak, karşılıklı etkilerin sağladığı gelişmeleri ortaya çıkardı. Öte yandan, kendi çağına değin gelen felsefe öğretilerinin tarihini araştırdı. Öğretilerle onların biçimlendirdiği sorunlara getirilen çözümleri inceledi. Bu çalışmalarında, sorunlarla zaman ilişkisini buldu, sorunları zamanın akışı içindeki yerlerine göre değerlendirme gereğine önem verdi. Leibniz-Wolf öğretisini benimsemesine karşılık, felsefe tarihine yönelik çalışmalarında, onların düşünme yönteminden ayrıldı.

Brucker, kendisine "felsefe tarihinin kurucusu" sanını kazandıran kısa adı *Historia Critica Philosophiae* olan yapıtını yazarken bilgelerin düşünce düzenlerine, etkilendikleri kaynaklara, yaşam öykülerine, çevrelerine ilgiyle bakmış, yazılarını eleştirici bir gözle incelemiş, felsefe öğretilerini tarih içindeki gerekli yerine koymaya çalışmıştır. Onun anlayışına göre felsefe insanla başlamıştır, insanla yaşattır. Onun kaynağını belli bir çağa değil, evrenin başlangıcına değin götürmek gerekir. Bu konuda felsefe ile dinler arasında bir bağlantı vardır. Nerede inanç varsa orada bir felsefe doğmuş, inanç hangi kaynaklardan beslenmişse felsefe de onlardan esinlenmiş, yararlanmıştır.

Ona göre felsefe tarihini Yunan düşüncesiyle başlatmak, Yunan bilgelerini felsefenin kurucuları saymak yanlıştır. Felsefe çok daha eskilere gider, yazılı belgelerle saptayamadığımız bir geçmişe uzanır. Yunan felsefesinin gerçek kaynağı İbrani dini, Mısır inançları ve Babil düşünceleridir. Yunan bilgeleri bu kaynaklardan aldıkları düşünce ürünlerine yeni yorumlar getirmiş, kendi çağlarına göre anlam vermişlerdir. Felsefeyi belli bir dönemle başlatmak belli bir ulusun tekeline vermek yanlıştır. Felsefe belli dönemlerden geçerek gelişmiş bir uygarlık ürünüdür. Onun ilk çağını Yunan değil ilkel toplum düzeninde aramak gerekir. Brucker, bu konuda, şöyle bir sıralama yaparak felsefenin gelişimini açıklamaya çalıştı:

a) Felsefe insanlığın ilkel yaşama dönemlerinden, uygarlık öncesi çağlardan kaynaklanır.

b) Felsefenin tanrısal bir kaynağı vardır ve bu kaynağın beslediği düşünce ürünleri, çağların akışı içinde, değişik yükseliş aşamalarından geçmiştir.

c) Felsefenin ikinci büyük dönemi Yahudi dini, Babil-Kalde, Mısır-Habeş ve Hint-Germen inançlarıdır.

d) Yunan düşüncesi bu ilk kaynaklardan türemiş bilgelerin dağılmaya, unutulmaya yüz tuttuğu bir dönemde başlamıştır ve eskinin yeni bir yorumu olmaktan öteye geçemez. Gerçekte Yunan düşüncesi, soyul bir kaynaktan gelen felsefeyi birtakım çığırılara ayırarak yozlaştırmış, arınmış özünden uzaklaştırmıştır. Özellikle "Yeni Akademia"nın ortaya çıkışıyla felsefe özgünlüğünü yitirmiş, bir kavram oyunculuğuna dönüştürülmüştür. Öte yandan, gene Yunan düşüncesinden kaynaklanan Yeni-Platonculuk'un doğuşu ile Hristiyan felsefesi, daha gelişme çağında, yozlaşma eğilimleri göstermiştir.

Brucker, felsefe tarihinde ortaya çıkan dizgeleri, özellikle Yunan düşüncesinden kaynaklandığı ileri sürülen dönemi, insandaki yaratıcı gücün giderek bozulması ve yozlaşması olarak yorumladı. Bu nedenle, felsefe tarihinin bir bilim, felsefe tarihçisinin ise bir bilim adamı olarak görevi gerçek felsefe ile gerçek olmayanı gözler önüne sermektir. Bunu başarmanın tek yolu da felsefeyi ilk kaynaklarından başlayarak, bütün gelişim çizgisini boyunca incelemektir. Felsefe tarihi, düşünme yeteneğinin gelişme aşamalarını araştıran, sergileyen bilimdir, daha doğrusu yaratıcı düşünme yeteneğinin tarihidir.

• **YAPITLAR** (başlıca): *Historia Critica Philosophiae a Mundi Incunabilis ad Nostram usque Aetatem*, 5 cilt, 1737-1742-1744, ("Dünyanın Başlangıcından Çağımıza Kadar Eleştirel Felsefe Tarihi"); *Miscellanea Historiae Philosophicae Litterariae Criticae*, 1748; ("Felsefe Tarihi Konusunda Değişik Yazılı Kaynaklara Dayanan Eleştirel Düşünceler"); *Institutiones Historiae Philosophicae*, 1747, ("Felsefe Tarihi'nin Oluşumları").

BRUCKNER, Anton (1824-1896)

Avusturyalı besteci. Wagner etkisinde, klasik senfoni biçimine olan katkıları ile ünlüdür.

4 Eylül 1824'te, yukarı Avusturya'da Ansfelden'de doğdu. Büyükbabası ve babası köy öğretmeniydi. Bruckner'in de aynı geleneği sürdürmesi beklendiği için 1837'de öğrenimine St. Florian'ın küçük bir köyündeki, bir halk okulunda başladı. Bu okulda müzik yeteneğinin anlaşılması üzerine, kilisenin korosuna katıldı. 1840'ta okulu bitirdi. 1840-1848 arasında Linz Öğretmen Yetiştirme Okulu'na (Praeparandenschule) gitti; bir yandan da org çalıştı. Başarılı bir orgçu olduğu için, öğretmen olma zorunluluğundan kurtuldu. St. Florian'a önce yedek-orgçu, 1851'de ise asıl-orgçu olarak atandı. 1855'ten itibaren, dönemin ünlü kontrupan hocası Simon Sechter ile çalışmaya başladı. 1856'da oldukça önemli bir görev olan, Linz

katedrali orgçuluğu için açılan yarışmayı kazanarak, bu göreve getirildi. Linz'de bulunduğu 1856-1868 yılları arasında, müzisyenler çevresine girdi, yeni müzik akımlarını izleme fırsatı buldu. Yakın dostu olan, genç orkestra şefi Otto Kitzler'den Wagner'in "Dramatik Orkestrasyonu"nu öğrendi. Kısa sürede bir hayranı olduğu Wagner'in *Tristan und Isolde* adlı operasının ilk sahnelenmesini izlemek için gittiği Bayreuth'da besteciyle ve yakın arkadaşları ile tanıştı. İlk önemli yapıtı olan, *Re Minör Mass'ı* 1864'te bitirdi; bu yapıtı adının duyulmasını sağladı. *I. Senfoni'sinin* 1868'de Linz'de başarıyla yorumlanmasından sonra, Bruckner'e Viyana Konservatuvarı'nda öğretmenlik önerildi. Görevi kabul eden Bruckner, yaşamının geri kalan yıllarını geçireceği ve yaşadığı çağın tartışmasız müzik başkenti kabul edilen Viyana'ya, 1868'de yerleşti.

Viyana'daki ilk yıllarında pek önemsenmedi, Brahms yanlısı eleştirmenler tarafından sürekli eleştirildi. 1871'de Viyana Konservatuvarı'nda profesör oldu. 1875'ten başlayarak, 1894 yılında istifa edinceye dek Viyana Üniversitesi'nin en önemli ve ünlü armoni ve kontrpuan öğretmeni oldu. Birçok öğrencisi arasında, özellikle Arthur Nikisch, Karl Muck, Ferdinand Loewe, Franz Schalk ve Gustav Mahler, dönemlerinin önde gelen müzisyenleri oldular. İlk Almanya'da ünlenen Bruckner, yaşamının son yıllarında ülkesinin de seçkin bestecileri arasında anılmaya başladı. Son yapıtı olan *9. Senfoni'sini* giderek bozulan sağlığı yüzünden tamamlayamadı. 11 Ocak 1896'da Viyana'da öldü. Cenazesi, vasiyeti üzerine, St. Florian Katedrali'nin ünlü orgu altına gömüldü.

Bruckner, yaşadığı yıllarda olduğu gibi, bugün de yapıtları tartışılan bir bestecidir. Bunun nedeni 19. yy'ın en önemli müzik tartışmasında taraf tutmuş olmasıdır. Bir Wagnerci olarak nitelendirilen Bruckner, Wagner ile Brahms arasındaki tartışmalardan birçok yönden etkilenmiştir. Viyana'da Brahms taraftarları daha etkin olduğundan yapıtları yıllarca küçümsenmiştir.

Bruckner bir besteci olarak, Avusturya Barok müzik geleneğinin bir devamıdır. Avusturya Barok müziği, özellikle Roma Katolik karşı-reformlarının heyecanı ile oluşmuş bir "ruh"a sahiptir. Bu "ruh", Bruckner'i özellikle dinsel yapıtlarını bestelerken çok etkilemiştir. Senfonilerinde ise, Beethoven ve Schubert'in etkileri açıkça görülür. Bruckner'in klasik senfoni biçimine yaptığı katkılar şöyle sıralanabilir: Senfoninin giriş bölümüne üçüncü bir temanın, güçlü bir biçimde yerleştirilmesi; yapıttaki temalar aşırı biçimde büyütülerek, bölümlerin iç içe bölümlere ayrılması; senfoninin son bölümünde, yapıtta daha önce kullanılan temaların, gittikçe artan bir etkinlikte ve bir arada kullanılması. Bruckner'in orkestrasyonu Wagner'in etkisinde değildir; çünkü armonisi org yapıtlarına benzer bir dokuda kuruludur. Yapıtlarında rastlanan bir başka özellik, çalgı gruplarının sürekli birbirlerine karşı kullanılmasıdır; örneğin ağaç nefeslilere karşı bakır nefesliler, ya da yaylılara karşı ağaç nefesliler kullanılır. Wagner'i izleyerek, soyut müzik bestelemiş ve böylece, çağdaş anlamında bir "belirsiz tonalite" elde etmeye çalışmıştır. Bruckner'in orkestrasyona yaptığı katkılarının gücü, çağdaş bestecilerde ve özellikle öğrencisi Mahler'de iyice ortaya çıkar.

• **YAPITLAR (başlıca):** Orkestra: On tanesi 0'dan 9'a kadar numaralanmış on iki *Senfoni*. Vokal Müzik: Koro, orkestra ve org için *Re minör Requiem*, 1848-1849, 1894; Solo sesler, koro ve orkestra için *Missa Solemnis*, 1854; Soprano, koro ve orkestra için *Missa No. 1*, 1864, 1876; Koro ve nefesli çalgılar için *Missa No. 2*, 1866, 1876; Solo sesler, koro, orkestra ve org için *Missa No. 3* (Grosse Messe-"Büyük Missa"), 1867-1868, 1876-1890; Soprano, koro, orkestra ve org için *Te Deum*, 1881, 1883-1884; Erkek korosu ve bakır nefesli çalgılar için kantatlar: *Germanenzug*, 1863; *Das deutsche Lied* ("Alman Şarkısı"), 1892; *Helgoland*, 1893.

• **KAYNAKLAR:** A. Gollerich ve M. Auer, *Anton Bruckner; Ein Lebens-und Schaffensbild*, 4 cilt, 1922-1937; W. Abendroth, *Die Symphonien Anton Bruckners*, 1940; F. Grasberger (der.), *Bruckner-Studien*, 1964; R.W.L. Simpson, *The Essence of Bruckner*, 1967.

• **BAKINIZ:** MAHLER, R. WAGNER.

BRUEGEL, Pieter [Yaşlı] (1525-1569)

Flaman, ressam. Jan van Eyck ve Rembrandt'la birlikte Flaman resminin gelişmesinde etkin rol oynamıştır.

Gençliği ve eğitime ilişkin bilgiler azdır. Adına ilk kez "Peeter Brueghel Usta" olarak 1551 yılı Anvers loncası kayıtlarında rastlanır. Bruegel bir köy adıdır. Bu nedenle Bruegel'in Anvers'in doğusunda, biri Hetrogenbosch (Bois-le-Duc), öteki de Limbourg yakınındaki Bruegel adında iki köyden birinde doğduğu sanılmaktadır.

1552-1553'te İtalya'ya yaptığı bir geziden Alp Dağları'nın desenleriyle dönen Bruegel, Anvers'te Pieter Coecke van Aelst ve Hieronymus Cock'un gravür atölyesinde çalıştı. 1563'te Pieter Coecke'un kızı Maria Coecke van Aelst ile evlendi ve Brüksel'e yerleşti. 1569'da bu kentte öldü.

Hendrick Goltzius, Abraham Ortelius ve Christophe Plantin gibi hümanistlerin arkadaşı olan Bruegel, Erasmus'u, Rabelais'yi, Homeros ve Hesiodos'u, Vergilius, Ovidius ve Plinius'u okumuş olmalıdır. Bruegel, İspanyol egemenliğine başkaldıran Protestan isyancılar dönemine verilen ad olan Dilencilik Çağı'nda resim yapmıştır. Brabant ve Campine kentleri ve köylerine, çağ sonunun büyük ruhsal sorunlarına ve zamanının toplumsal hümanizmine resimsel bir anlam kazandırmıştır. İtalyan sanatına hayranlık duyan van Aelst ve Cock'un yanında çalışmasına karşın ne günün eğilimi olan "çıplak" resmine ne de Roma mimarlığı görüntüleriyle düzenlenmiş tarihsel konulara ilgi göstermiştir. İtalya gezisinde ise İtalyan Genç Rönesans'ından değil, Alpler'in güzelliğinden, İtalya'nın doğal manzaralarından etkilenmiştir.

Hollanda resminde İtalyan biçimlerinin ortaya çıkışının devrim olarak görüldüğü bu dönemde Bruegel, resimlerinin kaynağını Cermen halkının ortak imgelerinde aramıştır. Üslubunda yabancı bir etkinin belirtileri olmadığı için çağdaşları onu büyük bir sanatçı olarak görmemişlerdir.

Cermen kökenli ressamın çoğu gibi Bruegel de öncelikle bir desenci ve resimleyicidir. Resme başlamadan önce çalıştığı atölyede Bosch taklidi kompozisyonların gravürlerini yapmıştır. Bu atölyede edindiği

Senfoni ve orkestrasyona katkıları

dencyim onun düzenlemelerine ve tekniğine damgasını vurmuştur. Daha önceki ressamlar arasında ona yakın olan tek ressam, Bruegel'in köyüne pek te uzak olmayan Hertogenbosch'lu (Bois-le-Duc) Hieronymus Bosch'tur.

Bruegel'in ilk ürünleri doğadan çalışılmış manzara ve Bosch tarzında yergili çizimlerdir. *Yedi Günah* ve *Yedi Erdem* adlı gravür dizileri buna örnektir. Biçiminden çok içeriği açısından halkın hoşuna giden desen ve gravürlerini 1558'den önce yapmıştır. Bu dönemden kalan iki tablosu da vardır. Bunlar 1553 tarihli *Havarilere Görünen İsa* ile bir köy berberinin dükkânında akıl hastalarının kafalarının ameliyat edilmesini konu alan 1556 tarihli *Taş Ameliyatı*'dır.

Bruegel 1558'den sonra kendini tümüyle yağlı boya resme vermiştir. *Hollanda Atasözleri*, *Karnaval ile Büyük Perhiz Arasındaki Savaş* ve *Çocuk Oyunları* adlı yapıtları insanı neşeye alaya alan, yerel özellikler taşıyan resimlerdir. Biçim ve içerik açısından çok yüklü olan bu resimlerde Bruegel, gravürcülükten kalma alışkanlıklarına aşar. Figürlerin yüzlerinde ve davranışlarındaki törensel ciddiliği ortadan kaldırır. Yan tutmadan, önyargısız bir dürüstlikle, alayla değil, ama nükteyle insanları gözlemleyen ve onları biçimlerini bozmadan aktaran bir ressam olmuştur. Gerçeğe sevecen hatta yergici bir yorumla yaklaştığı ölçüde Bosch'un etkisinden kurtulmuştur.

1562'den sonra yaptığı resimlerinde çağdaş çağrışımlar açısından zengin, alegorik konular işlemiştir. 15. yy resminde insan figürü ilgi merkezi haline gelince manzaranın önemi azalmıştı. Geri kalan her şey tamamlayıcı amaçlarla, boş arka planın doldurulması için kullanılıyordu. 16. yy'da bu ilişkiyi tersine çeviren Bruegel, bir panteist gibi davranmış, insanı merkez alan dünya görüşü ve buna bağlı bakış açısıyla eğlenircesine, insanın bir böcek küçüklüğüne indirgendiği geniş ve derin manzara yapılmıştır. Panoramik kompozisyonlarında kalabalıklar hareketsiz bir nokta çevresinde dairesel ritimlerle dolanırlar. Çeşitli pozlarda birbirine zincirlenen figürleri genellikle geniş ve ağırdır, ama hareket onları canlandırır. Biçimlerinin keskin dış çizgileri vardır, anlatımı güçlendirmek için çizgisel vurgulamalar yapar. Figürlerinde akademik tutumun yarattığı dimdik bir vücudun gururlu güzelliğine rastlanmaz. Bruegel'de esas olan bütünsel bir bakış araştırmasıdır. Parçaların bütününe ilişkisini kurarken ayrıntıları gözardı eder. Yüzeylerin doku farklılıkları onu ilgilendirmez.

Bruegel'in resimlerinde eski Hollanda dinsel tablolarına özgü ruh halinden hiçbir şey kalmamıştır. Tek tek ayrıntıların gözlemlenmesi sonucu birbirlerinden kopuk, doğayla ilişkisi olmayan bir bütünde birleştirilmiş figürler ve gruplar yoktur. Bruegel kendini yinelemeyi, hareketi yakalama yeteneği büyüktür.

1565'ten sonra Brüksel'de Nicolaes Jonghelinck için *Aylar* adlı diziyi yapmıştır. Bunlarda köy yaşamı, mevsimlerin ritimleriyle yönlendirilen insan yazgısını konu alan güçlü doğa görünimleri yaratmıştır. Manzara Bruegel için yalnızca seyredilen bir şey değildir, doğa insanla olan ilişkilerinde bazen katı ve hoşgörüsüz, bazen bereketli ve eliaçık, ama her zaman egemendir. *Karda Avcılar*, *Karanlık Gün*, *Sürünün*

Dönüşü, *Harman ve Hasat* bu dönemin ürünleridir. İspanyol baskısı ve ikon düşmanlığı döneminde *Denizde Fırtına*, *Buz Üstünde Kayanlar*, *Kralların Bağlılık Sunuşu*, *Betlehem'de Nüfus Sayımı*, *Masumların Katli* adlı resimlerini yapmıştır. Bu dönemin Bruegel üzerindeki etkileri, din ve ayrılık savaşlarının yarattığı acı olaylara resimlerinde yaptığı göndermelerden anlaşılır. *Düğün Şöleni* ve *Köylü Dansı* adlı gerçekçi ve bürlesk yorumlarında bir kaçış aradığı izlenimi uyanır. Birden fazla bakış açısı kullanması onu 1568'de yaptığı, küçük boyutlarına karşın anıtsal etkili *Kuş Yumurtası Hırsızı*, *Darağacındaki Saksak* ve *Dilenciler* adlı resimlerinde adeta hayalci bir Dışavurumculuk'a ulaştırmıştır. Gene aynı yıldaki *Körlerin Meseli* adlı resminde mutsuz bir acılık vardır. Resmin büyüklüğü, figürlerin alışılmamış boyutları, körlerin düşüşünün dramatik yoğunluğu, yüzlerinden ki değişik korku anlatımları, doğa görünümünün bu zavallı insanlarla yaptığı çelişkiyle vurgulanmıştır. Konusu bir Flaman atasözünden kaynaklanan *Körler*, insanlığın içinde bulunduğu durumun dehşet simgesi durumuna gelmiştir.

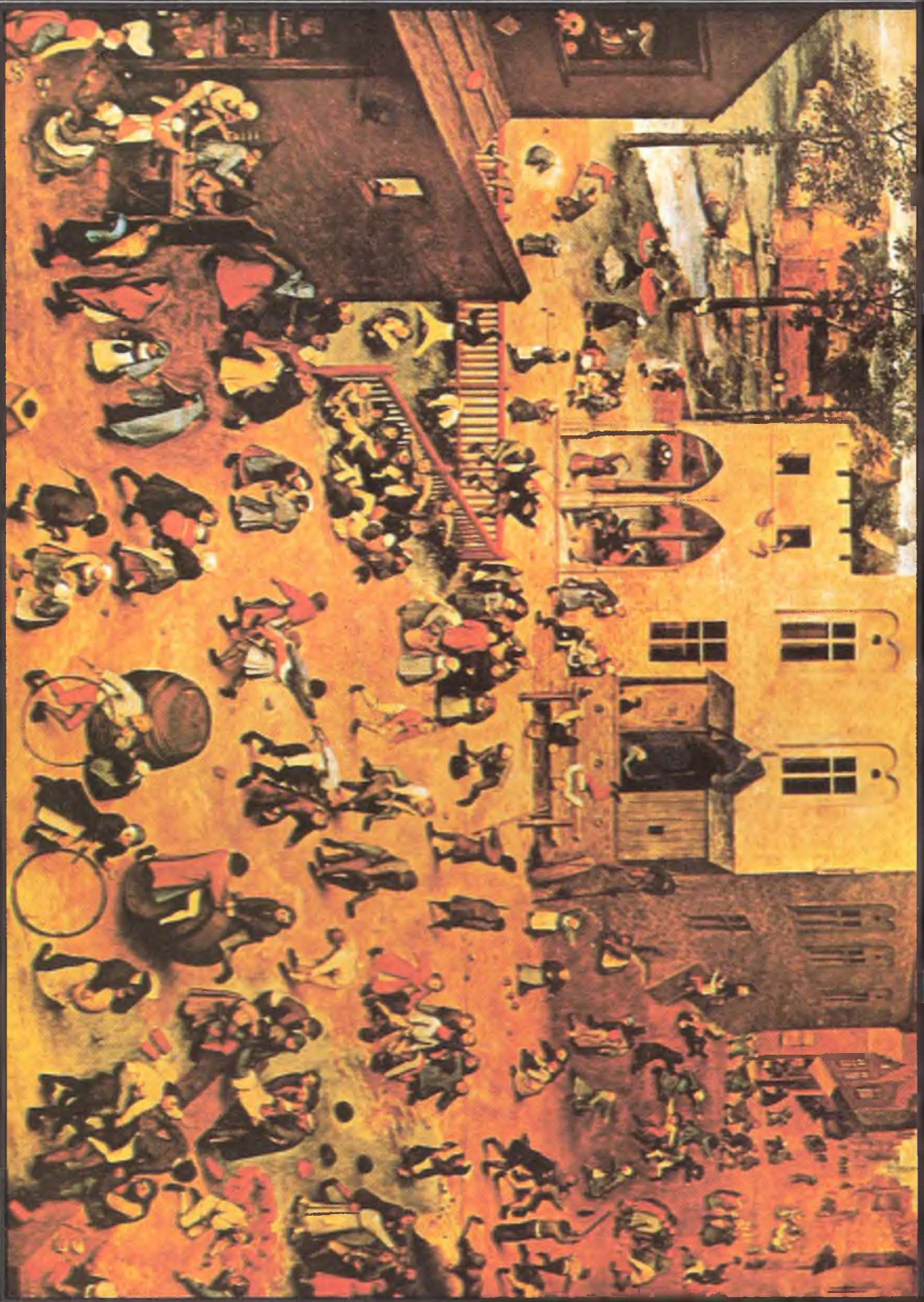
Bruegel'in Hollandalı Maniyeristler'le ortak hiçbir yanı yoktur. Yeterince titiz olmayan boya tekniği ile de yurttaşlarından ayrılır. İdeal güzelliik karşısında ilgisizdir. Yalın insanları resmetmeyi yeğler. Resimindeki bütünlüğü hacim, hareket ve renk ile yaratır, çoğunlukla toprak renkleri kullanır. Psikolojik olandan çok fiziksel olana, kişiden çok tiplere ilgi gösterir. Kişisel karakterleri derinlemesine incelemekle ilgililenmez.

Bruegel'den günümüze ona ait oldukları kesin bilinen elli kadar tablo kalmıştır. Yapıtlarının büyük bir bölümü, özellikle suluboyaları kaybolmuştur. Avusturya imparatorlarının Bruegel'in resimlerine duydukları ilgi, onların günümüze ulaşmasını sağlamıştır.

● **YAPITLAR (başlıca):** *Havarilere Görünen İsa*, 1553; *Taş Ameliyatı*, 1556; *Hollanda Atasözleri*, 1559; *Karnaval ile Büyük Perhiz Arasındaki Savaş*, 1559, Sanat Tarihi Müzesi, Viyana; *Ölümün Zaferi*, ykş. 1560, Prado, Madrid; *Çocuk Oyunları*, 1560, Sanat Tarihi Müzesi, Viyana; *İkarus'un Düşüşü*, 1562-1565, Kraliyet Güzel Sanatlar Müzesi, Brüksel; *Babil Kulesi*, 1563, Sanat Tarihi Müzesi, Viyana; *Kralların Bağlılık Sunuşu*, 1564, Ulusal Galeri, Londra; *Çarmıha Gidiş*, 1564, Sanat Tarihi Müzesi, Viyana; *Hasat*, 1565, Metropolitan Sanat Müzesi, New York; *Karda Avcılar*, 1565, Sanat Tarihi Müzesi, Viyana; *Karanlık Gün*, 1565, Sanat Tarihi Müzesi, Viyana; *Sürgünün Dönüşü*, 1565, Sanat Tarihi Müzesi, Viyana; *Köylü Dansı*, 1566, Sanat Tarihi Müzesi, Viyana; *Masumların Katli*, 1566, Sanat Tarihi Müzesi, Viyana; *Tembeller Ülkesi*, 1567, Eski Pinakotek, Münih; *Kuş Yumurtası Hırsızı*, 1568, Sanat Tarihi Müzesi, Viyana; *Darağacında Saksak*, 1568, Eyalet Müzesi, Darmstadt; *Dilenciler*, 1568, Louvre, Paris; *Körlerin Meseli*, 1568, Capodimonte Müzesi, Napoli; *Harman*, Ulusal Galeri, Prag; *Denizde Fırtına*, Sanat Tarihi Müzesi, Viyana; *Buz Üstünde Kayanlar*, Delporthe Koleksiyon Brüksel; *Betlehem'de Nüfus Sayımı*, Kraliyet Güzel Sanatlar Müzesi, Brüksel; *Düğün Şöleni*.

● **KAYNAKLAR:** R. van Bastelar (G.H. de Loo ile), *Pieter Bruegel l'ancien*, 1907; F. Clerici, *Allegorie dei Sensi di Jan Brueghel*, 1946; M.J. Friedländer, *Pieter Bruegel*, 1921; R. Genaille, *Brueghel l'ancien*, 1953; G. Glück, *Peter Brueghel the Elder*, 1936; F. Grossman, *The Paintings of Bruegel*, 1966; G. Jedlicka, *Pieter Bruegel*, 1938; C. de Tolnay, *Pierre Bruegel l'ancien*, 1935.

● **BAKINIZ:** BOSCH.

BRUEGEL, Pieter "Çocuk Oyunları", Santa Tarhi Müzesi-Viyana, AVUSTURYA

Resim 160
Constantin BRANCUSI "Öpüş"
Sanat Müzesi-Philadelphia, ABD

Resim 166
BRUEGEL, Pieter
"Karda Avcılar" Sanat Tarihi Müzesi-Viyana, AVUSTURYA

Resim 167
BRUEGEL, Pieter "Körlerin Meseli" Capodimonte Müzesi-Napoli, İTALYA

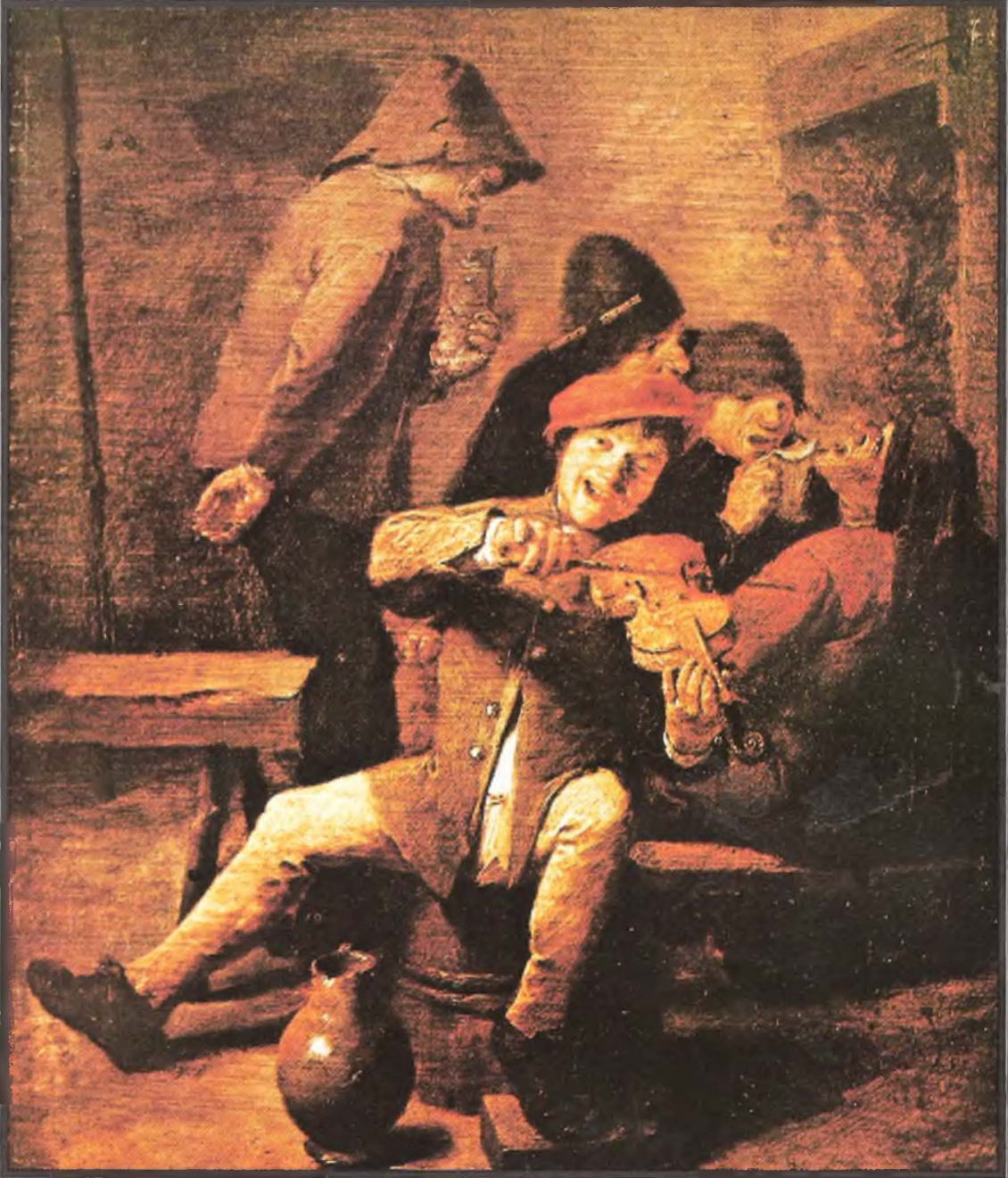

Resim 161
George
BRAQUE
"Gitarlı
Kadın"
Ulusal
Modern
Sanatlar
Müzesi
Paris,
FRANSA

Resim 162

George BRAQUE "Keman ve Testi" Sanat Müzesi-Basel, İSVİÇRE

Resim 165
Adriaen BROUWER
“Çalgıcı” Eski Pinakotek-Münih, ALMANYA

Resim 164
Agnolo BRONZINO
"Aşk ve Zaman Alegorisi"
Ulusal Galerî-Londra, İNGİLTERE

Resim 163

André BRETON ve arkadaşları tarafından oluşturulan "Nefis Ceset"

2. cilt tamamlandı!

1400 ünlü kitaplığınızda...

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi'nin 2. cildi
elinizdeki 20. fasikülle tamamlandı.

1400 Türk ve dünya ünlüsü – yalnız yaşam
öyküleriyle değil, başlattıkları ve katıldıkları akımlar,
birbirleriyle ilişkileri, uygarlık tarihine katkılarıyla –
şimdi kitaplığınızda.

3. cilde eksiksiz başlayın!

Gelecek hafta yayımlanacak
21. fasikülle ansiklopedinizin
3. cildi başlıyor.
Türk ve Dünya Ünlüleri
Ansiklopedisi tamamlandığında
10 cilt, 6.400 sayfadan
oluşacak.

Adem'den günümüze
10.000 ünlü isim...
Bilim, teknoloji, din, felsefe,
sosyal bilimler, sanat ve politikada
– başka hiçbir kaynaktan
topluca bulamayacağınız –
metinler, bilgiler, çerçeve yazılar...

Eksikleriniz varsa hemen
tamamlayın. Eksik fasikül, cilt ve
cilt kapaklarınızı YADA A.Ş.'den
sağlayabilirsiniz.

Türk ve Dünya Ünlüleri
Ansiklopedisi, Türk ansiklopedi
gelenğinde dönüm noktasıdır.
“Büyük ve ciddi” ansiklopediye
eksiksiz sahip olun.

Cilt kapakları bayilerde:

Anadolu Yayıncılık'ın özel olarak hazırlattığı
2. cilt kapakları, bu fasikülle birlikte,
bütün yurttaki bayilere dağıtıldı.
Bir cilt kapağı 250 liradır.

YADA A.Ş.
Doktor Şevki Bey Sokak No: 6
Divanyolu-İstanbul Tel: 520 74 72

ANADOLU YAYINCILIK A.Ş. adına sahibi: Nazar BÜYÜM

Genel Yayın Yönetmeni : Oya KÖYMEN
Yazı İşleri Müdürü : Meltem NEŞ
Teknik Yönetmen : Yavuz KÖSEMEN
Renkli Baskı : Ana Basım Sanayi A.Ş.
Siyah-Beyaz Baskı : Milliyet Yayın A.Ş.

Dağıtım : Hürriyet Holding A.Ş.
Abone ve Her Türü İstek Adresi :
YA DA Dr. Şevki Bey Sokak, No: 6 Divanyolu

Cilt 2, Fasikül 20
2 Nisan 1984
300 TL.

ANADOLU YAYINCILIK Büyükdere Caddesi, Üçyol Mevkii, No: 93 Maslak-İstanbul